PRAVO u svakodnevici

priručnik za učitelje

PRAVO u svakodnevici

priručnik za učitelje

Naslov Pravo u svakodnevici: priručnik za učitelje

Godina 2024

Izdavač Forum za slobodu odgoja

Urednici Mario Bajkuša, Forum za slobodu odgoja, Hrvatska
Vlaho Kavain, Forum za slobodu odgoja, Hrvatska

Suradnici Maria Miguel, INOVA+ Innovation Services, Portugal
Mario Bajkuša, Forum za slobodu odgoja, Hrvatska
Marta Galvano, Centro per lo Sviluppo Creativo "Danilo Dolci", Italija
Pedro Costa, INOVA+ Innovation Services, Portugal
Soha El Jammal, Pistes-Solidaires, Francuska
Vlaho Kavain, Forum za slobodu odgoja, Hrvatska

Pravni savjetnici prof. dr. sc. Sanja Barić, Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet, Hrvatska
izv. prof. dr. sc. Iva Tuhtan Grgić, Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet, Hrvatska
dr. sc. Sandra Debeljak, Veleučilište u Rijeci, Hrvatska
doc. dr. sc. Matija Miloš, Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet, Hrvatska

Dizajn i prijelom INOVA+ Innovation Services, Portugal
Mario Bajkuša, Forum za slobodu odgoja, Hrvatska

Licenca CREATIVE COMMONS BY-NC-SA 4.0 DEED
Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 4.0 međunarodna

Slobodno možete:
- Dijeliti dalje — možete umnažati i redistribuirati materijal u bilo kojem mediju ili formatu.
- Stvarati prerade — možete remiksirati, mijenjati i prerađivati djelo.
- Davatelj licence ne može opozvati slobode korištenja koje Vam je ponudio dokle god se pridržavate uvjeta licence.

Pod sljedećim uvjetima:
- Imenovanje — Morate adekvatno navesti autora, uvrstiti link na licencu i naznačiti eventualne izmjene. Možete to učiniti na bilo koji razuman način, ali ne smijete sugerirati da davatelj licence izravno podupire Vas ili Vaše korištenje djela.
- Nekomercijalno — Ne smijete koristiti materijal u komercijalne svrhe.
- Dijeli pod istim uvjetima — Ako remiksirate, mijenjate ili prerađujete materijal, Vaše prerade morate distribuirati pod istom licencom pod kojom je bio izvornik.
- Bez daljnjih ograničenja — Ne smijete dodavati pravne uvjete ili tehnološke mjere zaštite koji će druge pravno ograničiti da čine ono što im licenca dopušta.

Upozorenja:
- Ne morate se pridržavati licence kada je riječ o elementima djela koji su javno dobro ili gdje je Vaše iskorištavanje djela dopušteno zakonskim iznimkama i ograničenjima autorskog prava.
- Nema jamstava. Licenca Vam možda ne daje sva potrebna dopuštena za Vaše željeno korištenje djela. Primjerice, druga prava poput prava nad objavljivanjem osobne fotografije, pravo privatnosti ili moralno pravo može ograničiti kako smijete koristiti materijal.

Ova publikacija je objavljena u sklopu projekta "Pravo u svakodnevici" financiranog iz programa Erasmus+ Europske unije (2021-1-HR01-KA220-SCH-000031584).

Financirano od strane Europske unije. Prikazana stajališta i mišljenja su, međutim, isključivo ona autora i ne odražavaju nužno stajališta Europske unije. Europska unija ne može biti odgovorna za bilo kakvu upotrebu koja se može napraviti od informacija sadržanih u njoj.

ISBN: 978-953-6958-73-3

CIP zapis je dostup u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001234461.

Sadržaj

O projektu 6
Uvod 7
Planiranje i provedba aktivnosti 9
„Pravo u svakodnevici“ u učionici 11

Dio I – Država i vlast **15**
1.01 Pravila 17
1.02 Država 25
1.03 Demokracija 28
1.04 Dioba vlasti 32
1.05 Lokalna samouprava 36
1.06 Javna uprava 39
1.07 Ustav i zakoni 42
1.08 Javni proračun 48

Dio II – Prava i slobode **52**
2.01 Živjeti u državi 54
2.02 Prava i obveze 58
2.03 Ljudska prava 61
2.04 Građanska i politička prava 68

Dio III – Pravni sustav i zaštita prava i sloboda **71**
3.01 Građansko pravo 73
3.02 Sudbena vlast 79
3.03 Prekršaji 82
3.04 Kaznena djela 87
3.05 Zloupotreba droga 91

Dio IV – Obitelj i privatnost **95**
4.01 Obitelj i roditeljstvo 97
4.02 Prava djeteta 102
4.03 Nasljeđivanje 107
4.04 Ljudska spolnost 111
4.05 Zaštita osobnih podataka 116
4.06 Virtualni svijet 119
4.07 Ugovori 122

Dio V – Ekonomska i socijalna prava **128**
5.01 Radnička prava 130
5.02 Poduzetništvo 137
5.03 Intelektualno vlasništvo 142
Korišteni izvori 146

O projektu

“Unija se temelji na vrijednostima (...) demokracije, (...) vladavine prava i poštovanja ljudskih prava (...). Te su vrijednosti zajedničke državama članicama (...).”

Ovaj citat članka 2. Ugovora o Europskoj uniji pokazuje da su demokracija, vladavina prava i ljudska prava među temeljnim vrijednostima Europske unije (EU). Međutim, nisu svi građani EU-a toga svjesni, niti to znaju, a osobito to ne znaju mlađi građani.

Projekt "Pravo u svakodnevici" ima za cilj podići svijest građana o zajedničkim vrijednostima, građanskom angažmanu i sudjelovanju, naglašavajući temeljnu pravnu pismenost kao jednu od kompetencija potrebnih za aktivno sudjelovanje u demokratskoj zajednici. Projekt vidi temeljnu pravnu pismenost i njezino uključivanje u obrazovanje i druga obrazovna okruženja kao preduvjet kvalitetne demokratske kulturu u EU-u i državama članicama. Samo građani koji znaju i razumiju osnovne pravne koncepte, principe i pojmove mogu živjeti u demokraciji, podržavati vladavinu prava i štititi temeljna prava. Dokument "Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje" prepoznaje ovu potrebu za podučavanjem temeljnih pravnih koncepta i principa.

Opći cilj projekta je promicanje temeljne pravne pismenosti u školama, što će se postići sljedećim rezultatima.

- – Okvir kompetencija temeljne pravne pismenosti. Partneri projekta su mapirali i razvili popis općih i temeljnih pravnih znanja i vještina bitnih za osobe u dobi od 14 i od 18 godina.
- – Materijali za učenje i podučavanje. Okvir kompetencija je vodič za razvoj udžbenika za učenike i priručnika za učitelje.
- – Program stručnog usavršavanja. Okvir kompetencija i materijali za učenje i podučavanje temelj su programa stručnog usavršavanja učitelja koji žele raditi na temeljnoj pravnoj pismenosti s učenicima.
- – Masovni otvoreni online tečaj (MOOC). Cilj ovog online tečaja je zainteresirati mlade ljude za temeljnu pravnu pismenost i učiniti ih svjesnima važnosti poznavanja temeljnih pojmova, prava i sloboda.

U ovom projektu sudjelovale su četiri zemlje. Nositelj projekta je Forum za slobodu odgoja iz Hrvatske. Drugi partner iz Hrvatske je Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci. “Centro per lo sviluppo creativo Danilo Dolci” partner je iz Italije. “Pistes solidaires” je iz Francuske. Dva partnera predstavljaju Portugal: “INOVA+” i “Agrupamento de escolas de Vilela”.

Projekt je financiran iz programa Erasmus+ EU-a od 2022. do 2024.

Uvod

„Vjerujem da bi [pravna pismenost] trebala biti tema kojom se treba baviti u školama, ne samo s obzirom na njezinu relevantnost nego i zato što omogućuje mladim ljudima da postanu kulturniji i 'pažljiviji' prema stvarnosti."
učenik iz Portugala, sudionik pilotiranja

Drage kolegice i dragi kolege,

dobro došli u „Pravo u svakodnevici", obrazovni model namijenjen promicanju i zagovaranju temeljne pravne pismenosti u školskom obrazovanju sa svrhom da osnaži mlade ljude da budu, kako učenički citat navodi, aktivniji u svojim zajednicama poznavanjem temeljnih pravila.

Ovaj priručnik za učitelje jedna je od sastavnica obrazovnog modela kojeg još čine: Okvir kompetencija temeljne pravne pismenosti, udžbenik za učenike, masovni otvoreni online tečaj za učenike i program stručnog usavršavanja učitelja. Ovi materijali osmišljeni su i razvijeni kao podrška učiteljima i učenicima u njihovim prvim koracima u upoznavanju i istraživanju temeljne pravne pismenosti. Ovaj priručnik dodatak je udžbeniku istog naslova i strukturiran je tako da služi kao praktičan vodič za uključivanje temeljne pravne pismenosti u nastavu čime se obogaćuje učenje i razvijaju ključne kompetencije.

Pozivamo vas da istražite sve nastavne materijale projekta "Pravo u svakodnevici" i identificirate načine kako uključiti temeljnu pravnu pismenost.

Struktura priručnika

Priručnik je organiziran u odjeljke i poglavlja te slijedi strukturu udžbenika. U priručniku možete naći sljedeće:

- **Obrazovni ciljevi i preporučena dob:** Svako poglavlje počinje navođenjem očekivanih ishoda kako bi od početka znali što želimo postići kod učenika. Ishodi su iz dokumenta „Okvir kompetencija" razvijenog u okviru ovog projekta. Oznaka dobi pomaže kako biste izabrali sadržaj prikladan za vaše učenike.
- **Prijedlozi za integraciju:** Nakon ciljeva, pronaći ćete popis prijedloga kako se sadržaj poglavlja može uključiti u različite nastavne predmete i područja. Ovaj odjeljak je osmišljen služi da potakne kreativno povezivanje temeljne pravne pismenosti s nastavnim predmetima i područjima kako bi učenici dublje razumijeli povezanost gradiva.
- **Prijedlozi aktivnosti:** Priručnik sadrži 52 prijedloga aktivnosti koje se nalaze u udžbeniku i središnji su dio svakog poglavlja. Ove aktivnosti su i prilike za uključivanje učenika u praktično učenje. Za svaku aktivnost navodi se: • preporučena dobna skupina, • procijenjeno trajanje aktivnosti, • ciljevi aktivnosti, • potrebni materijali za provedbu aktivnosti i • predloženi tijek provedbe aktivnosti.

Važno je napomenuti da predloženi način obrade pojedine aktivnosti treba shvatiti kao vodič i temeljni plan koji se može i treba prilagođavati posebnostima svake učionice i potrebama vaših učenika. Također, za pojedine aktivnosti dostupni su i radni listovi.

Poziv na korištenje materijala

Iako ovaj priručnik nudi strukturirane prijedloge, važno ih je promatrati kao smjernice, a ne stroge "recepte". Zato vas potičemo da ove ideje prilagodite svom stilu podučavanja i potrebama vaših učenika. Zapamtite, cilj je poticati angažirano, uključivo i dinamično okruženje za učenje.

Dok provodite ove aktivnosti, uvijek usklađujte provedbu s relevantnim profesionalnim standardima čime se osigurava da nastavne aktivnosti potaknu intelektualnu znatiželju i doprinesu ukupnom razvoju učenika.

Pozivamo vas da se upoznate s udžbenikom i priručnikom i istražite mogućnosti stvaranja dinamičnog, interaktivnog i zanimljivog iskustva učenja za vaše učenike kada je u pitanju temeljna pravna pismenost.

Također vas pozivamo da s nama podijelite komentare i prijedloge kako bismo ovaj obrazovni model učinili boljim i prilagođenim učenicima i učiteljima.

Sretno!

Legenda

dob

trajanje

cilj(evi)

potrebni materijali

tijek provedbe

Planiranje i provedba aktivnosti

Podučavanje temeljne pravne pismenosti važno je za poticanje i stvaranje informiranog i aktivnog građanstva jer učenicima daje kompetencije za učinkovito snalaženje u pravnim aspektima svojih života.

Prilikom planiranja i provedbe nastavnih aktivnosti vezanih za temeljnu pravnu pismenost, učitelji trebaju usvojiti strateški pristup koji informira o temeljnim pravnim konceptima, promiče ljudska prava, demokraciju, vladavinu prava i društvenu zauzetost te razvija kritičko razmišljanje i duboko razumijevanje načela pravde.

U ovom poglavlju predstavljeno je nekoliko napomena oko planiranja i provedbe nastavnih aktivnosti u sklopu obrazovnog modela "Pravo u svakodnevici".

Važno je koristiti participativne metoda poučavanja i učenja. Aktivno uključivanje učenika u proces učenja povećava njihov angažman i zadržavanje informacija. Simulacije, debate i igranje uloga omogućuju učenicima da istraže scenarije iz stvarnog života, potičući dublje razumijevanje pravnih načela i njihove primjene. Ovaj pristup također pomaže demistificirati zakon, čineći ga pristupačnijim za učenike.

Stvaranje okruženja koje prihvaća različite perspektive ključno je u podučavanju pravne pismenosti. Rasprave bi trebale omogućiti izražavanje različitih pogleda, odražavajući pluralističku prirodu demokratskog društva. Ova raznolikost obogaćuje iskustvo učenja izlažući učenike različitim viđenjima i razumijevanjima zakona i pravila. Učitelji bi trebali osigurati da atmosfera u učionici bude uključiva i puna poštovanja, te omogućiti učenicima da ih se sasluša i cijeni. Ovo ne samo da podržava načela demokracije i ljudskih prava, već također potiče učenike da razviju empatiju i poštovanje prema drugima. Uz opisano, treba ohrabrivati argumentirane rasprave utemeljene na dokazima.

U raspravi o pravnim pitanjima, imperativ je podržavati i jačati vrijednosti ljudskih prava, demokracije i vladavine prava. Učitelji bi trebali aktivno govoriti protiv netrpeljivosti, stereotipa i diskriminacije čime učitelji pomažu učenicima da prepoznaju važnost zakona u zaštiti prava pojedinaca i promicanju društvene pravde. Ovaj pristup potiče kritičko razmišljanje, budući da se učenike potiče na analizu i propitivanje društvenih normi i pravnih okvira.

Prijedlozi provedbe aktivnosti u priručniku služe kao temelj i trebaju se prilagoditi potrebama i interesima učenika. Učitelje se potiče da prilagode aktivnosti kako bi bolje uključili svoje učenike, uzimajući u obzir njihove posebnosti, iskustva i razine razumijevanja. Ova fleksibilnost omogućuje personaliziranije iskustvo učenja, čineći sadržaj relevantnijim i utjecajnijim.

Važno je primjereno koristiti digitalne alate. Tehnologija može značajno poboljšati iskustvo učenja kada se primjereno koristi. Digitalni alati i materijali, baze podataka, pravni dokumenti i interaktivne platforme omogućuju učenicima pristup izvorima informacija i drugačijim načinima učenja. Svi ovi alati trebaju se koristiti uzimajući u obzir ciljeve nastavne aktivnosti i dobrobit učenika. Važno je procijeniti relevantnost i kvalitetu digitalnog sadržaja i osigurati da podržava ciljeve učenja.

Iako se u priručniku predlažu prikladne dobi za pojedine sadržaje i aktivnosti, učitelje se potiče da istraže kako se one mogu prilagoditi različitim skupinama. Pravna pismenost važna je za osobe svih dobi, a mnoge se aktivnosti mogu prilagoditi različitim obrazovnim razinama. Ova fleksibilnost omogućuje učiteljima da mlađim učenicima predstave pravne koncepte ili da sa starijim učenicima analiziraju složenije teme.

Zaključno, uključivanje temeljne pravne pismenosti i provedba nastavnih aktivnosti zahtjeva pažljivo razmatranje nastavnih metoda, okruženja u učionici, prilagodbe sadržaja i upotrebe digitalne tehnologije. Poticanjem participativnog, uključivog i kritičkog iskustva učenja, učitelji mogu osnažiti učenike da postanu informirani, odgovorni i aktivni sudionici u društvu.

„Pravo u svakodnevici“ u učionici

Antonio Baptista, Joaquim Rodrigues i Sérgio Oliveira
Agrupamento de Escolas de Vilela, Vilela, Portugal

Uključivanje pravne pismenosti u školski kurikulum

Pojedina kurikularna područja nacionalnog kurikuluma dopuštaju uključivanje tema obuhvaćenih projektom „Pravo u svakodnevici“.

Na primjer, tema „Građanstvo i razvoj“ samostalna je sastavnica kurikuluma u 3. ciklusu osnovnog obrazovanja, a međupredmetno se provodi tijekom srednjeg obrazovanja. Tu su i društvene znanosti koje obuhvaćaju povijest, geografiju i filozofiju. Nastava povijesti i geografije izvodi se u 3. ciklusu osnovnog obrazovanja i u srednjoškolskom obrazovanju, dok se nastava filozofije isključivo izvodi tijekom srednjeg obrazovanja. U strukovnom obrazovanju i osposobljavanju (SOO), sastavnica koja je zajednička svim programima naziva se "Integracijsko područje" te kombinira znanja iz ekonomije, povijesti, okoliša, geografije i filozofije gdje pravna pismenost može biti bitan element.

Kako su materijali ovog projekta izrađeni i na engleskom jeziku, važno je razmotriti njihovu integraciju u nastavne predmete stranih jezika uz prilagođavanje sadržaja pojedinim uzrastima i razredima.

Nadalje, u sklopu kurikularne autonomije, naša škola provodi posebne komponente kurikularne artikulacije kroz projektnu suradnju dvaju učitelja iz međusobno povezanih kurikularnih domena. Projekt „Pravo u svakodnevici“ usklađen je i s ovim okvirom.

Kako bismo testirali nastavne materijale, točnije udžbenik za učenike, analizirali smo godišnji plan navedenih kurikularnih područja kako bismo identificirali mogućnosti i prilike integracije pravne pismenosti u nastavu bez remećenja postojećih planova. Identificirane su sljedeće prilike integracije:

Razred	Dob	Br. učenika	Skupina predmeta	Predmet	Poglavlje	Jezik
12 Sekundarni predmet	17	20	Engleski jezik	Engleski jezik	Prava djeteta	ENG
10 Turizam (SOO)	15	21	Geografija	Integracijsko područje	Prava radnika	PT
11 Multimedija (SOO)	16	17	Geografija	Integracijsko područje	Ljudska prava	PT
11 Sport (SOO)	16	26	Filozofija	Integracijsko područje	Demokracija	PT

Učitelji su naš prijedlog dočekali s entuzijazmom videći ga kao vrijedan dodatak i priliku za obogaćivanje i diversifikaciju strategija i metodologija korištenih u predstavljanju vrlo inovativnog sadržaja. Ovi sadržaji, kojima je prethodno nedostajala pravna perspektiva, značajno su obogaćeni povezivanjem s projektom „Pravo u svakodnevici“.

„Galerija prava“ na satu engleskog jezika

Poglavlje o dječjim pravima obrađeno je na satu engleskog jezika gdje su učenici pokazali veliki entuzijazam i kreativnost u rješavanju predloženih zadataka. Zadatak je bio pročitati o tekst pravima djeteta iz udžbenika, odabrati jedno od opisanih prava te ga vizualno prikazati različitim tehnikama. Učenici su izradili plakate, a neke od njih možete vidjeti niže u tekstu.

Nakon aktivnosti, prikupili smo povratne informacije od učenika koji su se pozitivno izrazili o nastavnim materijalima:

> „Smatram da u društvu nedostaje odgovarajuće obrazovanja i o temi prava, posebno temi prava djece. Akademski gledano, vjerujem da bi ovo područje trebalo biti više zastupljeno u školskim programima zbog svoje relevantnosti. Na taj način, mladi bi mogli postati osviješteniji i pažljiviji prema stvarnosti koja ih okružuje.“

Kada je u pitanju motivacija za ovakve teme, učenici su istaknuli sljedeće:

> „Zbog velike važnosti, brzo smo pokazali veliki interes o temi što nas je motiviralo da predano provedemo aktivnost.“

Također su iskazali i sljedeće pozitivno iskustvo:

> „Sveukupni dojam je pozitivan i bilo nam je zadovoljstvo obraditi ovu temu. Ova aktualna, složena i zanimljiva tema pokazala se dobra za razmišljanje i učenje.“

Fotografije aktivnosti u učionici podržavaju učeničke izjave i ilustriraju njihov interes kao i širok spektar digitalnih alata koji se mogu koristiti za izvođenje predloženih aktivnosti i dublje istraživanje teme.

Također, prikupljeni su i komentari učitelja koji su koristili ove materijale. Uz općenito pozitivne komentare, učitelji su napomenuli sljedeće:

> „Metode podučavanja korištene tijekom aktivnosti o dječjim pravima bile su pohvalne. Interaktivan i participativan pristup poticao je duboko razumijevanje teme kod učenika. Uvažavanje različitih stilova učenja osiguralo je učenički angažman tijekom aktivnosti. Rasprava, studije slučaja i primjeri iz stvarnog svijeta poboljšali su razumijevanje učenika i vještine kritičkog mišljenja."

Ističući uspješnost učenika, učitelji su naveli da su se ove aktivnosti

> „pokazale kao hvalevrijedan doprinos projektnom radu o dječjim pravima. Kombinacija dobro osmišljenih metoda podučavanja i učenja, kreativnih materijala, učinkovite skupne artikulacije i preciznog planiranja aktivnosti pridonijeli su cjelovitom i bogatom iskustvu učenja. Projekt je ispunio akademske ciljeve i usadio osjećaj odgovornosti i vještine zagovaranja dječjih prava kod učenika. Učenička predanost i entuzijazam pokazatelji su uspješnog i utjecajnog obrazovnog nastojanja."

Kvaliteta provedbe aktivnosti pripisana je tome da su korišteni materijali olakšali interakciju u učionici te je ukazano na sljedeće:

> „Planiranje i provedba aktivnosti odrađena je precizno. Sekvencijalno strukturiranje aktivnosti omogućilo je logičan napredak u razumijevanju dječjih prava. Uključivanje individualnih i skupnih aktivnosti osiguralo je da svaki učenik aktivno pridonese projektu. Supervizija je bila proaktivna, s nastavnikom koji je pružao smjernice, ohrabrenje i konstruktivne povratne informacije, potičući pozitivno i podržavajuće okruženje za učenje."

Rasprava o minimalnoj plaći u Europskoj uniji

U sklopu strukovnog predmeta testirali smo još jednu nastavnu aktivnost. Učitelj je pozvao učenike da produciraju „podcast" što je dodatno obogatilo i školsku radijsku arhivu. Provedena je sljedeća aktivnost:

AKTIVNOST

Minimalna plaća u Europskoj uniji

Koristeći internetske resurse pronađite informacije o minimalnoj plaći i troškovima u EU. Pronađite odgovore na sljedeća pitanja: Kako su raspoređene minimalne plaće u Europskoj uniji? Ima li nekih posebnosti? Što zaključujete iz podataka? Kakav je odnos između minimalne plaće i troškova života? Postoji li razlika u plaćama između spolova u državama članicama Europske unije? Gdje su te razlike najizraženije? Koja rješenja biste predložili za rješavanje razlike u plaćama među spolovima?

Aktivnost je uspješno provedena što je vidljivo iz entuzijazma učitelja i njihovog razmišljanja o aktivnosti:

> „neki učenici su po prvi put shvatili da trebaju obratiti pozornost na ponašanje poslodavaca te su naučili kako postupiti kada su diskriminirani ili im je nanesena nepravda. Učenici su uživali u aktivnosti, a posebno u dijelu uspoređivanja minimalne plaće u državama članicama EU-a, odnosa iznosa plaće i troškova života, razlike u plaćama između muškaraca i žena. Sve ovo je izazvalo raspravu u razredu. Ovaj nastavni materijal savršeno se uklopio u temu integracijskog područja „Rad, njegova povijest i status na Zapadu". U slučaju mog razreda, materijal je vrlo aktualan budući da će se učenici uskoro susresti s ovom temom tijekom nastave 'Osposobljavanja u kontekstu rada'."

Vladavina prava u sportu

U drugom razredu strukovnog obrazovanja, u nastavnom području „Sport“, predloženo je da se obradi poglavlje „1.03 Demokracija“ iz udžbenika. Kao što je prethodno navedeno, ova tema savršeno se uklopila u učiteljev plan nastave te je potaknula zanimljivu grupnu aktivnost sa značajnom razinom interakcije i sudjelovanja što je vidljivo i na fotografijama.

Provedena je sljedeća aktivnost:

AKTIVNOST

Igra bez pravila

Odaberite svoj omiljeni sport ili igru. Odredite jedno ili dva temeljna pravila tog sporta. Zamislite što bi se dogodilo kada bi se ta pravila uklonila. Napišite kratki tekst opisujući kako bi igra izgledala bez tih pravila. Raspravite sljedeća pitanja: Zašto ta pravila postoje? Kako pravila osiguravaju da je igra poštena? Kako pravila mogu promijeniti ishod igre?

Tijekom ove aktivnosti učenici su morali zamisliti sport bez pravila i razmotriti moguće posljedice, ilustrirajući učenicima važnost pravila i poštivanja pravila za život u demokraciji.

O aktivnosti učitelj je rekao:

> „Ovo poglavlje [udžbenika] istražuje različite pristupe, dopuštajući raznoliko i dinamično učenje i integrirajući različite stilove podučavanja. Također, nudi raznolike materijale koji podržavaju i nadopunjuju učenje, čineći ga pristupačnijim i zanimljivijim. Ciljevi su postignuti s obzirom na to da su učenici pokazali usvajanje pojmova. Različite faze učenja učinkovito su predstavljene, osiguravajući logičan i integriran slijed u nastavnom procesu.“.

Zaključno, učitelji su bili vrlo zadovoljni inovativnim pristupom temeljnoj pravnoj pismenosti, budući da se tom području obično posvećuje minimalna pozornost u smislu planiranja i razvoja. Također, osjećali su se vrlo ugodno s dinamikom koju su omogućila odabrana poglavlja i s interesom koji su njihovi učenici pokazali u pristupu temama.

Dio I

Država i vlast

1.01 Pravila

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja predviđen je za učenike između 12 i 14 godina.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → razlikovati pojmove prava, morala, običaja i pravila, → razlikovati moralne i etičke zakone, → opisati koncept morala povezan s principima ispravnog i pogrešnog ponašanja i → objasniti da svatko može imati svoja moralne principe, ali da pravna pravila vrijede za sve.

Prijedlozi integracija

→ Na satima društvenih predmeta, učenici mogu proučavati običaje i kako se oni razlikuju od formalnih pravila i zakona.

→ Na satima Filozofije i Etike, učenici mogu istraživati i raspravljati o scenarijima u kojima su moralna i etička perspektiva u sukobu. Ove bi rasprave trebale istaknuti razliku između etičkih normi (širih društvenih pogleda) i osobnih moralnih načela.

→ Nastava književnosti može omogućiti učenicima da razgovaraju o moralu, etici, običajima i zakonima. Na primjer, mogu se analizirati moralna pitanja s kojima se suočavaju likovi u romanima poput „Ubiti pticu rugalicu“ autorice Harper Lee.

→ Nastava Građanskog odgoja i obrazovanja može učenicima ponuditi temeljno razumijevanje pravnog sustava i postupka donošenja zakona. Ovdje je važno naglasiti da, dok pojedinci mogu slijediti svoj moralni kompas, pravna pravila su standardizirana i primjenjuju se univerzalno na sve te održavaju red u društvu.

→ U sklopu nastave vjeronauka može se istražiti načine ponašanja u različitim religijama i ispitati kako su usklađeni ili se razlikuju od društvene etike i zakona.

Igra bez pravila

	12–14		45'
	– razumjeti važnost za i utjecaj pravila na igru i sport.		
	materijali za pisanje, uređaji povezani s internetom.		
	1. Upitajte učenike o njihovom omiljenom sportu ili igri. Ako učenici trebaju pomoć pri odabiru, navedite primjere sportova poput nogometa, košarke, šaha itd. 2. Uputite učenike da izdvoje jedno ili dva ključna pravila za odabrani sport ili igru. Ta bi pravila trebala biti ona koja bi, ako se uklone, značajno utjecala na to kako se igra odvija. 3. Neka učenici zamisle kako bi se sport ili igra koju su odabrali igrali da se uklone pravila koja su izdvojili. Uputite ih da napišu kraći odlomak teksta koji opisuje promjene koje bi se dogodile bez tih pravila. 4. Nakon što završe s pisanjem, neka nekoliko učenika podijeli svoja razmišljanja s drugima. 5. Neka učenici raspravljaju o posljedicama uklanjanja tih pravila. Raspravite s učenicima sljedeća pitanja: **Zašto postoje ta pravila?** Neka učenici razmisle o podrijetlu pravila, problemima koje pravilo rješava i značaj pravila u bit igre ili sporta. **Kako pravila osiguravaju da je igra poštena?** Razgovarajte o konceptu poštenja i kako pravila izjednačavaju uvjete za sve sudionike. Razmotrite kako bi neki igrači mogli imati nepravedne prednosti ili nedostatke bez tih posebnih pravila. **Kako pravila mogu promijeniti ishod igre?** Uključite učenike u razgovor o tome kako izmjena, uklanjanje ili dodavanje pravila može promijeniti dinamiku igre. Neka učenici daju primjere promjene pravila u profesionalnom sportu ili njihovoj igri i kako je to utjecajlo na igru ili sport. 6. Nakon rasprave, sažmite glavne točke rasprave. Naglasite važnost pravila u sportu, igrama i stvarnom životu u osiguravanju reda, pravednosti i predvidljivosti. Potaknite učenike da poštuju i razumiju pravila u različitim kontekstima.		

Ponovimo

	12–14		45'
	– razlikovati zakone, običaje i moral.		
	poglavlje „1.01 Pravila“ iz udžbenika, radni list (tiskana ili digitalna inačica), materijali za pisanje, uređaji povezani s internetom.		
	1. Neka učenici pročitaju poglavlje iz udžbenik ili pročitajte poglavlje naglas zajedno s učenicima. 2. Uputite učenike da ispune radni list dok čitaju poglavlje ili nakon čitanja. 3. Nakon što učenici popune radni list, podijelite ih u parove kako bi usporedili svoje odgovore. 4. Potom, pozovite učenike na zajedničku raspravu o razlikama između zakona, običaja i morala tijekom koje će koristiti ono što su naučili iz udžbenika i razgovora u paru. Ovo je prilika da se dodatno provjere odgovori i istaknu ključne točke iz poglavlja. 5. Potom sažmite glavne točke aktivnosti i naglasite važnost razlikovanja između zakona, običaja i morala u društvu. 6. Potaknite učenike da budu pažljivi u svakodnevnom životu i da pokušaju primjećivati utjecaje zakona, običaja i morala. Ova stvarna primjena dodatno će učvrstiti razumijevanje sadržaja ovog poglavlja.		

Rješenje radnog lista

	Zakoni	Običaji	Moral
Tko ih određuje?	formalne institucije (parlament, skupština, kongres)	skupine; prenosi se s koljena na koljeno	pojedinci; osobne definicije što je ispravno ili pogrešno
Koji im je opseg?	obvezujući za cijelu zajednicu	određena skupina	pojedinac
Koje su sankcije za kršenje?	formalna kazna/sankcija (novčana kazna, zatvor itd.)	neformalne sankcije: društveno neodobravanje ili isključivanje.	osjećaj krivnje ili srama

Radni list

	Zakoni	Običaji	Moral
Tko ih određuje?			
Koji im je opseg?			
Koje su sankcije za kršenje?			

Što ti misliš?

	12–14		45'
	– analizirati slučajeve iz svakodnevnog života iz perspektive morala i zakonitosti.		
	poglavlje „1.01 Pravila“ iz udžbenika.		
	1. Objasnite učenicima da će tijekom aktivnosti analizirati različite slučajeve iz perspektive morala i zakonitosti. Naglasite kako neki od slučajeva o kojima će se razgovarati nemaju konačan odgovor i da je ključno obrazloženje koje stoji iza svake. 2. Zadajte učenicima da pročitaju uputu i slučajeve iz udžbenika. Dajte im nekoliko minuta da razmisle o njima i svojim odgovorima. 3. Započnite raspravu pozivom učenicima da podijele svoje stavove. 4. Potaknite višestruke perspektive. Također, ako učenici tijekom rasprave naginju u jednom smjeru, izazovite ih pitanjima i potaknite da razmotre druga stajališta. 5. Neka učenici obavezno argumentiraju svoje prosudbe. Postavljajte pitanja poput: „Možeš li dodatno objasniti svoje razmišljanje?“, „Koji su razlozi za takvu odluku?“ i slično. 6. Završite raspravu o svakom slučaju sažimanjem glavnih argumenata i iznesenih ideja. 7. Zaključite aktivnost naglašavajući kako situacije u stvarnom životu često mogu biti složene i višestruke, a prosudbe se mogu razlikovati na temelju individualnih moralnih smjernica ili društvenih vrijednosti. Naglasite važnost razumijevanja obrazloženja iza različitih prosudbi, čak i ako se netko ne slaže.		

Robin Hood

	13–16		45'+
	– istražiti složenost donošenja odluka na primjeru priče o Robinu Hoodu.		
	priča o Robinu Hoodu, nastavni list ili prezentacija s pitanjima za raspravu, materijali za pisanje.		
	1. Započnite aktivnost prepričavanjem ili čitanjem priče o Robinu Hoodu, naglašavajući njegove postupke i kako se ti postupci vide u očima zakona. Uvedite učenike u temu da se postupci mogu različito promatrati iz moralne i pravne perspektive. 2. Uputite učenike da podijele svoja mišljenja o sljedećim pitanjima, osiguravajući da se čuju različite perspektive: **Je li moguće da se nešto smatra moralno ispravnim, ali je ipak protuzakonito? Možete li navesti primjere iz stvarnog života koji potkrepljuju vaš odgovor?** 3. Potom ih potaknite da kažu što je za njih herojstvo i je li zakonitost čimbenik u takvim definicijama. **Po vašem mišljenju, koje osobine nekoga čine herojem? Je li Robin Hood heroj u ovoj priči i zašto? Može li se netko smatrati herojem čak i ako prekrši zakon?** 4. Sa sljedećim pitanjem potaknite učenike na kritičko razmišljanje i povezivanje teme s trenutnim događajima ili osobnim iskustvima. Neka učenici daju primjere: **Zamislite svakodnevnu situaciju u kojoj bi moglo doći do sukoba između onoga što je moralno ispravno i onoga što je nezakonito. Kako biste se snašli u takvoj situaciji i koje biste čimbenike uzeli u obzir pri donošenju odluke?** 5. Nakon razgovora, pozovite učenike da napišu kratak osvrt na pitanje: „Kada bi se našli u situaciji sličnoj Robin Hoodu, kako bi postupili i zašto?“. Potaknite ih da koriste primjere iz stvarnog života, osobna iskustva ili hipotetske scenarije. 6. Pozovite učenike, ako žele, da podijele svoja razmišljanja. Nakon svakog dijeljenja omogućite povratnu informaciju od kolega, njegujući okruženje puno poštovanja za različita mišljenja. 7. Na kraju, sažmite glavne ideje o kojima se raspravljalo tijekom aktivnosti. Naglasite ideju da su moralne i pravne odluke često vrlo složene i da se pri odlučivanju moraju uzeti u obzir višestruke perspektive i čimbenici.	

Edward Snowden

	14–18		45'+45'
	– kritički vrednovati motivaciju i posljedice određenih dijela i – raspravljati o etici, privatnosti i nacionalnoj sigurnosti.		
	uređaji povezani s Internetom, pristup knjižnici.		
	1. Podijelite razred u četiri skupine i svakoj dodijelite jedno od pitanja za raspravu. Osigurajte da učenici imaju pristup internetu ili ih uputite na izvore gdje mogu dobiti detaljnije informacije o temi koja im je dodijeljena. Neka svaka skupina pripremi kratku usmenu prezentaciju svojih nalaza i zaključaka. 2. Pitanja su sljedeća: **Prva skupina treba istražiti njegovu motivaciju i argumente za njegovo postupanje. Skupina se može voditi sljedećim pitanjima: Zašto je Snowden odlučio objaviti tajne dokumente? Koje razloge navodi? Slažete li se s njegovim argumentima?** **Druga skupina neka istraži njegov status zviždača vodeći se ovim pitanjima: Što znači taj izraz i kako se odnosi na Snowdena? Može li se Snowdena smatra zviždačem?** **Treća skupina treba istražiti reakcije javnosti na njegove postupke vodeći se sljedećim pitanjima: Koje su reakcije na njegove postupke? Treba li ga pohvaliti zbog otkrivanja osjetljivih informacija ili osuditi zbog kršenja zakona i povjerenja organizacije u kojoj je radio?** **Četvrta skupina treba istražiti posljedice njegovih postupaka. Polazno pitanje može biti: Kako su Snowdenova otkrića potaknula rasprave o masovnom nadzoru, vladinoj tajnovitosti i (ne)ravnoteži između nacionalne sigurnosti i privatnosti građana?** 3. Pozovite svaku skupinu da predstavi svoje nalaze, razmišljanja i dvojbe. Ostavite vremena drugim učenicima da postavljaju pitanja i komentiraju. 4. Potaknite raspravu sljedećim pitanjem: **Mislite li da su Snowdenovi postupci u konačnici donijeli dobrobit društvu? Zašto da i zašto ne?** 5. Pozovite učenike da razmotre složenost odnosa otkrivanja nezakonitosti (zviždanja), etike i granice između zaštite nacionalne sigurnosti i zaštite privatnosti. 6. Sažmite glavne ideje o kojima se raspravljalo tijekom aktivnosti. Naglasite važnost propitivanja i složenost donošenje etičkih prosudbi.		

Ključni pojmovi i definicije

Običaji. Tradicionalna pravila ponašanja posebna za određenu skupinu ili kulturu, a prenose se generacijama. Običaji definiraju identitet grupe i daju osjećaj jedinstva i kontinuiteta.

Zakoni. Formalno utvrđena pravila koja se primjenjuju na sve unutar određenog društva koji se nađu u situacijama uređenima zakonom. Donose ih službene institucije i pravno su obvezujući.

Pravni jezik (žargon). Posebni jezik koji pravni stručnjaci koriste u zakonima i pravnim dokumentima, a uključuje tehničke pojmove i pravne fraze koje laicima mogu biti teško razumljivi.

Moral. Osobna uvjerenja o tome što je ispravno i loše. Ova uvjerenja su pod velikim utjecajem društva i društvenih normi. Moral usmjerava pojedince u donošenju odluka i ponašanju prema drugima.

Pravila. Opće smjernice za ponašanje prema drugima u zajednici. Pravila mogu biti formalna, poput zakona, ili neformalna, poput društvenih normi.

1.02 Država

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja predviđen je za učenike između 12 i 14 godina.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → definirati što je država i nabrojati njezine temeljne elemente (npr. nacija, teritorij, suverenitet) i → definirati koncept suvereniteta.

Prijedlozi integracija

→ U društvenim predmetima, učenici mogu učiti o strukturi i funkcijama vlade, uključujući ključne elemente države kao što su nacija, teritorij i suverenitet.

→ Na nastavi Geografije, učenici mogu istraživati kako geografski čimbenici utječu na oblikovanje granice država. Učenici se mogu upoznati s geografskim aspektima suvereniteta, posebno u pogledu granica i teritorijalnog integriteta.

→ Na nastavi Povijesti, učenici mogu pratiti povijesni razvoj država i elemenata državnosti kao što su teritorij i suverenitet. Ovo može biti prilika da se koncepti povežu s primjerima iz povijesti i stvarnog svijeta.

→ Nastava ekonomskih predmeta može pružiti učenicima temeljno razumijevanje ekonomske uloge države i vlasti kroz fiskalna i administrativna tijela. O ovim temama može se raspravljati u kontekstu fiskalne politike i državnog proračuna.

Stvorite svoju državu

	12-14		45'
	– razumjeti pojam suverenosti kroz stvaranje i upravljanje zamišljenom državom.		
	veliki listovi papira, materijali za izradu plakata (markeri, olovke, ljepilo, škare, bojice, olovke u boji itd.), uređaji povezani s internetom.		
	1. Aktivnost započnite kratkim pregledom temeljnog razumijevanja koncepta države, uključujući i elemente kao što su nacija, teritorij, suverenitet, različiti načini upravljanja i sl. 2. Objasnite učenicima da će stvoriti svoje države te će trebati osmisliti: ime države, zastavu, nacionalni moto, strukturu vlasti (npr. monarhija, demokracija, diktatura) i neka ključna pravila. 3. Učenici mogu provesti aktivnost samostalno ili u skupinama. Potaknite kreativnost i maštu u osmišljavanju imaginarnih mini-država. 4. Nakon što su učenici osmislili države, osigurajte im materijale za izradu fizičkih plakata ili ih uputite da koriste digitalne alate za izradu virtualne prezentacije. 5. Neka učenici ili skupine učenika predstave svoju mikro-državu ostatku razreda. Potaknite učenike da objasne razloge iza svojih izbora, kao što je simbolika zastave, nacionalni moto i odabrana struktura vlasti. 6. Potaknite kratku raspravu nakon svake prezentacije kako bi učenici postavljali pitanja. 7. Zajedno s učenicima izdvojite ono što je zajedničko svim mini-državama, koje su razlike i s kojim izazovima su se učenici suočili tijekom rada.		

Ključni pojmovi i definicije

Federalna (savezna) država. Unija djelomično samostalnih federalnih (saveznih) jedinica s federalnom (saveznom) vladom. Svaka federalna jedinica ima svoju vladu i može samostalno izvršavati određene ovlasti.

Vlada. Struktura organizacijâ putem kojih država provodi zakone, održava red i pruža usluge stanovnicima države.

Nacija. Nacija se općenito odnosi na veliku skupinu ljudi koji dijele kulturne, povijesne ili jezične osobine. Često se koristi kao sinonim za "državu". Ipak, nacija može postojati i bez suverene države, a država može obuhvaćati više nacija.

Stanovništvo. Skupina ljudi koji žive na državnom teritoriju i uključuje državljane (pojedince s državljanstvom države) i stanovnike (one bez državljanstva, ali koji borave u državi).

Suverenitet. Vrhovna vlast države nad njezinim teritorijem i stanovništvom, koja joj omogućuje da samostalno upravlja bez ograničenja.

Država. Politička organizacija koju karakterizira definirani teritorij, stalno stanovništvo i vlast sposobna vršiti vlast i suverenitet nad njim. Države su priznati subjekti u međunarodnim odnosima i posjeduju određeni stupanj neovisnosti i kontrole nad unutarnjim i vanjskim poslovima.

Teritorij. Zemljopisno područje pod vlašću države, uključujući kopno, vodu i zračni prostor. Definirana je određenim granicama koje priznaju druge države.

Unitarna država. Država kojom se upravlja kao jedinstvena cjelina sa središnjom vlašću. Središnja vlast može delegirati ovlasti lokalnim ili regionalnim vlastima, ali zadržava primarnu ulogu upravljanja.

1.03 Demokracija

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja predviđen je za učenike između13 i 18 godina.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → definirati pojam suvereniteta i → objasniti temelje demokracije i koncept sekularne države (tj. predstavničku vladu).

Prijedlozi integracija

→ Na satima Filozofije i Etike, učenici se mogu upoznati s temeljnim demokratskim načelima. Rasprave mogu uključivati teme pravde, poštenja i moralnih aspekta demokratskog upravljanja.

→ U nastavi medijske pismenosti, učenici se mogu upoznati s ulogom medija u demokratskom društvu i analizirati kako mediji oblikuju javno mnijenje, utječu na politički diskurs i doprinose funkcioniranju demokratskih procesa.

→ U nastavi povezanoj s informacijskim i komunikacijskim tehnologijama, učenici mogu istražiti kako digitalni alati i društveni mediji utječu na demokratske procese. Teme mogu pokrivati ulogu tehnologije u političkim kampanjama, građanskom angažmanu i širenju informacija u demokraciji.

→ U nastavi matematike mogu se statistički analizirati izborni rezultati, odaziv birača i zastupljenost građana u demokratskim tijelima. Ovaj pristup omogućuje učenicima dublju analizu izbora, razumijevanje metoda glasanja i istraživanje matematike različitih glasačkih sustava.

Vladavina prava i sport (i virtualni svijet)

	12-14		45' + 45'
	– istražiti koncept vladavine prava u kontekstu virtualnog svijeta, točnije video igara.		
	ploča s kredom/markerima, papir i olovke, uređaji povezani s internetom, projektor za prezentacije.		
	1. Započnite aktivnost kratkim predavanjem o vladavini prava ili provjerite što učenici već znaju o ovom pojmu. Naglasite važnost vladavine prava za održavanja reda, osiguravanja pravednosti i zaštite prava članova društva. 2. Upitajte učenike kako bi se ti koncepti mogli prevesti u virtualni svijet, točnije u video igru. 3. Nakon rasprave, podijelite razred u skupine. Svaka skupina ima zadatak predložiti ideje za videoigru koja uključuje vladavinu prava. Kod razvoja ideje neka učenici osmisle naslov, koncept, glavnu priču, likove i uloge te način na koji je uključena vladavina prava ili neko drugo povezano načelo. 4. Pozovite svaku skupinu da predstavi svoj koncept igre drugima. Potaknite konstruktivne povratne informacije od drugih učenika o tome koliko je dobro vladavina prava uključena u dizajn igre. 5. Na temelju primljenih povratnih informacija, uputite skupine da poboljšaju svoje koncepte i detaljnije opišu aspekte svoje igre. 6. U sljedećoj prezentaciji pročišćenih koncepata raspravite o tome je li i kako uključivanje vladavine prava poboljšava iskustvo igranja. Može se pokrenuti razgovor o može li se na ovakav način, putem video igara, bolje razumjeti vladavina prava u stvarnom životu? 7. Zaključite aktivnost isticanjem uloge koju vladavina prava ima u stvarnom životu u usporedbi s njezinom ulogom u video igrama.		

Tri stupa demokracije

	12-14		45'
	– istražiti tri stupa demokracije: narodni suverenitet, ljudska prava i vladavina prava.		
	ploča s kredom/markerima, olovke u boji, drugi materijali za crtanje, uređaji povezani s internetom.		
	1. Podijelite učenike u tri skupine. Svakoj skupini dodijelite jedno od tri odlomka u poglavlju „1.03 Demokracija“, točnije odlomke naslovljene „Narodni suverenitet“, „Ljudska prava“ i „Vladavina prava“. 2. Zadatak svake skupina je da pročita dodijeljeni tekst te da temu odlomka na najbolji način predstavi ostalima. 3. Dajte učenicima dovoljno vremena da osmisle i izrade svoje prezentacije ili plakate. 4. Pozovite svaku od skupina da predstavi svoj rad drugima i tako ih upoznaju s konceptom kojeg su obradili. Ostali učenici neka postavljaju pitanja i traže razjašnjenja. 5. Na kraju, zajedno s učenicima povežite sva tri koncepta i istaknite njihovu važnost za demokraciju i demokratsku kulturu .		

Ključni pojmovi i definicije

Izravna (direktna) demokracija. Načelo koje nalaže da su svi pojedinci, bez diskriminacije, jednako podložni zakonu i zaštićeni njime.

Jednakost pred zakonom. Načelo koje nalaže da su svi pojedinci, bez diskriminacije, jednako podložni zakonu i zaštićeni njime.

Ljudska prava. Temeljna prava i slobode svojstvena svim ljudskim bićima, bez obzira na nacionalnost, mjesto stanovanja, spol, nacionalno ili etničko podrijetlo, boju kože, vjeru, jezik ili bilo koji drugi status.

Predstavnička demokracija. Sustav upravljanja u kojem građani biraju predstavnike koji će donositi odluke u njihovo ime.

Vladavina prava. Načelo koje zahtijeva da su svi pojedinci, institucije i drugi subjekti, uključujući i samu vlast, budu obvezni poštivati iste zakone i određuje da nitko nije iznad zakona.

Tiranija većine. Situacija u demokratskom sustavu u kojoj odluke ili politike većine zanemaruju prava i potrebe manjinske skupine ili ih čak ugnjetavaju.

1.04 Dioba vlasti

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja predviđen je za učenike od 13 i više godina.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → definirati i opisati diobu vlasti → prepoznati diobu vlasti na lokalnoj, nacionalnoj i europskoj razini → podržati stav da je kršenje diobe vlasti štetno za demokraciju i vladavinu prava..

Prijedlozi integracija

→ Povijest i društveni predmeti nude učenicima priliku da istraže povijesni razvoj načela, proučavajući izvorne dokumente koji su utjecali na njegovo oblikovanje. Učenici također mogu istraživati određene povijesne kontekste u kojima je nepostojanje diobe vlasti dovelo do tiranije.

→ Građanski odgoj i obrazovanje može uključiti učenike u aktivnosti mapiranja grana vlasti (izvršne, zakonodavne i sudske) na lokalnoj, nacionalnoj i europskoj razini. U sklopu nastave, mogu se organizirati posjeti tijelima vlasti kako bi se učenici izravno upoznali sa strukturom državne, regionalne ili lokalne uprave kao i s njihovim nadležnostima i ograničenjima.

→ Na satima Filozofije i Etike, učenici mogu raspravljati o štetnim posljedicama kršenja diobe vlasti na demokraciju i vladavinu prava te istražiti etičke posljedice koncentracije moći.

→ Nastava Geografije može uspoređivati organizaciju vlasti na lokalnoj, nacionalnoj i europskoj razini, pružajući učenicima opipljivo razumijevanje složenosti i međudjelovanja različitih razina.

→ Nastava jezika i književnosti može tematizirati i analizirati književna djela koja ilustriraju posljedice borbe za moć i odsutnost diobe vlasti (npr. "Životinjska farma" Georgea Orwella).

Predsjednik Max

	13+		45'
	– razumjeti diobu vlasti u demokraciji i njezin značaj za kvalitetu demokracije.		
	pribor za pisanje (papir, olovka) ili uređaji povezani s internetom.		
	1. Pročitajte naglas ili uputite učenike da u udžbeniku pročitaju prvi dio priče o Maxovim postupcima kao predsjednika. 2. Pozovite učenike da odgovore na početna pitanja pismeno ili kroz zajedničku raspravu. Pitanja su: **U koju granu vlasti je Max izabran? Je li i kako je predsjednik Max narušio diobu vlasti? Hoće li njegov čin pozitivno ili negativno utjecaji na organizaciju vlasti? Parlament predstavlja građane. Što mislite kakav je stav građana o predsjednikovim postupcima?** 3. Pročitajte naglas ili zadajte učenicima da pročitaju nastavak priče, usredotočujući se na posljedice Maxovih postupaka. Neka učenici odgovore na sljedeća pitanja na temelju drugog dijela priče: **Što mislite o svojim prethodnim odgovorima nakon čitanja drugog dijela? Na što ukazuje ova situacija? Postoji li neka pouka koju možemo naučiti iz ove priče?** 4. Podijelite učenike u skupine i dajte im zadatak da rasprave svoje odgovore i razmišljanja o ovoj situaciji. Nakon rasprave, pozovite predstavnika svake skupine da podijeli zaključke skupne rasprave. 5. Nakon predstavljanja rasprava po skupinama, naglasite učenicima važnost diobe vlasti u održavanju funkcionalne i kvalitetne demokracije. 6. Aktivnost možete zaključiti razgovorom o tome kako nekontrolirana moć može poremetiti ravnotežu demokratskog sustava i dovesti do negativnih posljedica na pojedinca i zajednicu.		

Premijerka Bruna

	13+		45'
	– razumjeti diobu vlasti u demokraciji i njezin značaj za kvalitetu demokracije.		
	pribor za pisanje (papir, olovka) ili uređaji povezani s internetom.		
	1. Pročitajte naglas ili uputite učenike da samostalno u udžbeniku pročitaju prvi dio priče o postupcima premijerke Brune. 2. Postavite učenicima pitanja i uputite ih da na njih odgovore pismeno ili započnite skupnu raspravu. Pitanja su: **U koju granu vlasti je Bruna izabrana? Kako je premijerka prekršila načelo diobe vlasti? Hoće li ovaj čin pozitivno ili negativno utjecati na organizaciju vlasti? Sudovi bi trebali biti neovisni i nepristrani u primjeni zakona. Što mislite što će građani misliti o njezinim postupcima?** 3. Nastavite čitati sljedeći dio priče koji detaljno opisuje posljedice Bruninih postupaka. Postavite sljedeća pitanja učenicima: **Što mislite o svojim odgovorima nakon čitanja drugog dijela priče? Na što ukazuje ova situacija? Možemo li izvući neku pouku iz ove priče?** 4. Nakon rasprave, podijelite učenike u skupine. Svaka skupina neka razmisli o svojim odgovorima na pitanja i da zajednički osvrt na opisanu situaciju. 5. Pozovite predstavnika svake skupine da podijeli zaključke rasprave s ostatkom razreda. 6. Nakon rasprave, naglasite važnost neovisnog pravosuđa u demokratskom sustavu te potaknite učenike da navedu moguće posljedice kompromitiranog pravosuđa na vladavinu prava i povjerenje građana u vlast i institucije. 7. Neka učenici istraže stvarne slučajeve u kojima je neovisnost pravosuđa bila ugrožena te neka izrade kratko izvješće ili prezentaciju koju će podijeliti s ostatkom razreda.		

Ključni pojmovi i definicije

Kolektivno odlučivanje. Proces donošenja odluka u kojem sudjeluje cijela skupina ili zajednica. Obično uključuje raspravu i aktivnosti postizanja dogovora između članova skupine ili zajednice.

Decentralizacija moći. Raspodjela ili delegiranje ovlasti sa središnje vlasti na regionalne ili lokalne vlasti.

Izvršna vlast. Grana vlasti zadužena za provedbu zakona koje donosi zakonodavna vlast. Na čelu izvršne vlasti je predsjednik, premijer ili sličan dužnosnik s ministrima i drugim imenovanim dužnosnicima.

Sudbena vlast. Grana vlasti odgovorna za tumačenje zakona i rješavanja sporova. Sastoji se od prvostupanjskih općih i specijaliziranih sudova, drugostupanjskih općih i specijaliziranih sudova, i vrhovnog suda.

Zakonodavna vlast. Grana vlasti odgovorna za donošenje zakona. Obično se sastoji od parlamenta, kongresa ili skupštine gdje izabrani predstavnici raspravljaju, predlažu i glasuju o zakonima. Ova grana izražava volju građana kroz svoje izabrane predstavnike.

Zlouporaba ovlasti. Događa se kada pojedinci ili grupe na položaju moći iskorištavaju dužnost i ovlasti u neprimjerene svrhe ili osobnu korist. Obično uključuje radnje koje krše zakone ili etičke standarde i mogu dovesti do korupcije, nepravde i gubitka povjerenja građana.

Dioba vlasti. Temeljni koncept demokratskog upravljanja koji dijeli političku vlast na tri različite grane: zakonodavnu, izvršnu i sudbenu. Ova podjela stvara sustav provjera i ravnoteže kako bi se spriječila koncentracija moći u kojoj od drugih grana.

1.05 Lokalna samouprava

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja predviđen je za učenike između 12 i 14 godina.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → opisati načelo samouprave unutar suverene države i → opisati odnos između središnje države i jedinica i regionalne samouprave.

Prijedlozi integracija

→ Na nastavi društvenih predmeta, učenici mogu dublje upoznati pravo na lokalnu samoupravu, raspravljati o različitim modelima samouprave, raspodjeli ovlasti unutar države i kako teritorijalna organizacija utječe na strukture upravljanja.

→ Nastava Geografije može ispitati geografske čimbenike koji utječu na teritorijalnu organizaciju država te potaknuti učenike na raspravu o tome kako fizička i ljudska geografija doprinose organiziranju lokalnih samouprava.

→ U sklopu nastave o informacijskim i komunikacijskim tehnologijama može se omogućiti učenicima da raspravljaju o utjecaju digitalnih alata na lokalnu samoupravu, posebno u kontekstu decentralizirane strukture upravljanja. Učenike se može potaknuti da istražuju digitalne platforme koje olakšavaju sudjelovanje građana i donošenje odluka.

→ Na nastavi ekonomskih predmeta, učenici mogu istraživati kako teritorijalna organizacija države oblikuje ekonomske sustave gdje rasprave mogu propitivati i ekonomske politike unutar samoupravnih jedinica i njihov utjecaj na ekonomsku autonomiju.

Što je s mojom lokalnom zajednicom?

	12-14		45' - 45'
	– upoznati se s nadležnostima i odgovornostima lokalne samouprave.		
	uređaji povezani s internetom, posjet lokalnim vlastima (po izboru).		
	1. Nakon čitanja teksta iz udžbenika, potaknite učenike da potraže informacije o tome što lokalne ili regionalne vlasti mogu, a što ne mogu učiniti. Neka učenici slobodno koriste mrežne alate za pretraživanje. Učenici mogu pregledati službenu mrežnu stranicu lokalnih vlasti i javno dostupne dokumente. Važno je da su izvori koje koriste vjerodostojni. 2. Povedite razgovor s učenicima o tome što su pronašli te što bi htjeli još saznati o radu lokalne samouprave. Neka učenici zapišu pitanja. 3. Organizirajte studijski posjet lokalnoj upravi (općina, grad) ili regionalnoj upravi (županija) kako biste razgovarali s lokalnim dužnosnicima. Neka učenici postave pitanja dužnosnicima o onome što ih zanima i što im je bitno (npr. pitanja iz područja obrazovanja, infrastrukture, zdravstva, javnog prijevoza i sl.). 4. Nakon posjete, neka učenici upotpune ili isprave svoj popis onoga što lokalna vlast može napravili odnosno što nije u nadležnosti lokalne uprave.		

Ključni pojmovi i definicije

Centralizacija. Koncentracija moći i vlasti za donošenje odluka u jednom, središnjem centru.

Središnja vlast. Vlast s nadležnošću nad čitavim teritorijem države. Obično je odgovorna za nacionalna pitanja kao što su vanjski poslovi, nacionalna sigurnost, obrana i sl.

Decentralizacija. Proces prenošenja ovlasti sa središnje vlasti na regionalne ili lokalne vlasti.

Vlade federalnih jedinica. U federalnom sustavu, pojedinačne vlade svake federalne jedinice ili savezne države. Imaju posebne ovlasti i odgovornosti, koje obično uključuju lokalnu infrastrukturu, obrazovanje i druge usluge.

Lokalna vlast. Jedinice odgovorne za upravljanje manjim, lokaliziranim područjima unutar države, kao što su gradovi, mjesta ili regije.

Načelo lokalne samouprave. Pravo i sposobnost lokalnih vlasti da reguliraju i upravljaju dijelom javnih poslova koji su u njihovoj nadležnosti i u interesu lokalnog stanovništva. Ovo načelo omogućuje donošenje odluka bliže ljudima na koje utječu, slijedeći demokratska načela i zakonski okvir.

Teritorijalno uređenje. Način na koji je država organizirana u različite upravne regije ili područja.

1.06 Javna uprava

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja predviđen je za učenike između 12 i 14 godina.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → definirati osnovne pojmove povezane za pravosudni i upravni sustav i → definirati i opisati trodiobu vlasti.

Prijedlozi integracija

→ Nastava Građanskog odgoja i obrazovanja otvara mogućnost da se istražuju funkcije vlade, usredotočujući se na administrativne aspekte provedbe i primjene zakona što podrazumijeva upoznavanje s ulogama različitih vladinih agencija, razumijevanje diobe vlasti i ispitivanje sustava provjera i ravnoteže („checks and balances“) koji osigurava odgovornost javne uprave.

→ Nastava Povijesti nudi priliku za istraživanje povijesnog razvoja upravnih struktura i birokracije. Učenici mogu proučavati kako su vlade donosile i provodile zakone tijekom povijesti kao i analizirati učinke administrativnih odluka na društvo.

→ Nastava ekonomskih predmeta može se baviti ekonomskim implikacijama javne uprave, uključujući proračun, raspodjelu resursa i utjecaj administrativne politike na ekonomske aktivnosti.

→ Na satima Etike ili Filozofije može se raspravljati o etičkim dimenzijama upravnih odluka i postupaka. Teme mogu uključivati odgovornost, transparentnost, pravednost i etičke izazove s kojima se javni dužnosnici i službenici suočavaju kada donose odluke.

→ Nastava Geografije može ispitivati administrativne politike vezane uz korištenje zemljišta, zaštitu okoliša, upravljanje prirodnim i drugim resursima te istraživati njihovu učinkovitost.

→ Nastava vezana za informacijske tehnologije (IT) može upoznati učenike s digitalizacijom administrativnih postupaka i sve većoj ulozi IT-a u modernoj upravi, e-upravi, privatnosti podataka i primjeni tehnologije u provedbi zakona i pružanju javnih usluga.

→ Nastava Matematike ili Statistike može koristiti matematičke i statističke metode za analizu administrativnih podataka (npr. korištenje resursa, stope kriminala, analiza proračuna i sl.).

Ustanove nadležne za odgoj i obrazovanje

	16-18		45'
	– razumjeti strukturu javne uprave u području obrazovanja na državnoj, regionalnoj i lokalnoj razini i – na temelju prikupljenih podataka izraditi organizacijsku shemu.		
	uređaji povezani s internetom, papir, digitalni alati za izradu organizacijskih dijagrama (npr. Microsoft Visio, Lucidchart, Google Draw).		
	1. Objasnite važnost razumijevanja upravne (administrativne) organizacije obrazovanja, od državne do lokalne razine. Predstavite učenicima cilj aktivnosti. 2. Uputite učenike da posjete službene vladine mrežne stranice koje se odnose na obrazovanje (npr. mrežne stranice ministarstva). 3. Učenici trebaju identificirati agencije i institucije odgovorne za obrazovanje na državnoj, regionalnoj i lokalnoj razini. Potaknite ih da prikupe informacije o njihovim ulogama, nadležnostima i odgovornostima, uključujući imena agencija, ureda ili centara. Podsjetite učenike da vode bilješke tijekom istraživanja kako bi mogli izraditi organizacijsku shemu. 4. Neka učenici, na temelju prikupljenih podataka, izrade organizacijsku shemu sustava obrazovanja. Informacije o institucijama trebaju sadržavati podatke kao što su nazivi institucija, nadležnosti i povezana tijela. 5. Pozovite učenike da predstave svoje organizacijske sheme, objašnjavajući strukturu, ključne institucije i njihove uloge. 6. Potaknite raspravu među učenicima o tome što smatraju da su prednosti i nedostaci ovakve organizacije. 7. Također, razgovarajte s učenicima o tome znaju li kako neke od institucija utječu na njihov svakodnevni život.		

Ključni pojmovi i definicije

Javna uprava / administracija / birokracija. Sustav sastavljen od agencija i javnih službenika koji provode i izvršavaju zakone, upravljaju javnim službama i provode vladine politike.

Provedba i izvršavanje zakona. Postupak provođenja zakona, propisa i politika koje je donijela zakonodavna grana vlasti i osiguravanje njihova izvršavanja.

1.07 Ustav i zakoni

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja predviđen je za učenike između 12 i 16 godina.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → objasniti pojam pravnog akta, → tumačiti glavna ustavna načela, → razlikovati neustavnost i nezakonitost, → opisati što su nacionalni i nadnacionalni zakoni, → opisati hijerarhiju propisa i zakona, → analizirati odnos između nacionalnih zakona i zakona EU-a te opisati odnose između institucija EU-a i → opisati postupak donošenja i mijenjanja zakona i ustava.

Prijedlozi integracija

→ Nastava Građanskog odgoja i obrazovanja može omogućiti učenicima da upoznaju ustavna načela i značaj zakona u demokratskom društvu te pružiti platformu za istraživanje ustavnog prava, pravnih okvira kao i tumačenja i primjene zakona.

→ Na nastavi Filozofije ili Etike, učenici mogu razmatrati etičke temelje pravnih sustava i moralna načela koja stoje u temelju ustavnih prava i obveza. Rasprave mogu uključivati razmatranje etičkih pitanja u znanstvenom istraživanju i razvoju tehnologije, istražujući kako ustavna i pravna načela vode etičke prakse u tim područjima.

→ Nastava Hrvatskog jezika i književnosti omogućuje učenicima da upoznaju i analiziraju posebnosti jezika i diskursa koji se koristi u Ustavu i zakonima, te da istražuju različita tumačenja istih ustavnih članaka.

→ Posjet sudovima i drugim institucijama može pružiti učenicima iskustva iz stvarnog života vezana za ustavna pitanja i zakone.

Pronađi načela i vrijednosti u Ustavu

	13+		45'
	– upoznati bitne dijelove Ustava.		
	radni list, tekst Ustava (tiskani ili digitalni), uređaji povezani s internetom (po izboru). Napomena: S obzirom na to da ne postoji službeni pročišćeni tekst Ustava, preporučuje se koristiti redakcijski pročišćeni tekst dostupan na mrežnim stranicama Ustavnog suda Republike Hrvatske.		
	1. Objasnite učenicima strukturu Ustava, njegova poglavlja, odjeljke i članke. 2. Podijelite učenike u skupine. Za svaku skupinu osigurajte tiskanu ili digitalnu verziju Ustava. 3. Uputite skupine da prođu kroz poglavlja ili odjeljke Ustava i pronađu dijelove i članke o temama navedenim na radnom listu. Ako je potrebno, skupine možete uputiti da se usredotoče na određena poglavlja Ustava umjesto čitanja cjelovitog teksta. 4. Neka svaka skupina predstavi svoje nalaze. Omogućite učenicima da rasprave odgovore i provjere točnost svojih odgovora. 5. Pozovite učenike da razmisle o dijelovima Ustava koje su pročitali i da izdvoje one za koje smatraju da su bitni u svakodnevnom životu. Neka učenici argumentiraju svoj izbor.		

Rješenje radnog lista

Načelo	**Članak(ci)**
narodni suverenitet	čl. 1. st. 2.
vladavina prava	čl. 3.
trodioba vlasti	čl. 70., čl. 107., čl. 115.
temeljna prava i slobode	III. Zaštita ljudskih prava i temeljnih sloboda
supremacija ustava	čl. 5.
načela federalizma ili unitarne države	čl. 1. st. 1.
sudska zaštita ustavnosti	čl. 115.
društvena i ekonomska načela	3. Gospodarska, socijalna i kulturna prava

Radni list

Načelo	Članak(ci)
narodni suverenitet	
vladavina prava	
trodioba vlasti	
temeljna prava i slobode	
supremacija ustava	
načela federalizma ili unitarne države	
sudska zaštita ustavnosti	
društvena i ekonomska načela	

Zakonodavni postupak u Republici Hrvatskoj

	12–14		45'
	– upoznati se s posebnostima zakonodavnog postupka u Republici Hrvatskoj.		
	uređaji povezani s internetom, materijali za pisanje ili digitalni alati (po izboru).		
	1. Nakon čitanja poglavlja „1.07 Ustav i zakoni“ iz udžbenika, uputite učenike da istraže mrežnu stranicu Hrvatskog sabora kako bi pronašli informacije o zakonodavnom postupku. 2. Osigurajte učenicima tiskane ili digitalne kopije grafičkog prikaza zakonodavnog postupka iz udžbenika. Uputite ih da svoje nalaze o zakonodavnom postupku u Republici Hrvatskoj usporede s primjerom iz udžbenika. 3. Pitajte učenike o koracima koji su slični i onima koji se razlikuju. Kroz razgovor s učenicima, pokušajte utvrditi zašto su neki koraci drugačiji i koja je svrha tih koraka. 4. Potom učenici mogu raspravljati o tome zašto se zakonodavni postupci mogu razlikovati i koje su prednosti ili nedostaci tih razlika osobito uzevši u obzir ulogu Sabora kao predstavničkog tijela građana. 5. Neka učenici kažu što misle o grafičkom prikazu zakonodavnog postupka. Točnije, je li im grafika bila lako razumljiva? 6. Dodatno, učenike se može potaknuti da pripreme svoju inačicu grafike koja bi bila razumljivija široj javnosti. 7. Aktivnost završite tako da naglasite važnost zakonodavnog postupka za demokraciju osobito u kontekstu sudjelovanja izabranih zastupnika:ica i građana u donošenju odluka.		

Plakat o važnosti objavljivanja zakona

	12–14		45'
	– prepoznati važnost objavljivanja zakona i javnosti rada demokratskih institucija.		
	veliki listovi papira, materijali za izradu plakata (markeri, olovke, ljepilo, škare, bojice, olovke u boji itd.), uređaji povezani s internetom, slike, grafike ili ispisi službenih novina (po izboru).		
	1. Na početku aktivnosti, potaknite razgovor o ključnim točkama iz poglavlja u udžbeniku o važnosti objavljivanja zakona. 2. Uključite učenike u aktivnost evociranja i pozovite ih da zapišu ključne ideje, izraze ili koncepte iz udžbenika. 3. Osigurajte materijale za izradu plakata i uputite učenike da dizajniraju vizualno privlačan plakat koji objašnjava važnost objave zakona i javnosti rada demokratskih institucija. 4. Podsjetite učenike da mogu koristiti slike iz službenih novina, simbole povezane s transparentnošću i demokracijom ili relevantne grafike koje podupiru njihove ključne točke. 5. Nakon što svaka skupina završi, neka predstave svoj plakat. Omogućite razgovor između učenika o razlozima zašto su odabrali određeni način predstavljanja važnosti objavljivanja zakona i javnosti rada institucija. 6. Ako je moguće, izložite plakate u učionici ili školskom hodniku. Povedite učenike u šetnju galerijom gdje će moći vidjeti ostale plakate i upoznati se s drugim perspektivama.		

Ključni pojmovi i definicije

Ustav. Vrhovni zakon koji definira temeljna politička načela, strukturu vlasti, postupke, ovlasti i dužnosti vlade, kao i prava i odgovornosti građana.

Ustavna supremacija. Načelo da je ustav najviši zakon u zemlji i svi ostali zakoni, politike i postupci moraju biti u skladu s njim. Svaki zakon ili postupak koji je u suprotnosti s ustavom je ništavan i nije valjana i neprovediva.

Međunarodni sporazumi i ugovori. Službeni dokumenti dogovoreni između dvije ili više država ili međunarodnih subjekata koji uspostavljaju pravne obveze i prava između stranaka. Međunarodni sporazumi i ugovori čine skupinu nadnacionalnih zakona.

Donošenje zakona (zakonodavni postupak). Postupak usvajanja zakona, što obično uključuje predlaganje zakona, raspravu, predlaganje izmjena i dopuna i usvajanje od strane zakonodavnog tijela, a ponekad i odobrenje od strane izvršne vlasti (npr. predsjednika).

Nacionalni zakoni. Zakoni koje je donijelo zakonodavno tijelo države koji se primjenjuju unutar njenih teritorijalnih granica.

1.08 Javni proračun

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja predviđen je za učenike od 13 godina i starije.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → razlikovati javni i privatni proračun, → nabrojati i analizirati ključne značajke javnog proračuna i → opisati utjecaj javnog proračuna na svakodnevni život.

Prijedlozi integracija

→ Na nastavi ekonomskih predmeta, učenici se mogu upoznati s temeljnim načelima i pojmovima vezanim za proračun, poreze, državnu potrošnju i fiskalnu politiku, a rasprave mogu uključivati teme o posljedicama proračunskih odluka na različita područja svakodnevnog života.

→ Na satima Matematike, proračun može poslužiti za praktične primjere i aktivnosti gdje učenici mogu analizirati proračunske podatke istražujući financijske koncepte i matematičke modele povezane s prihodima, rashodima i financijskim planiranjem.

→ Nastava društvenih predmeta može istraživati demokratski proces izrade proračuna, ulogu vlade i utjecaj proračunskih odluka na društvo. Rasprave mogu uključivati i načine kako građani mogu više sudjelovati u postupku oblikovanja proračuna.

→ Nastava Filozofije ili Etike može se baviti etičkim pitanjima u javnom proračunu, istražujući moralne implikacije proračunskih odluka, raspodjelu resursa i balansiranje individualnih i javnih potreba.

Gradski proračun

	13+		45'+
	– razumjeti osnovne procese povezane s javnim proračunom.		
	radni list, proračunska tablica („spreadsheet“).		
	1. Podijelite učenike u parove ili skupine. Svakom paru ili skupini dajte ispisan radni list. Pročitajte naglas uvod u aktivnost iz udžbenika i objasnite koje korake učenici trebaju slijediti. U ovoj aktivnosti učenici mogu biti usmjereni na cijeli grad/općinu ili dio grada (četvrt, mjesna zajednica i sl.). 2. Zajedno s učenicima objasnite navedene stavke proračuna i provjerite koliko ih razumiju. 3. Neka učenici potom odluče koje će prihode i rashode staviti u svoj proračun. Uputite učenike da trebaju imaju objašnjenje za svaku odluku. 4. Ako je učenicima potrebna pomoć u prilagodbi proračuna, dajte im informacije o mogućim dodatnim izvorima prihoda ili kako mogu smanjiti neke rashode. Neka učenici samostalno izračunaju pojedine iznose. 5. Zatim uputite učenike da razmisle kako će pratiti provedbu proračuna te kako će nadzirati je li provedba po pravilima. Neka predlože strategiju ili dvije koje će osigurati da je proračun transparentan i učinkovit. 6. Nakon što učenici završe svoje prijedloge proračuna, mogu predstaviti kritične točke proračuna ostalim učenicima koji mogu dati svoje mišljenje i postavljati pitanja o prijedlozima. Ako je prikladno, o svakom od prijedloga može se glasati. 7. Dodatno, parove/skupine može se uključiti u pregovaranje i dogovaranje donošenja zajedničkog proračuna. U cijeloj aktivnosti važno je poticati na konstruktivnu i argumentiranu raspravu i važnost postizanja konsenzusa.		

Radni list

Prihodi		Rashodi	
Izvor	**Iznos**		
lokalni porez	4.000.000,00 eura		
porez na imovinu	2.500.000,00 eura		
javne potpore	1.000.000,00 eura		
naknade	1.250.000,00 eura		
novčane kazne	250.000,00 eura		
ostalo	7.000.000,00 eura		
Ukupno		**Ukupno**	

Strategije u slučaju deficita ili suficita	Strategije praćenja i kontrole

Ključni pojmovi i definicije

Proračunski manjak (deficit). Događa se kada državni rashodi premašuju prihode.

Proračunski višak (suficit). Događa se kada državni prihodi premašuju rashode.

Transparentnost proračuna. Uključuje dostupnost i razumljivost podataka o proračunu građanima i javnosti, poticanje odgovornosti u korištenju javnih sredstava.

Rashodi. Uključuje davanje proračunskih sredstava za razne programe i javne usluge kao što su zdravstvo, obrazovanje, obrana i infrastruktura.

Javni proračun. Financijski plan koji je formirala vlada za određeno razdoblje, obično godinu dana, u kojem su navedeni očekivani prihodi i planirani rashodi.

Prihodi. Uključuju sva primanja koja država prima iz različitih izvora, uključujući poreze, naknade, plaćene kazne, potpore i sl.

Porezi. Obvezni financijski doprinosi koje država nameće fizičkim i pravnim osobama. Porezi su primarni izvor prihoda za državni i lokalne proračune i koriste se za financiranje javnih usluga.

Dio II

Prava i slobode

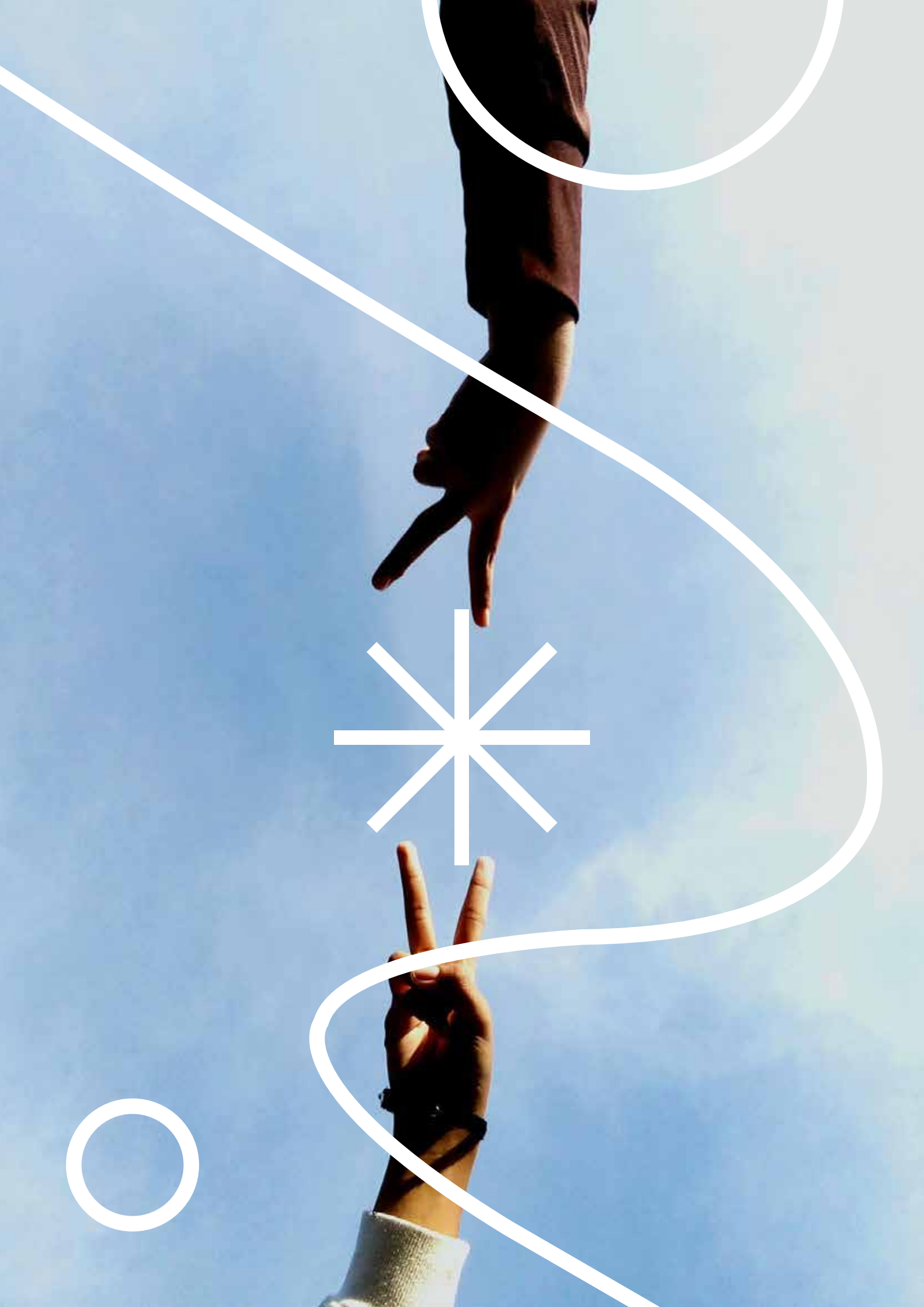

2.01 Živjeti u državi

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja predviđen je za učenike od 12 do 14 godina.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → definirati i povezati pojmove državljanstvo, građanstvo i kritičko mišljenje, → definirati pojmove pravne osobnosti i pravne sposobnosti, → identificirati svakodnevne situacije u kojima se ti koncepti primjenjuju i → prepoznati dob u kojoj osoba može biti kazneno odgovorna u različitim državama.

Prijedlozi integracija

→ Na satima Povijesti, učenici mogu istraživati povijesne primjere građanstva i analizirati kako se ovaj pravni koncepti razvijao kroz povijesti te kako su se oblikovala prava i odgovornosti pojedinaca unutar države.

→ U ekonomskim predmetima, učenike se može potaknuti da istraže kako zakonska ograničenja ili prava mogu utjecati na ekonomsku aktivnost i ostvarenje prilika za pojedince.

→ Tijekom nastave Etike i Filozofije rasprave se mogu usredotočiti na etička razmatranja u postizanju ravnoteže između osobnih prava i društvenih obveza.

→ U Geografiji se rasprava može proširiti na usporedbu kako se državljanstva razlikuju u međunarodnom kontekstu i koji je utjecaj međunarodnih organizacija i saveza, poput Europske unije, na koncept državljanstva. Mogu se istražiti i mogućnosti i kriteriji stjecanja dodatnog državljanstva.

→ Na nastavi medijske kulture, učenici mogu pratiti i analizirati kako mediji prikazuju državljanstvo, pravnu sposobnost i ograničenja, te raspravljati o ulozi medija u oblikovanju javnog mnijenja o građanskim pravima i odgovornostima.

Kako steći državljanstvo?

	13+		45'+
	– upoznati se s uvjetima i postupkom stjecanja državljanstva na primjeru državljanstva Republike Hrvatske.		
	uređaji povezani s internetom, olovka i papir.		
	1. Započnite aktivnost raspravom o državljanstva i što učenici znaju o ovom pojmu. 2. Uputite učenike da pronađu informacije o kriterijima za stjecanje državljanstva Republike Hrvatske. Potaknite ih da pretraže mrežne izvore, istraže vladine mrežne stranice ili druge pouzdane izvore kako bi prikupili točne informacije. Uputite ih da bilježe ključne uvjete i kriterije te informacije o postupku stjecanja državljanstva. 3. Potom neka učenici potraže primjerak ispita koji se koristi kod prijema u državljanstvo Republike Hrvatske. Ako je potrebno, uputite ih gdje mogu naći ovaj dokument. 4. Nakon što su ga pronašli, neka pokušaju riješiti test. Također, neka učenici obrate pozornost na vrste postavljenih pitanja kao i na to što koje se znanje traži (npr. jezik, povijest, pravno znanje). 5. Podijelite učenike u skupine te ih uputite da podijele svoja razmišljanja o zakonskim uvjetima i kriterijima za stjecanje državljanstva i ispitu za prijem u državljanstvo. 6. Ponovno okupite razred te pozovite učenike da podijele svoja razmišljanja o kriterijima i uvjetima. Pitajte učenike o tome što misle je li i koliko poznavanje tema koje se spominju u ispitu presudno hoće li netko biti dobar državljanin i građanin. Potaknite kritičko razmišljanje i različite perspektive. 7. Zaključite aktivnost sažimanjem ključnih točaka o kojima se razgovaralo tijekom sata. Potaknite učenike da svoja promišljanja povežu sa širim konceptima građanske odgovornosti i sudjelovanja.		

Rasprava o dobnoj granici za glasanje

	13+		45'+
	– raspraviti argumente za i protiv dobre granice za glasanje.		
	uređaji povezani s internetom ili materijali za pisanje (papir, olovka).		
	1. Prije aktivnosti neka učenici pročitati poglavlje „Pravna osobnost i poslovna sposobnost“ u udžbeniku. 2. Započnite aktivnost raspravom o trenutnoj dobnoj granici za glasanje na izborima. 3. Najavite učenicima temu aktivnosti – raspravu o tome treba li dobnu granicu za glasanje spustiti na šesnaest godina. 4. Uputite učenike da razmotre svoje stajalište o pitanju: **jesu li za ili protiv da šesnaestogodišnjaci mogu glasati na izborima?** 5. Neka učenici zapišu argumente koji podupiru njihov stav. Potom ih uputite da još jednom pregledaju svoje argumente i odaberu one za koje smatraju da su najjači i neka izaberu 2-3 ključna argumenta. 6. Prije početka rasprave, dajte učenicima jasne smjernice o tijeku i pravilima rasprave kako bi se osigurao konstruktivan razgovor i uvažavajuća atmosfera. 7. Pozovite ih da iznesu svoje ključne argumente, naizmjenično one za i protiv. Potaknite ih na aktivno slušanje i, ako je prikladno, dopustite učenicima da odgovore na argumente drugih. 8. Nakon rasprave, neka učenici napišu esej ili osvrt objašnjavajući svoje argumente s osvrtom na ono što su pročitali u udžbeniku i u svjetlu protuargumenata. Pozovite neke od njih da predstave svoje razmišljanje. 9. Zaključite aktivnost sažimanjem glavnih argumenata koje su iznijeli učenici. Naglasite važnost razumijevanja različitih perspektiva i vrijednost građanskog angažmana i sudjelovanja.		

Ključni pojmovi i definicije

Aktivno građanstvo. Sudjelovanje i uključivanje u građanski život i život zajednice kako bi se doprinijelo boljitku zajednice.

Državljanstvo. Pravni status koji označava pripadnost pojedinca određenoj naciji ili državi. Poslovna sposobnost. Sposobnost pojedinca ili pravne osobe da pravno djeluje (npr. sklapa ugovore, itd.).

Pravna osobnost. Zakonsko priznanje da pojedinac ili organizacija ima prava i odgovornosti.

Pravna ograničenja. Ograničenja pravne sposobnosti nametnuta zakonom.

2.02 Prava i obveze

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja predviđen je za učenike od 12 do 14 godina.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → razlikovati pojmove prava, dužnosti i obveza i → povezati slobodu i obveze te razlikovati između moralne i građanske (pravne) odgovornosti.

Prijedlozi integracija

→ Nastava Građanskog odgoja i obrazovanja nudi priliku za detaljno proučavanje ljudskih prava. Ovdje učenici mogu raspravljati o važnosti prava i obveza za život u društvu, poštivanju zakona i zaštititi prava drugih. Ove rasprave mogu potaknuti učenike da istraže načine kako pozitivno utjecati na svoju zajednicu zalaganjem i zagovaranjem pravde i suradnjom na rješenjima društvenih problema.

→ U Geografiji učenici mogu istraživati status ljudskih prava u svijetu. Učenici mogu istraživati i posebne teme poput prava žena, prava djeteta ili prava na čisti okoliš. Ovime se učenicima pruža globalna perspektiva i važnost ljudskih prava.

→ U nastavi Etike, razgovor se može usredotočiti na sukobe između različitih prava te odnosa između pravnog okvira i osobnih predodžbi o tome što je ispravno. Ova rasprava može pomoći učenicima da se snađu u složenom odnosu etike i prava.

→ Nastava Povijesti pruža mogućnost za upoznavanje i razumijevanje povijesnog konteksta razvoja ljudskih prava. Učenici mogu istraživati razvoj ljudskih prava, značajne događaje, dokumente i pokrete koji su oblikovali trenutno razumijevanje ljudskih prava.

Borci i borkinje za ljudska prava

	12–14		45'+
	– upoznati zagovornike ljudskih prava i – istaknuti važnost osobnog zalaganja za zaštitu ljudskih prava.		
	popis zagovornika ljudskih prava, veliki listovi papira, materijali za izradu plakata (markeri, olovke, ljepilo, škare, bojice, olovke u boji itd.).		
	1. Započnite aktivnost isticanjem važnosti osobnog zalaganja za poštivanje i promicanje ljudskih prava, kako svojih, tako i ljudskih prava drugih. 2. Ponudite učenicima popis zagovornika ljudskih prava ili ih uputite da istraže i pronađu zagovornike ljudskih prava na temelju svojih interesa. Važno je da popis zagovornika ljudskih prava uključuje javno priznate i dokazane zagovornike ljudskih prava. 3. Uputite učenike da istraže odabranu osobu i prikupe informacije o životopisu, postignućima i ciljevima koje je podržavala. Uputite učenike da koriste vjerodostojne izvore informacija. 4. Nakon što učenici završe istraživanje, uputite ih da naprave plaka i predstave izabranog zagovornika ili zagovornicu ljudskih prava. Potaknite učenike na kreativnost u dizajnu plakata, predlažući im korištenje vizualnih elemenata i citata kako bi učinkovito prenijeli poruku osobe koju su upoznavali. 5. Pozovite učenike da predstave svoje radove ostatku razreda. Svaki učenik neka ukratko predstavi odabranu osobu iznoseći ključne informacije o značaju rada te osobe. Potaknite druge učenike da postavljaju pitanja. 6. Plakati se mogu postaviti u školski hodnik povodom Međunarodnog dana ljudskih prava, 10. prosinca.		

Ključni pojmovi i definicije

Dužnosti. Moralne ili pravne obveze koje pojedinci moraju ispuniti. One su ključne za održavanje reda i zaštitu prava i dobrobiti drugih u društvu.

Generacije prava. Kategorizacija razvoja ljudskih prava u različite generacije, od kojih se svaka usredotočuje na određeno područje i društvenu potrebu.

Međunarodni dokumenti o ljudskim pravima. Službeni pisani sporazumi, deklaracije, ugovori ili konvencije priznati na međunarodnoj razini koji definiraju i štite ljudska prava.

Odgovornosti. Odgovornosti koje pojedinci ili subjekti imaju prema drugima ili društvu, a koje su utemeljene na pravnim propisima.

Prava. Prava pojedincima osiguravaju određene slobode i ovlasti. Mogu se temeljiti na pravnim sustavima ili društvenim normama i štititi različite sadržaje u različitim kulturama ili državama.

2.03 Ljudska prava

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja predviđen je za učenike između 12 i 14 godina.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → opisati važnost Opće deklaracije o ljudskim pravima (UDHR) i Europske konvencije o ljudskim pravima (ECHR) za zaštitu ljudskih prava.

Prijedlozi integracija

→ U nastavi Građanskog odgoja i obrazovanja i društvenih znanosti, učenici mogu detaljnije upoznati ljudska prava, temeljnim načelima navedenima u značajnim dokumentima i učeći o mehanizmima za sprječavanje kršenja ljudskih prava na regionalnoj i međunarodnoj razini.

→ Na nastavi Povijesti, učenici mogu proučavati povijesni kontekst nastanka i razvoja ljudskih prava, istražujući ključne događaje, pokrete i osobe koji su oblikovali povijest ljudskih prava.

→ Na satima Etike, učenici raspravljati o etičkim temeljima ljudskih prava, raspravljati o univerzalnosti načela i razmatrati pitanja odgovornosti za kršenje ljudskih prava.

→ Nastava Geografije pruža priliku za ispitivanje globalnog statusa ljudskih prava, razlikama u zaštiti ljudskih prava i utjecaju kršenja ljudskih prava na različite zajednice.

→ Na satima Biologije može se raspravljati o etičkim pitanjima koja se odnose na znanstvena istraživanja, tehnološki napredak i medicinske prakse, istražujući kako se ta područja odnose prema ljudskim pravima.

Deklaracija i Konvencija

	14		45'+
	– ukazati na važnost Opće deklaracije o ljudskim pravima i Europske konvencije o ljudskim pravima i – predstaviti sličnosti i razlike između ova dva dokumenta.		
	poglavlje „2.03 Ljudska prava“ u udžbeniku, radni list, uređaji povezani s internetom.		
	1. Uvedite učenike u aktivnosti objašnjavajući cilj i korake aktivnosti. 2. Podijelite učenicima radni list. 3. Uputite učenike da pročitaju poglavlje udžbenika o Općoj deklaraciji o ljudskim pravima i Europskoj konvenciji o ljudskim pravima. Neka učenici ispune radni list na temelju podataka iz udžbenika. 4. Neka učenici koriste mrežne izvore za popunjavanje ostatka radnog lista odnosno za pronalazak odgovora koji se ne nalaze u udžbeniku. 5. Organizirajte učenike u skupine sa zadatkom da pregledaju i rasprave informacije koje su pronašli. Potaknite učenike na suradnju i razmjenu nalaza. Obratite pažnju na sve nejasnoće te usmjerite učenike da, ako je potrebno, pronađu bolja objašnjenja pojmova i koncepata. 6. Pozovite svaku skupinu da predstavi ispunjene radne listove ostatku razreda. Tijekom prezentacija, potaknite raspravu pitanjima i usporedbama između Opće deklaracije o ljudskim pravima i Europske konvencije o ljudskim pravima. 7. Zaključite aktivnost zajedničkim osvrtom o aktivnosti i o tome kako učenici vide ove dokumente.		

Rješenje radnog lista

	Opća deklaracija o ljudskim pravima	**Europska konvencija o ljudskim pravima**
Tko je usvojio dokument?	Opća skupština Organizacije ujedinjenih naroda	Vijeće Europe
Koje je godine dokument usvojen?	Ratificirana: 1948.	Potpisana: 1950. Na snazi: 1953.
Koja je svrha dokumenta?	Izraz temeljnih vrijednosti i postignuća čovječanstva.	Zaštita ljudskih prava i vladavine prava. Promocija demokracije.
Koje geografsko područje pokriva dokument?	Države članice Organizacije ujedinjenih naroda.	Države članice Vijeća Europe
Koji je pravni status dokumenta?	Neobvezujući. Deklaracija je izraz temeljnih vrijednosti.	Obvezujući za države članice Konvencije.
Postoji li sud koji štiti prava navedena u dokumentu?	Ne	Da, Europski sud za ljudska prava.

Radni list

	Opća deklaracija o ljudskim pravima	Europska konvencija o ljudskim pravima
Tko je usvojio dokument?		
Koje je godine dokument usvojen?		
Koja je svrha dokumenta?		
Koje geografsko područje pokriva dokument?		
Koji je pravni status dokumenta?		
Postoji li sud koji štiti prava navedena u dokumentu?		

Ključni događaji i datumi za ljudska prava

	12		45'+
	– istražiti povijesni razvoj ljudskih prava kroz značajne događaje i dokumente.		
	udžbenik, materijali za izradu plakata (markeri, olovke, ljepilo, škare, bojice, olovke u boji itd.), uređaji povezani s internetom.		
	1. Započnite aktivnost raspravom o važnosti razumijevanja povijesnog konteksta razvoja ljudskih prava. Naglasite da je nekoliko značajnih događaja i dokumenta oblikovalo i utjecalo na ljudska prava. 2. Objasnite pojam vremenske trake i njezinu upotrebu u vizualizaciji povijesnih događaja. Razgovarajte o isprepletenosti globalnih i regionalnih inicijativa za ljudska prava. 3. Uputiti učenike da svoje istraživanje ključnih datuma i dokumenata započnu čitanjem poglavlja o ljudskim pravima u udžbeniku, a nastave pretraživanjem mrežnih izvora. Potaknite ih da se usredotoče na usvajanje značajnih dokumenata kao što su Opća deklaracija o ljudskim pravima i Europska konvencija o ljudskim pravima. 4. Dajte učenicima materijale za izradu vremenske trake. Alternativno, učenici mogu koristiti digitalne alate za izradu vremenskih traka. Uputite ih da uključe datume i opise događaja. Ako je potrebno, objasnite učenicima kako koristiti određeni digitalni alat. 5. Organizirajte učenike u male skupine kako bi raspravili svoje vremenske trake. Potaknite ih da podijele svoj proces rada, da razgovaraju o važnosti izabranih događaja i istraže veze između ključnih točaka. 6. Pozovite svaku skupinu da predstavi svoje vremenske trake. Tijekom prezentacija omogućite raspravu poticanjem pitanja i usporedbi između vremenskih traka i odabranih događaja. 7. Na kraju, pozovite učenike da izdvoje događaj kojeg smatraju osobito važnim za razvoj ljudskih prava i da obrazlože svoj izbor. Napomena: učeničke skupine se mogu podijeliti po desetljećima kao bi se smanjilo ponavljanje sadržaja.		

Kršenje ljudskih prava

	14		45'+
	– prepoznati slučajeve kršenja ljudskih prava.		
	primjerci poglavlja udžbenika i radnog lista.		
	1. Započnite aktivnost čitanjem poglavlja o temeljnim pravima i slobodama u udžbeniku. Naglasite važnost ovih načela u svakodnevnom životu. 2. Uključite razred u raspravu o značaju svakog od navedenih prava i sloboda. Razjasnite moguće nejasnoće i potaknite učenike da postavljaju pitanja ako trebaju dodatna pojašnjenja. 3. Podijelite radni list učenicima. 4. Uputiti učenike da samostalno procijene svaku situaciju i utvrde krše li se neka od prava i sloboda navedenih u udžbeniku. Pozovite učenike da objasne svoju procjenu. 5. Organizirajte učenike u skupine kako bi razgovarali o svojim procjenama. Potaknite ih da podijele svoja razmišljanja i obrazloženja. 6. Pozovite svaku skupinu da predstavi jednu ili više situacija razredu zajedno sa svojom procjenom. Neka objasne koja su prava i slobode uključena u pojedinu situaciju i neka odgovore na pitanja drugih učenika. Potaknite raspravu dodatnim pitanjima. 7. Na kraju aktivnosti, pozovite učenike da podijele što su naučili tijekom aktivnosti, te o pitanjima s kojima su se susreli i kako se načela ljudskih prava mogu primijeniti na različite scenarije iz stvarnog života. Važno je napomenuti kako se u ovoj aktivnosti radi o pojednostavljenim slučajevima te kako je uvijek potrebno dobiti cjelovitu sliku kada se odlučuje jesu li povrijeđena ljudska prava.		

Rješenje radnog lista

Situacija	Povrijeđena prava
Lokalni sportski klub ne dopušta osobi da se učlani zbog njene etničke pripadnosti.	Povrijeđeno je pravo na slobodu od diskriminacije i pravo na jednakost.
Učenik je kažnjen zbog nošenja odjeće i simbola koji su povezani s njegovom religijom.	Povrijeđeno je pravo na slobodu vjeroispovijesti i izražavanja
Učitelj čita naglas učenikove osobne podatke pred razredom bez dopuštenja.	Povrijeđeno je pravo na privatnost.
Dva učenika istih postignuća su se kandidirala za vijeće učenika. Jedan učenik je odbijen zbog svoje rase.	Povrijeđeno je pravo na slobodu od diskriminacije.
Obitelj se ne može preseliti u drugu državu zbog svojih vjerskih uvjerenja.	Povrijeđeno je pravo na slobodu kretanja i pravo na slobodu od diskriminacije.

Radni list

Situacija	Povrijeđena prava
Lokalni sportski klub ne dopušta osobi da se učlani zbog njene etničke pripadnosti.	
Učenik je kažnjen zbog nošenja odjeće i simbola koji su povezani s njegovom religijom.	
Učitelj čita naglas učenikove osobne podatke pred razredom bez dopuštenja.	
Dva učenika istih postignuća su se kandidirala za vijeće učenika. Jedan učenik je odbijen zbog svoje rase.	
Obitelj se ne može preseliti u drugu državu zbog svojih vjerskih uvjerenja.	

Ključni pojmovi i definicije

Europska konvencija o ljudskim pravima. Regionalni (europski) pravni dokument o ljudskim pravima koji je usvojilo Vijeće Europe 1950. godine. Konvencija je pravno obvezujuća za države članice Vijeća Europe.

Europski sud za ljudska prava. Međunarodni sud osnovan u skladu s Europskom konvencijom o ljudskim pravima. Pred ovim Sudom pojedinci mogu pokrenuti slučajeve protiv država članica zbog povreda prava definiranih u Konvenciji. Odluke Suda su obvezujuće.

Temeljna načela ljudskih prava. Temeljne vrijednosti i standardi koji podupiru koncept i praksu ljudskih prava.

Ljudska prava. Temeljna prava i slobode koja pripadaju svim ljudskim bićima bez obzira na državljanstvo, mjesto stanovanja, spol, nacionalno ili etničko podrijetlo, boju kože, vjeru, jezik ili bilo koji drugi status.

Opća deklaracija o ljudskim pravima. Temeljni dokument koji je Opća skupština Ujedinjenih naroda usvojila 1948. godine, postavljajući širok raspon građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava kao zajednički standard za sve ljude i nacije.

Kršenje ljudskih prava. Događa se kada bilo koja radnja ili propust idu protiv ljudskih prava i temeljnih sloboda zajamčenih pravnim propisima. Kršenja mogu biti u rasponu od diskriminacije i cenzure do mučenja i proizvoljnog pritvaranja, Ljudska prava mogu prekršiti države, organizacije ili pojedinci.

2.04 Građanska i politička prava

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja predviđen je za učenike između 12 i 14 godina.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → nabrojati i objasniti svoja prava i obveze kao državljanina svoje države i državljanina, → definirati slobodu izražavanja i njezinu važnost za demokratsko društvo, → navesti i opisati relevantne međunarodne, europske i nacionalne pravne dokumente koji se tiču slobode izražavanja, te → definirati što je pravo na pristup informacijama.

Prijedlozi integracija

→ Na satima Etike, učenici mogu analizirati i raspravljati moralne implikacije poštivanja građanskih i političkih prava, sudjelujući u raspravama o etičkim dilemama i odgovornostima građana u demokratskom društvu.

→ Nastava ekonomskih predmeta može istraživati odnos između gospodarstva i građanskih i političkih prava, uključujući ekonomske posljedice ograničenja prava i sloboda.

→ Nastava Povijesti može prikazati ključne povijesne događaje i pokrete koji su značajno utjecali na razvoj građanskih i političkih prava. Učenici se mogu detaljnije upoznati s npr. pokretom za pravo glasa žena, pokretom za građanska prava i razvojem pravnog okvira o ljudskim pravima.

→ Nastava Geografije može razmatrati geografske razlike u zaštiti građanskih i političkih prava diljem svijeta uzimajući u obzir čimbenike kao što su državni sustavi, stupanj ekonomskog razvoja i sl.

→ U nastavi društvenih predmeta, učenici mogu analizirati društvene utjecaje na prava i slobode, istražujući pitanja poput cenzure medija, propagande, uloge društvenih medija u oblikovanju javnog diskursa, izbornog ponašanja i sl.

Karikature i sloboda govora

	12–14		45'
	– prepoznati karikaturu kao oblik govora i – prepoznati važnost slobode govora za kvalitetu demokracije.		
	uređaji povezani s internetom, materijali za bilježenje, prezentacija.		
	1. Na početku aktivnosti, upoznajte učenike s pojmom slobode govora i važnost slobode govora za kvalitetu demokratske političke kulture. 2. Uputite učenike da pregledaju karikature na mrežnoj stranici „Cartooning for Peace“ i pronađu one koje tematiziraju slobodu govora. 3. Pozovite učenike da bilježe najčešće teme karikatura koje su primijetili i kako se one odnose na slobodu govora i izražavanja. Potom neka učenici odaberu njima najzanimljiviju(e) karikaturu(e) i neka napišu osvrt do deset rečenica o tome koje koje osjećaje karikature pobuđuju kod njih. 4. Započnite zajedničku raspravu u kojoj učenici iznose svoja razmišljanja o karikaturama koje su odabrali. Potaknite učenike da slušaju osvrte ostalih i da se uključe u razgovor o važnosti slobode govora i ulozi političkih karikatura u društvu. 5. Zaključite aktivnost naglašavanjem važnosti slobode izražavanja za demokraciju i život građana. Potaknite učenike na razmišljanje o ulozi umjetnika i karikaturista u rješavanju specifičnih društvenih pitanja.		

Ključni pojmovi i definicije

Građanska i politička prava. Kategorija ljudskih prava koja se odnosi na sudjelovanja pojedinca u građanskom i političkom životu države bez diskriminacije.

Sloboda izražavanja. Pravo na mišljenje i izražavanje misli, ideja i uvjerenja bez neopravdanih državnih ograničenja.

Ograničenja ljudskih prava. Uvjeti pod kojima vlada može zakonski ograničiti određena ljudska prava. Ograničenja su dopuštena ako su propisana zakonom, služe legitimnom cilju i nužna su u demokratskom društvu. Svako ograničenje mora biti razmjerno potrebi na kojoj se temelji i ne smije narušavati bit prava.

Pravo na pristup informacijama. Odnosi se na informacije i podatke u posjedu države i drugih tijela javne vlasti. Ovo pravo neophodno je u osiguravanju sudjelovanja javnosti demokratskom društvu.

Dio III

Pravni sustav i zaštita prava i sloboda

3.01 Građansko pravo

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja predviđen je za učenike između 12 i 14 godina.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → razlikovati građansko pravo kao pravni sustav i kao granu prava.

Prijedlozi integracija

→ Nastava Građanskog odgoja i obrazovanja može pružiti platformu za istraživanje građanskog prava kao grane prava gdje učenici mogu učiti o načelima i temeljima građanskog prava i kako ono funkcionira unutar pravnih sustava.

→ Na nastavi Povijesti, učenici mogu ispitati povijesni razvoj građanskog prava i njegove korijene, istražujući kako je građansko pravo oblikovalo različite pravne tradicije.

→ Nastava Etike ili Filozofije može uključiti učenike u raspravu o etičkim temeljima građanskog prava i tome kako se ono usklađuje s moralnim načelima ili odstupa od njih.

→ Nastava jezika i književnosti može istraživati književna djela koja obrađuju pravne slučajeve, sudske procese te kako književnost opisuje utjecaj pravnih odluka na pojedince i zajednice.

→ U nastavi Sociologije, učenici mogu analizirati društvene implikacije građanskog prava, njegovu ulogu u rješavanju sukoba, zaštiti individualnih prava i oblikovanju društvenih normi.

→ Nastava Geografije može tematizirati geografsku rasprostranjenost i razlike u pravnim sustavima.

→ Nastava ekonomskih predmeta može istražiti utjecaj građanskog prava na gospodarske aktivnosti, ugovore i poslovanje.

Usporedi pravne sustave

	13+		45'
	– upoznati različite pravne tradicije (građansko pravo, opće pravo, običajno pravo, vjersko pravo) i njihove ključne karakteristike.		
	poglavlje „3.01 Građansko pravo“ iz udžbenika, radni list, uređaji povezani s internetom.		
	1. Započnite aktivnost čitanjem poglavlja iz udžbenika s ključnim informacijama o građanskom pravu, općem pravu (eng. common law), običajnom pravu i vjerskom pravu. Objasnite posebnosti svake pravne tradicije. 2. Podijelite učenicima radni list. 3. Uputite učenike da istraže svaku pravnu tradiciju koristeći tekst iz udžbenika i, ako je potrebno, dodatne mrežne izvore. 4. Dajte učenicima vremena da ispune radni list na temelju prikupljenih informacija. Potaknite ih da budu temeljiti i precizni. 5. Povedite razgovor cijelog razreda o sličnostima i razlikama između pravnih tradicija na način da zajednički provjerite kako su učenici ispunili radni list. 6. Zaključite aktivnost razgovorom s učenicima o tome kako oni vide utjecaje svakog od pravnih sustava na društva i donošenje odluka.		

Rješenje radnog lista

	Građansko pravo	**Opće pravo (eng. common law)**	**Vjersko pravo**
Podrijetlo prava	rimsko pravo; crkveno pravo; lokalni običaji	Engleska u srednjem vijeku	vjerska tradicija
Primarni izvori prava	pisana pravila	prethodne sudske odluke i pisana pravila	pisana pravila i vjerska tradicija
Koristi li presedane?	(Rijetko.)	Suci stvaraju zakon kroz presedane.	(Rijetko.)
Uloga sudaca	Suci slijede pisane zakone.	Suci primjenjuju i stvaraju zakone.	Suci obično slijede pisane zakone.
Primjeri pravnih sustava	Italija, Francuska, Hrvatska, Portugal	Velika Britanija, Sjedinjene Američke Države	Kanonsko pravo u Katoličkoj Crkvi, židovska „halaha“, islamski šerijat i hinduistički zakon

Radni list

	Građansko pravo	Opće pravo (eng. common law)	Vjersko pravo
Podrijetlo prava			
Primarni izvori prava			
Koristi li presedane?			
Uloga sudaca			
Primjeri pravnih sustava			

Grane prava

	14		45'
	– predstaviti različite grane prava i – upoznati se sa sveobuhvatan utjecajem pravnih normi.		
	poglavlje „3.01 Građansko pravo“ iz udžbenika, radni list.		
	1. Na temelju poglavlja u udžbeniku, ponovite ključne informacije o granama prava te opišite što koja grana pokriva. 2. Podijelite učenicima radni list. 3. Uputite učenike da samostalno analiziraju svaku situaciju i identificiraju odgovarajuću granu prava. Potaknite ih da se, ako je potrebno, vrate na informacije o granama prava iz udžbenika. 4. Zajedno s učenicima provjerite njihove odgovore. Raspravite situacije gdje učenici nisu bili sigurni u odgovor ili gdje postoje značajne razlike u odgovorima. 5. Zaključite aktivnost pozivom učenicima da razmisle o utjecaju pravnih normi na svakodnevni život. Pitajte učenike znaju li neki zakon koji ih je iznenadio ili neka navedu najčudniji zakon za koji su čuli?		

Rješenje radnog lista

Situacija	**Grana prava**
Protiv tvrtke je pokrenut pravni postupak zbog nanošenja značajne štete okolišu bacanjem industrijskog otpada u rijeku.	okolišno pravo
Novim zakonom uređuje se trgovanje dionicama, a što utječe na to kako poduzeća mogu poslovati na tržištu dionica.	trgovačko pravo
Dvije tvrtke se spore oko uvjeta ugovora o isporuci robe.	građansko pravo
Skupina osoba različitih državljanstava traži pravni savjet o svojim pravima u vezi s vlasništvom nad imovinom u obje države.	međunarodno privatno pravo
Osoba je uhićena tijekom krađe u trgovini i optužena za kazneno djelo.	kazneno pravo
Par se odlučuje razvesti te pokrenuti postupak kojim će se odrediti skrbništvo nad djecom i podjela imovine.	obiteljsko pravo
Skupina građana osporava novi zakon, tvrdeći da krši njihova ustavna prava na slobodu govora.	ustavno pravo

Radni list

Situacija	Grana prava
Protiv tvrtke je pokrenut pravni postupak zbog nanošenja značajne štete okolišu bacanjem industrijskog otpada u rijeku.	
Novim zakonom uređuje se trgovanje dionicama, a što utječe na to kako poduzeća mogu poslovati na tržištu dionica.	
Dvije tvrtke se spore oko uvjeta ugovora o isporuci robe.	
Skupina osoba različitih državljanstava traži pravni savjet o svojim pravima u vezi s vlasništvom nad imovinom u obje države.	
Osoba je uhićena tijekom krađe u trgovini i optužena za kazneno djelo.	
Par se odlučuje razvesti te pokrenuti postupak kojim će se odrediti skrbništvo nad djecom i podjela imovine.	
Skupina građana osporava novi zakon, tvrdeći da krši njihova ustavna prava na slobodu govora.	

Ključni pojmovi i definicije

Građansko pravo kao grana prava. Skup pravnih propisa koji se bave privatnim stvarima poput obiteljskih odnosa, vlasništva, ugovora i sl.

Građansko pravo kao pravni sustav). Pravni sustav koji se temelji na pisanim zakonima, gdje suci pomno slijede zakone kada odlučuju o predmetima. Drugi izraz za građansko pravo kao pravni sustav je kontinentalno pravo.

Opće pravo (eng. common law). Pravni sustav u kojem pravo mogu stvarati i tumačiti suci svojim odlukama u pojedinačnim predmetima. Suci svoje odluke temelje na prijašnjim presudama sudova, ali ako odluče drugačije onda stvaraju presedan i tako stvaraju pravo.

Običajno pravo. Pravni sustav koji se temelji na dugogodišnjoj tradiciji, običajima i praksi zajednice ili kulture. Običajni zakoni su nepisani i prenose se generacijama, uređuju svakodnevni život i odnose u zajednici.

Vjerski zakon. Pravni sustavi i zakoni izvedeni su iz vjerskih tekstova, vjerovanja i načela. Ovi zakoni upravljaju članovima vjerskih zajednica i mogu pokrivati različite teme.

Tradicionalna podjela prava. Uključuje podjelu prava na javno, privatno i socijalno pravo.

3.02 Sudbena vlast

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja predviđen je za učenike između 12 i 14 godina.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → definirati osnovne pojmove vezane za pravosudni i upravni sustav → prepoznati osnove načine pravne zaštite i načine pristupa vrstama pravne zaštite.

Prijedlozi integracija

→ Na nastavi Građanskog odgoja i obrazovanja, učenici se mogu upoznati s organizacijom pravosuđa, ulogama i odgovornostima sudaca, pojmom neovisnosti pravosuđa te važnosti nepristranog pravosuđa u zaštiti prava građana.

→ U nastavi Povijesti i drugim društvenim predmetima, učenici mogu istraživati povijest pravosuđa te analizirati utjecaj određenih sudskih odluka na društvena i politička kretanja.

→ Nastava Etike i Filozofije može poslužiti kao platforma za raspravu o etičkim razmatranjima u donošenju sudskih odluka. Učenici mogu istraživati pitanja koja se odnose na pravdu, pravednost, jednakost pred zakonom i odnos između individualnih prava i društvenih interesa.

→ U nastavi Matematike i/ili Statistike, učenici mogu primijeniti matematičke i statističke metode za analizu sudskih podataka.

→ Na nastavi Geografije, učenici mogu, između ostalog, ispitati ulogu sudova u rješavanju sporova vezanih uz zaštitu okoliša.

→ Na satima Tjelesne i zdravstvene kulture može se razgovarati o pravu u području zdravlja i ulozi sudova u zaštiti prava pacijenata ili reguliranju zdravstvene djelatnosti. Učenici mogu analizirati slučajeve koji se odnose na liječničku grešku, pravo pacijenata na povjerljivost, pristup zdravstvenim uslugama i sl.

Sudska odluka

	14+		45' + 45'
	– analizirati slučajeve Europskog suda za ljudska prava vezane za pravo na obrazovanje.		
	uređaji povezani s internetom i materijali za bilježenje.		
	1. Započnite aktivnost razgovorom o značaju prava na obrazovanje kao temeljnog ljudskog prava. 2. Ukratko predstavite Europski sud za ljudska prava (ECHR) i njegovu ulogu u zaštiti ljudskih prava u Europi. 3. Uvedite učenike u središnji dio aktivnosti te im objasnite da će istraživati konkretan slučaj vezan za pravo na obrazovanje. 4. Uputite učenike da posjete mrežnu stranicu ECHR-a i pronađu odjeljak "Cases". Uputite ih da pregledaju slučajeve po temama i pronađu one vezane za pravo na obrazovanje. Potaknite učenike da pročitaju sažetak odabranog slučaja kako bi se upoznali s pravnim pitanjima, argumentima stranaka i obrazloženjem samog suda. Uputite ih da vode bilješke o ključnim točkama, pravnim argumentima i drugim značajnim nalazima ili zaključcima. 5. (Učenicima se može podijeliti i unaprijed pripremljeni predložak izvještaja.) Uputite učenike da napišu izvješće o svom istraživanju koje će imati uvod u temu, opis analiziranih studija slučaja te njihove zaključke i preporuke. Potaknite učenike da u izvještaj uključe detalje o pravnim pitanjima, argumentima stranaka i obrazloženju suda. Naglasite važnost jasnog i sažetog pisanja te pravilnog navođenja izvora. 6. Pozovite učenike da predstave ključne točke svog izvješća ostalima. Potaknite raspravu o analiziranim slučajevima, potičući učenike da podijele svoje mišljenja i pitanja. 7. Na kraju, povedite razgovor o utjecaju odluka suda na pravo na obrazovanje i šire stanje ljudskih prava u Europi.	

Ključni pojmovi i definicije

Suđenje u sporovima/rješavanje sporova. Prva uloga sudbene vlasti je rješavanje građanskih sporove i odlučivanje o kaznenim predmetima na temelju ustava i zakona.

Građanski sporovi. Sporovi između privatnih strana, kao što su pojedinci ili organizacije, a obično se odnose na pitanja ugovora, imovine, osobnih ozljeda ili obiteljskog prava.

Sudovi. Institucije sudbene vlasti koje imaju ovlast tumačiti zakone i rješavati sporove.

Kazneni predmeti. Pravni postupak u kojem država tuži pojedinca ili organizaciju za počinjenje prekršaja ili kaznenog djela.

Sudbena vlast. Jedna je od tri grane vlasti, uz zakonodavnu i izvršnu vlast. Odgovorno je za tumačenje i primjenu zakona.

Zaštita prava. Ustavom, zakonima i međunarodnim ugovorima definirana je uloga sudbene vlasti u zaštiti individualnih i kolektivnih prava.

3.03 Prekršaji

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja predviđen je za učenike između 12 i 14 godina.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → razlikovati vrste kršenja javnog reda (npr. vandalizam, grafiti, huliganstvo, slušanje glasne glazbe), → identificirati posljedice kršenja javnog reda i mira → objasniti koncept i važnost građanske neposlušnosti.

Prijedlozi integracija

→ Nastava Etike ili Filozofije može uključiti učenike u raspravu o etičkim dilemama vezanima uz kršenje javnog reda i mira, provedbu zakona i kažnjavanje.

→ Nastava Psihologije ili Sociologije može istražiti društveni utjecaj kršenja javnog reda i mira, analizirajući kako oni utječu na zajednice i pojedince. Također se može ispitati uloga institucija za provođenje zakona u održavanju javne sigurnosti.

→ Na nastavi Povijesti, učenici mogu raspravljati o povijesnoj perspektivi prekršaja, provedbi zakona i zakonom propisanih kazni za određena djela.

→ Tijekom nastave vezane uz medijsku pismenost učenici mogu analizirati kako se kršenje javnog reda i mira prikazuje u medijima, istražujući ulogu medija u oblikovanju javnog mnijenja i utjecaju na stavove o provođenju zakona i kaznama.

Gradski park

	13		45'
	– identificirati i istražiti posljedice kršenja javnog reda i mira i – potaknuti kritičko razmišljanje o ulogama institucija za provođenje zakona, lokalnih vlasti i zajednice kod oblikovanja i provođenja pravila.		
	udžbenik, ploča, papir i materijali za pisanje za pojedinačne ili skupine odgovore.		
	1. Uputite učenika da pročitaju aktivnost „Gradski park“ u udžbeniku. 2. Podijelite učenike u skupine te im zadajte da rasprave posljedice čina opisanog u udžbeniku na zajednicu. Potaknite ih da pogledaju situaciju iz više kutova. 3. Koristite sljedeća pitanja kako biste potaknuli raspravu: **Koje su posljedice opisanih radnji? Postoje li financijska šteta i ako postoji, tko će je snositi? Koje radnje bi trebale poduzeti institucije za provođenje zakona (npr. policija)? Koje bi mjere lokalna samouprava trebala provoditi kako bi spriječile slične radnje? Kako bi zajednica trebala reagirati da spriječi slične situacije u budućnosti?** 4. Uključite učenike u raspravu o tome kako zajednica može preventivno reagirati kako bi spriječila slične slučajeve. Potaknite ih da osmisle svoje konkretne prijedloge. 5. Na kraju, sažmite ključne točke o kojima se raspravljalo tijekom aktivnosti. Naglasite važnost preventivnih aktivnosti i zajedničkog djelovanja institucija u zajednici u rješavanju i sprječavanju kršenja javnog reda i mira.	

Otpor propisan Ustavom

	14+		45'
	– poticati kritičko mišljenje o načelima demokracije i ustavnog poretka.		
	udžbenik, ploča, papir velikih dimenzija ili digitalni alat za zajedničko bilježenje, papir i materijali za pisanje pojedinačnih ili zajedničkih odgovora.		
	1. Neka učenici samostalno ili u paru pročitaju članak 20. Temeljnog zakona SR Njemačke iz udžbenika. Uputite ih da podvuku fraze i pojmove koje smatraju važnima. 2. Podijelite učenike u skupine sa zadatkom da rasprave sljedeća pitanja: **Što članak 20. govori o Njemačkoj kao državi? Što govori o tome odakle proizlazi državna vlast? Tko je sve dužan poštovati ustavni poredak? Kako tumačite posljednju odredbu iz pravne i povijesne perspektive?** 3. Pozovite skupine da predstave svoje odgovore, a ostale učenike da podijele svoja gledišta o članka 20. i njegovoj važnosti za Njemačku. 4. Upitajte učenike da razmisle što im je najzanimljivije ili najizazovnije u vezi s člankom 20. Potaknite ih da razmotre praktične posljedice ovih ustavnih načela u suvremenom društvu. 5. Sažmite ključne točke rasprave. Naglasite važnost razumijevanja ustavnih načela i odredbi i zaštite demokratskog ustavnog poretka.		

Prevencija

	14		45' + 45'
	– poticati prevenciju asocijalnog ponašanja kao dobrobit zajednice.		
	ploča, papir velikih dimenzija, digitalni alat za suradnički rad, papir, materijali za pisanje za pojedinačne ili zajedničke odgovore.		
	1. Uvedite učenike u aktivnost ističući važnost prevencije asocijalnog ponašanja u zajednicama nasuprot kažnjavanju. 2. Podijelite učenike u skupine. Svakoj skupini dodijelite problem u zajednici na koji će se usredotočiti (npr. grafiti na pročeljima zgrada, bacanje smeća na ulicama, vandalizam, zagađenje bukom i sl.). Otvorite mogućnost da učenici predlože problem na kojem žele raditi. 3. Uputite svaku skupinu da osmisli preventivne aktivnosti za izabrani problema. Pozovite učenike na kreativnost i inovativno razmišljanje u njihovom pristupu. 4. Nakon „oluje mozgova“ (brainstorming) ili drugog načina rada u skupini, omogućite skupinama da predstave preventivne aktivnosti ostatku razreda. Neka učenici objasne razloge za svoje odluke i zašto smatraju da njihov prijedlog može učinkovito ublažiti konkretni problem. 5. Nakon svake prezentacije, potaknite druge skupine da postavljaju pitanja i daju konstruktivne povratne informacije. 6. Sažmite ključne preventivne aktivnosti koje je predložila svaka skupina na ploči ili digitalnom alatu. Istaknite ono što je zajedničko predloženim aktivnostima kao i one aktivnosti koje su inovativne. 7. Pozovite učenike da samostalno razmisle o predloženim preventivnim aktivnostima i da identificiraju one aktivnosti za koju smatraju da bi bile najučinkovitije u njihovoj zajednici. Potaknite ih da razmotre svoju ulogu u provedbi ovih aktivnosti i promicanju pozitivnog ponašanja u zajednici. 8. Uputite učenike da samostalno ili u skupinama izrade akcijski plan za provedbu odabrane aktivnosti. Potaknite ih da razmotre logistička pitanja, potrebne resurse, moguće izazove i vremenske rokove provedbe. 9. Neka učenici predstave svoje akcijske planove ostalima. Potaknite druge da daju prijedloge za usavršavanje akcijskih planova. 10. Zaključite aktivnost ističući važnost prevencije nasuprot kažnjavanju i djelovanju institucija poput policije ili sudova.	

Ključni pojmovi i definicije

Provedba zakona. Obuhvaća poštivanje zakona, održavanje javnog reda, sprječavanje i istraživanje kršenja zakona te kažnjavanje počinitelja.

Zakonske kazne. Sankcije propisane zakonom za one koji su proglašeni krivima za kršenje zakona.

Prekršaji. Lakše kršenje zakona koja se obično kažnjava novčanom kaznom ili kraćim zatvorskim kaznama.

Javna sigurnost. Dobrobit i zaštita građana za čiju zaštitu su zadužena razna tijela za provođenje zakona i sprječavanje kršenja pravila.

3.04 Kaznena djela

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja predviđen je za učenike između 12 i 14 godina.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → navesti i objasniti druga prava u kaznenom postupku, → definirati presumpciju nedužnosti i njezinu važnost za vladavinu prava, → definirati koncept kaznene odgovornosti i → opisati načelo „in dubio pro reo“.

Prijedlozi integracija

→ Na nastavi društvenih predmeta, učenici se mogu bliže upoznati s načela i okvirom kaznenog postupka kao i s temeljnim pojmovima poput vrsta kaznenih djela i kazni, elementima kaznenog djela, zakonitosti postupka, presumpciji nevinosti, pravu na pošteno suđenje i sl.

→ Na satima Etike, učenici mogu istraživati etičke dileme, osobnu odgovornost i pojam pravde. Mogu raspravljati o opravdanosti određenih kazni, ulozi kazne u odvraćanju od kriminala i rehabilitaciji prijestupnika.

→ Tijekom nastave Povijesti, učenici se mogu upoznati s povijesnim razvojem kaznenog postupka kao i sa značajnim sudskim slučajevima, ključnim reformama i sl.

→ Nastava Matematike ili Statistike može analizirati podatke vezane za kaznena djela, stope uhićenja, vrste kazni itd. Učenici mogu koristiti analizu podataka kako bi ispitali trendove vezane za kaznena djela, razlike u kaznama i sl.

Pošteno suđenje

	15		45'
	– prepoznati i identificirati povrede načela kaznenog postupka kojima se osigurava pošteno suđenje.		
	radni list, olovka i papir.		
	1. Podijelite učenike u skupine i svakoj skupini dajte primjerak radnog lista. 2. Uvedite učenike u zadatak. Svaka skupina treba pročitati scenarij s radnog lista te prepoznati i identificirati je li povrijeđeno koje od načela kaznenog postupka kako su opisana u udžbeniku. 3. Nakon što su skupine izvršile zadatak, otvorite zajedničku raspravu u kojoj svaka skupina predstavi jedan od scenarija i da zaključak rasprave u skupini. 4. Tijekom predstavljanja, potaknite učenike da objasne zašto su utvrđene povrede kaznenog postupka zabrinjavajuće. Naglasite važnost pristupa dokazima, prava na pravno zastupanje, presumpcije nevinosti, nepristranosti pravosuđa i utjecaja javnosti prije suđenja na pošteno suđenje. 5. Zaključite aktivnost pozivom učenicima da podijele što je najvažnije što su naučili tijekom aktivnosti. Potaknite ih da razmišljaju o važnosti poštivanja načela kaznenog postupka u osiguravanju pravde i zaštiti individualnih prava. 6. Sažmite ključne točke aktivnosti. Naglasite važnost razumijevanja i poštivanja načela kaznenog postupka u zaštiti ljudskih prava i održavanju poštenog i pravednog pravosudnog sustava.		

Rješenje radnog lista

Situacija	Kršenje
Tinejdžer je optužen za krađu u trgovini. Tijekom suđenja, obrana je tražila pristup snimkama sigurnosnih kamera trgovine, koje bi mogle dokazati nevinost tinejdžera. Međutim, sud odbija pristup tim dokazima.	Pravo biti informiran o optužbama i pravo na pristup dokazima.
Djevojka je optužena za vandalizam i zadržana je u pritvoru nekoliko mjeseci prije početka suđenja.	Pravo na brzo suđenje.
Tinejdžer je uhićen zbog manjeg prekršaja i nije dobio odvjetnika ili pravnog zastupnika. Od njega se očekuje da se brani na sudu bez poznavanja pravnog sustava ili svojih prava.	Pravo na odvjetnika i pravnu pomoć.
Prije početka suđenja mladiću optuženom za teško kriminalno djelo, policajci i istaknuti gradski dužnosnik daju javne izjave proglašavajući tinejdžera krivim.	Pravo na presumpciju nevinosti.
Djevojci se sudi za lakšu krađu. Sudac kojem je dodijeljen slučaj je u rodbinskoj s vlasnikom trgovine, što sudac ne otkriva. Unatoč tom sukobu interesa, sudac preuzima taj slučaj.	Pravo na pravično suđenje.

Radni list

Situacija	Kršenje
Tinejdžer je optužen za krađu u trgovini. Tijekom suđenja, obrana je tražila pristup snimkama sigurnosnih kamera trgovine, koje bi mogle dokazati nevinost tinejdžera. Međutim, sud odbija pristup tim dokazima.	
Djevojka je optužena za vandalizam i zadržana je u pritvoru nekoliko mjeseci prije početka suđenja.	
Tinejdžer je uhićen zbog manjeg prekršaja i nije dobio odvjetnika ili pravnog zastupnika. Od njega se očekuje da se brani na sudu bez poznavanja pravnog sustava ili svojih prava.	
Prije početka suđenja mladiću optuženom za teško kriminalno djelo, policajci i istaknuti gradski dužnosnik daju javne izjave proglašavajući tinejdžera krivim.	
Djevojci se sudi za lakšu krađu. Sudac kojem je dodijeljen slučaj je u rodbinskoj s vlasnikom trgovine, što sudac ne otkriva. Unatoč tom sukobu interesa, sudac preuzima taj slučaj.	

Ključni pojmovi i definicije

Kazneno djelo. Djelo ili propusti kojima se teško krše zakoni, temeljna prava i slobode.

Načela kaznenog postupka. Temeljne smjernice zaštite u kaznenom pravu s ciljem osiguravanja poštenog suđenja i zaštite prava osumnjičene osobe.

Kazneni postupak. Pravni postupak utvrđivanja kaznene odgovornosti za počinjeno kazneno djelo. Uključuje faze podizanja optužnice, procjene dokaza i primjene pravnih načela kako bi se utvrdila odgovornost za kazneno djelo.

Kazne za kaznena djela. Sankcije koje se izriču pojedincima koji su proglašeni krivima za kaznena djela.

3.05 Zloupotreba droga

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja predviđen je za učenike od 13 godina i starije.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → prepoznati pravne norme i posljedice zlouporabe droga.

Prijedlozi integracija

→ Građanski odgoj i obrazovanje može upoznati učenike s pravnim okvirom povezanim s uporabom, posjedovanjem, distribucijom i prodajom nemedicinskih droga, kao i s povezanim kaznama ili drugim sankcijama.

→ Nastava Biologije te predmeti i teme o zdravlju mogu pomoći učenicima da razlikuju medicinske i nemedicinske lijekove.

→ Društveni predmeti mogu otvoriti prostor za raspravu o društvenim pogledima na nemedicinsku upotrebu droga. Učenici mogu istraživati države ili regije koje su promijenile svoju politiku o drogama, istražujući društvene i pravne posljedice tih promjena.

→ Nastava Etike i Filozofije može uključiti učenike u raspravu o etičkim razmatranjima koja okružuju korištenje nemedicinskih droga i povezanim pravnim normama. Učenici mogu raspravljati o tome je li ispravno da društvo kažnjava osobne izbore i slične etičke dileme.

→ Nastava književnosti i umjetnosti može koristiti književnost ili kazališne predstave za pružanje snažnijeg i detaljnijeg uvida u svijet upotrebe droga i posljedica ovisnosti.

→ Pozovite osobe zadužene za provođenje zakona, odvjetnike, liječnike ili stručnjake za droge da podijele svoja iskustva i perspektive. Njihova iskustva mogu učenicima pružiti neprocjenjive uvide.

Pravna povijest marihuane

	15–18		45' + 45'
	– istražiti pravni status marihuane kroz povijest i – analizirati trenutne rasprave oko pravnog statusa marihuane.		
	uređaji povezani s internetom, veliki listovi papira, markeri, pribor za pisanje.		
	1. Pitajte učenike što znaju o trenutnom globalnom pravnom statusu marihuane. 2. Potom predstavite učenicima cilj aktivnosti. 3. Podijelite učenike u tri skupine, dodijelivši svakoj skupini jedno od sljedećih područja za istraživanje: **Trenutno stanje.** Učenici trebaju istražiti trenutačni pravni status marihuane i odgovoriti na pitanje je li legalna, ilegalna ili dekriminalizirana. Neka učenici ispitaju je li marihuana dopuštena za medicinske ili rekreacijske svrhe. Uputite ih da zapišu glavne propise vezane za trenutni pravni status marihuane.. **Povijesni kontekst.** Uputite učenike da istraže povijest zakonskog okvira vezanog za marihuanu. Neka odgovore na pitanja poput: kada i zašto su doneseni prvi zakoni o marihuani u Hrvatskoj, jesu li mijenjani i sl. **Javno mnijenje i rasprave.** Učenici trebaju istražiti glavne inicijative vezane uz pravni status marihuane te identificirati važne pravne slučajeve ili kontroverze povezane s marihuanom. 4. Pozovite predstavnike svake skupine da podijele ključne nalaze s ostatkom razreda. 5. Omogućite učenicima da rasprave šire posljedice pravnog statusa marihuane na društvo. 6. Zaključite raspravu i naglasite važnost razumijevanja povijesti zakonskog uređenja i trenutnog stanja određenog fenomena kako bismo mogli oblikovati svoje mišljenje. Naglasite složenost i detalje ovakvih i sličnih rasprava o zakonima. Potaknite učenike da se informiraju o promjenama zakona u područjima koja njih zanimaju i da sudjeluju u raspravama. 7. Dodatno, uputite učenike da napišu esej o svom stavu o pravnom statusu marihuane s naglaskom na argumentaciji i dokazima.		

Mapirajte pomoć u zajednici

	14		45'
	– identificirati resurse u zajednici koji pomažu u rješavanju izazova povezanih s ovisnošću i – uočiti važnost pravovremene podrške u prevenciji ovisnosti.		
	uređaji povezani s internetom, veliki listovi papira ili plakati, materijali za izradu plakata (markeri, olovke, ljepilo, škare, bojice, olovke u boji itd.), samoljepljive bilješke ili indeksne kartice.		
	1. Započnite raspravom o izazovima ovisnosti i utjecaju na pojedinca i zajednicu. 2. Pozovite učenike da istraže dostupne izvore informacija i izrade popis pojedinaca, organizacija i komunikacijskih kanala koji nude podršku u prevenciji ovisnosti. 3. Nakon što izrade popis, učenici mogu izraditi umnu mapu („mind map“) s informacijama o dionicima koji djeluju u zajednici. Neka učenici samostalno odluče koje informacije će uključiti u umnu mapu. 4. Pozovite učenike da izdvoje dionike za koje smatraju da mogu pomoći učenicima odnosno da su specijalizirani za školsku populaciju. 5. Pozovite predstavnike svake skupine da predstavi svoj popis resursa i što oni nude kao podršku školskoj populaciji. Zabilježite dionike koji se najčešće spominju na ploču. 6. Na kraju aktivnosti, naglasite važnost traženja pomoći kod izazova povezanih s ovisnošću. Istaknite vrijednost informiranosti o resursima i dionicima u zajednici. 7. Podsjetite učenike kako je iznimno važno potražiti podršku te kako neki od dionika i resursa u zajednici mogu ponuditi podršku, ali i povjerljivost.		

Ključni pojmovi i definicije

Ovisnost. Kronična i često ponavljajuća bolest koju karakterizira nesposobnost da se prestane nešto činiti ili koristiti.

Dekriminalizirane tvari. Tvari koje su prije bile ilegalne, ali su prekvalificirane tako da posjedovanje malih količina za osobnu uporabu više nije kazneno već prekršajno djelo.

Ilegalne tvari. Tvari čija je proizvodnja, posjedovanje, prodaja i uporaba zakonom zabranjena.

Minimalna zakonska dob za kupnju. Zakonski određena dob u kojoj pojedinac može kupovati određene ograničene proizvode. Ova se dob razlikuje od zemlje do države i namijenjena je zaštiti mlađih osoba od štetnih utjecaja tvari.

Dio IV

Obitelj i privatnost

4.01 Obitelj i roditeljstvo

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja predviđen je za učenike starije od 12 godina.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → definirati brak i objasniti koncept očinstva i majčinstva, → opisati kako se pravno uspostavlja očinstvo i majčinstvo, te → nabrojati temeljna prava i dužnosti povezane s roditeljstvom → nabrojati osnovna prava i dužnosti djece u odnosu na svoje roditelje.

Prijedlozi integracija

→ Nastava Građanskog odgoja i obrazovanja može pružiti učenicima priliku za učenje o pravnom okviru braka, očinstva i majčinstva, temeljnim pravima i dužnostima roditelja, pravima i obvezama djece, skrbništvu i drugim povezanim temama.

→ Unutar društvenih predmeta, učenici mogu istražiti kako različite kulture definiraju i vrednuju brak, roditeljstvo i kako vide pojedinačne uloge u obitelji. Rasprave mogu uključivati povijesnu pregled roditeljskih obveza i prava, dječjih prava i sl.

→ Psihologija i Sociologija mogu ponuditi uvid u psihološke implikacije roditeljstva i sociološki utjecaj obiteljskih struktura na roditelje i razvoj djece. Učenici mogu analizirati kako društvene promjene utječu na pravo i pravne norme.

→ U Etici i Filozofiji, učenici mogu razmatrati etičke implikacije roditeljskih prava i dužnosti i ispitati kako se ona mogu sukobiti ili uskladiti s pravima djeteta.

→ U književnosti, učenici mogu analizirati prikaze obiteljske dinamike i roditeljskih uloga i povezati te prikaze s pravnim i etičkim standardima.

→ Na nastavu se mogu pozvati odvjetnici iz područja obiteljskog prava, suci ili socijalni radnici da učenicima govore o obiteljskom pravu u stvarnom svijetu.

Definicija braka

	14		45'
	– istražiti i analizirati definicije braka u različitim državama te identificirati sličnosti, razlike, posljedice i povijesne promjene.		
	poglavlje „4.01 Obitelj i roditeljstvo“ iz udžbenika, uređaji povezani s internetom, veliki listovi papira ili ploče za pisanje zaključaka skupne rasprave, markeri, olovke.		
	1. Započnite razgovorom o definiciji braka i kako se ona može razlikovati u različitim kulturama i zemljama. Uvedite učenike u aktivnost i predstavite cilj aktivnosti. 2. Uputite učenike da pročitaju definicije navedene u udžbeniku. Pozovite ih da samostalno razmisle o definicijama i da zabilježe svoja zapažanja. 3. Podijelite učenike u skupine. Uputite svaku skupinu da raspravi i uoči sličnosti i razlike između ove četiri definicije. 4. Unutar skupina učenici bi trebali raspravljati i o utjecaju ovih definicija na pojedince i društvene skupine. Neka učenici razmisle o sljedećim pitanjima: **Jesu li definicije poštene i pravedne? Zašto da, a zašto ne? Kako bi ovakva definicija mogla utjecati na pripadnik:ce LGBTQ+ zajednica? Kako ovakva definicija utječe na one koji ne žele sklopiti brak?** 5. Neka svaka skupina, koristeći mrežne izvore, istraži je li se i kako definicija braka promijenila tijekom vremena u barem jednoj od navedenih država. Potaknite ih da koriste pouzdane i provjerene izvore. 6. Nakon što su završili rad u skupinama, pozovite učenike da iznesu svoje nalaze. Ako je moguće, neka učenici opišu društveni kontekst koji je utjecao na promjene ako su se promjene dogodile. 7. Zaključite aktivnost ističući kako se društvene norme mijenjaju kroz povijest i kako se one odražavaju u pravu i pravnim definicijama.		

Uvjeti sklapanja braka u Hrvatskoj

	14		45'
	– istražiti zakonske preduvjete za sklapanje braka u Republici Hrvatskoj.		
	uređaji povezani s internetom, veliki listovi papira ili ploče za pisanje, markeri, olovke.		
	1. Aktivnost započnite kratkom raspravom o braku i što možda učenici već znaju o zakonskom okviru braka. Predstavite učenicima cilj aktivnosti. 2. Uputite učenike da, korištenjem mrežnih izvora, pronađu zakonske uvjete za sklapanje braka u Republici Hrvatskoj poput dobi, srodstva, broju osoba, pristanku te drugim kategorijama i uvjetima. Naglasite važnost pouzdanih i provjerenih izvora informacija. 3. Potom neka učenici ispišu pronađene uvjete na veliki papir ili na ploču. Potaknite ih da kategoriziraju informacije radi jasnoće. 4. Podijelite učenike u skupine i uputite ih da pročitaju poglavlje „Sklapanje braka“ iz udžbenika. 5. Neka učenici analiziraju i rasprave koliko su zakonski uvjeti za sklapanje braka u Republici Hrvatskoj usklađeni s opisom iz udžbenika. Učenike se može pitati: **Koliko je hrvatski pravni okvir različit od nekih općih uvjeta? Postoje li kakvi posebni uvjeti za sklapanje braka u Hrvatskoj? Što dijeli s drugim državama?** 6. Pozovite svaku skupinu da predstavi svoje nalaze. Potaknite raspravu u razredu o tome zašto postoje određeni zahtjevi i kako kulturni, vjerski, povijesni i drugi čimbenici mogu utjecati na njih. 7. Na kraju aktivnosti, sažmite ključne točke rasprave. Naglasite važnost poznavanja zakona kada su u pitanju bračni odnosi, kako se oni mogu razlikovati među državama i kako se mogu mijenjati.	

Obavezna skrb za starije roditelje

	18		45'
	– predstaviti zakonsku obvezu djece da se brinu za svoje onemoćale roditelje i – raspraviti treba li ovu dužnost prepustiti obitelji ili urediti zakonom.		
	poglavlje „4.01 Obitelj i roditeljstvo“ iz udžbenika.		
	1. Neka učenici pročitaju poglavlje „4.01 Obitelj i roditeljstvo“ iz udžbenika. 2. Započnite raspravu kratkim opisom zakonskih obveza vezanih za obitelj i roditeljstvo. Naglasite kako zakon predviđa i posljedice za kršenje zakona. 3. Podijelite učenike u skupine. Težite tome da su skupine raznolike kako bi u nastavku aktivnosti bile prisutne različite perspektive. 4. Neka svaka skupina raspravi svoja početna razmišljanja o tome trebaju li djeca biti zakonski obvezna brinuti se za svoje roditelje. U svojoj raspravi neka učenici razmotre kulturne, etičke i praktične aspekte koji mogu utjecati na njihova stajališta. 5. Potom uputite skupine da analiziraju prednosti i nedostatke ovakvih uređenja ljudskih odnosa. Neka učenici zapišu glavne točke svoje rasprave. 6. Započnite raspravu s cijelim razredom o moralnim, etičkim i kulturnim implikacijama zakonskih obveza unutar obitelji i prema obitelji. Neka svaka skupina predstavi zaključke, a najvažniji se mogu zapisati na ploču. 7. Rasprava se može dodatno potaknuti pozivom da se identificiraju moguće neželjene posljedice ovog zakona i mogućeg utjecaja na obiteljsku dinamiku. Potrebno je obratiti posebnu pozornost da se o ovoj temi razgovara o okruženju punom poštovanja i sigurnosti za sve učenike. 8. Na kraju aktivnosti, istaknite kako je ovo još jedan primjer kako zakoni detaljno uređuju odnose među ljudima i naglasite važnost budnog praćenja kako se zakoni stvaraju i provode.		

Ključni pojmovi i definicije

Posvajanje. Pravni postupak kojim pojedinac ili par postaje zakonski roditelj(i) djeteta koje nije biološki njegovo, preuzimajući sva prava i obveze.

Razvod. Pravni prekid braka od strane suda ili drugog nadležnog tijela, čime se prekida bračna zajednica i osobe oslobađaju bračnih obaveza.

Obitelj. Društvena jedinica koja se obično sastoji od osoba u krvnom srodstvu, braku ili posvojenju. Obitelj je primarna društvena skupina koja značajno utječe na socijalizaciju, zaštitu i dobrobit svojih članova.

Udomiteljstvo. Privremena skrb i utočište koja se pružaju djeci čiji se biološki roditelji ne mogu brinuti o njima.

Bračna jednakost. Priznavanje bračnih prava za sve pojedince, bez obzira na njihov spol ili rod; osigurava da istospolni parovi imaju ista bračna prava kao i parovi suprotnog spola.

Uvjeti za sklapanje braka. Zakonske odredbe koje pojedinci moraju ispuniti kako bi sklopili brak.

Brak. Pravna zajednica dviju osoba koja između njih uspostavlja prava i obveze; društvena institucija koja čini temelj obiteljskog života.

Roditeljstvo. Biološki ili pravni odnos roditelja s djetetom povezani s odgojem djeteta i drugim pravima i obvezama.

Rastava. Situacija u kojoj supružnici odluče živjeti odvojeno bez zakonskog prekida braka.

4.02 Prava djeteta

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja predviđen je za učenike od 13 godina i starije.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → navesti glavne pravne instrumente za zaštitu prava djeteta na nacionalnoj i razini EU-a, → opisati važnost Konvencije o pravima djeteta i Povelje EU-a o temeljnim pravima za zaštitu ljudskih prava, → identificirati razlike između prava djece u svojoj državi i drugim državama → nabrojati prava i obveze djece u odnosu na svoje roditelje.

Prijedlozi integracija

→ U Građanskom odgoju i obrazovanju, učenike se može upoznati s ključnim nacionalnim, europskim i globalnim pravnim instrumentima za zaštitu prava djeteta.

→ Geografija i drugi društveni predmeti nude prilike za istraživanje globalnog značaja Konvencije o pravima djeteta. Učenici mogu istraživati zemljopisne i kulturološke kontekste u kojima se ova prava podržavaju ili osporavaju. Također, učenici mogu istraživati prava djeteta u različitim zemljama i razgovarati o razlikama i čimbenicima koji pridonose tim razlikama.

→ Nastava Povijesti može pružiti povijesni pregled razvoja dječjih prava. Učenici se mogu upoznati i istraživati ključne povijesne dokumente, događaje i kontekste važne za razvoj dječjih prava.

→ Nastava Etike i Filozofije pruža prostor za istraživanje etičkih okvira i utemeljenja zaštite dječjih prava, raspravljajući o različitim filozofskim teorijama o pravima i pravdi.

→ Na nastavi jezikâ, učenici mogu pisati analizirati tekstove Konvencije o pravima djeteta ili Povelje EU-a o temeljnim pravima, pisati eseje na temu važnosti ovih dokumenata ili napisati govor koji se zalaže za zaštitu dječjih prava na temelju ovih dokumenata.

→ U dramskim i umjetničkim aktivnostima, učenici mogu igrati scenarije koji tematiziraju pravne i emocionalne aspekte dječjih prava. Ovdje je prilika da se prikažu situacije iz književnosti ili povijesti važna za dječja prava. Također, učenici mogu osmisliti umjetničke projekte o pravima djeteta.

→ U sklopu medijske pismenosti, učenici mogu pratiti i analizirati načine kako se dječja prava prikazuju u medijima i vrednovati utjecaj koji to ima na javno mnijenje.

Galerija prava djeteta

	14		45'
	– istražiti prava djeteta i – predstaviti prava djeteta na lako razumljiv način.		
	poglavlje „4.02 Prava djeteta“ iz udžbenika, veliki listovi papira, boje, markeri, alati za digitalnu umjetnost i sl.		
	1. Započnite aktivnost pozivom učenicima da pročitaju poglavlje „4.02 Prava djeteta“ u udžbeniku. Razgovarajte s učenicima o važnosti prava djeteta te im objasnite ona prava koja ne razumiju. 2. Pozovite učenike da izaberu jedno pravo i da ga vizaulno prikažu koristeći umjetničku tehniku koju preferiraju. 3. Nakon što učenici završe svoje radove, uputite ih da napišu objašnjenje zašto su odabrali to pravo i kako ga njihov rad predstavlja. 4. Izložite radove u razredu. Ako je aktivnost virtualna, upotrijebite odgovarajući digitalni alat za predstavljanje radova. 5. Pozovite učenike na šetnju galerijom kako bi mogli vidjeti i upoznati se s radovima drugih. Potaknite učenike da pročitaju objašnjenja. 6. Zaključite aktivnost zajedničkom raspravom o raznolikosti tumačenja i predstavljanja prava djeteta. Upitajte učenike kako su oni vidjeli galeriju prava djeteta i da daju svoj osvrt. 7. Razgovarajte o mogućim načinima širenja svijesti o važnosti prava djeteta izvan učionice (npr. dijeljenje galerije s drugim razredima, organiziranje izložbe u školi i sl.).		

Članak 24. Povelje EU o temeljnim pravima

	15		45'
	– upoznati učenike s pravnim žargonom koji se koristi u službenim dokumentima i – naučiti da se Europska unija obvezala na zaštitu prava djeteta.		
	uređaji povezani s internetom.		
	1. Predstavite ukratko Povelju Europske unije o temeljnim pravima i istaknite njenu važnosti u europskom pravu. Naglasite relevantnost članka 24. koji se odnosi na prava djeteta unutar Europske unije. 2. Uputiti učenike da pronađu članak 24. Povelje Europske unije u Službenom listu Europske unije. Uputite učenike na mrežnu stranicu Službenog lista Europske unije. 3. Neka učenici pročitaju tekst članka na hrvatskom jeziku te ih potaknite da zabilježe ključne pojmove, fraze, koncepte i ostalo što su zamijetili. 4. Potom neka učenici odaberu drugi jezik - jezik koji uče ili govore - i pročitaju tekst članka 24. na tom jeziku. Neka učenici usporede oba jezika i uoče razlike ili izazove u prijevodu. 5. Pozovite učenike da napišu kratki osbrt o svojim zapažanjima, uspoređujući inačice članka 24. na hrvatskom i stranom jeziku. Neka napišu i osobni doživljaj članka iz perspektive zaštite prava djeteta. 6. Potaknite zajedničku raspravu gdje će učenici vrednovati važnost članka za zaštitu prava djeteta u Europskoj uniji. Također, upitajte učenike kako vide pravni jezik i važnost jezične preciznosti u pravnom jeziku. 7. Zaključite aktivnost ističući kako su prava djeteta zaštićena i u Europskoj uniji.		

Posjet pravobraniteljici za djecu

	14		45' + 45'
	– upoznati se sa stanjem prava djece u Republici Hrvatskoj kroz posjet instituciji nadležnoj za zaštitu prava djece.		
	papir, olovka.		
	1. Zajedno s učenicima identificirajte instituciju odgovornu za zaštitu dječjih prava u Republici Hrvatskoj – pravobraniteljice za djecu. Učenici mogu pregledati i mrežne stranice pravobraniteljice za djecu. 2. Upitajte učenike što bi htjeli pitati pravobraniteljicu o stanju prava djeteta u Hrvatskoj. Naglasite učenicima da mogu postaviti pitanja vezana za sve aspekte života djeteta (npr. sigurnost, obrazovanje, zdravstvena skrb i sl.). Neka učenici zapišu pitanja. 3. Zajedno s učenicima isplanirajte kako stupiti u kontakt s pravobraniteljicom i dogovoriti posjet ili susret s pravobraniteljicom. Pretražite što o tome govore službene mrežne stranice. 4. U zakazani termin, dođite s učenicima u posjet uredu Prvobraniteljice ili organizirajte posjet vašoj školi. 5. Potaknite učenike da se uključe u razgovor i da koriste pripremljeni popis pitanja. Uputite ih da vode bilješke o odgovorima i da zatraže dodatne informacije ili materijale kako bi bolje razumijeli dječja prava. 6. Nakon posjeta ili susreta s pravobraniteljicom, upitajte učenike što su naučili, kako su se osjećali i što misle da je nedostajalo tijekom posjeta. Upitajte ih što misle da bi trebao njihov sljedeći korak i što bi željeli još znati o pravima djeteta.		

Ključni pojmovi i definicije

Pravobranitelj za djecu. Institucija zadužena za zaštitu i promicanje prava djeteta.

Dječja prava. Posebna prava primjenjiva na osobe mlađe od 18 godina s ciljem zaštite njihove sigurnosti te poticanja dobrobiti, razvoja i sudjelovanja u društvu.

4.03 Nasljeđivanje

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja predviđen je za učenike od 14 godina naviše.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → definirati osnovne pojmove vezane uz nasljeđivanje (oporuka, korisnici, nasljednici, nasljednici, oporuka i dr.) te → razlikovati nasljeđivanje putem oporuke od nasljeđivanja na temelju zakona.

Prijedlozi integracija

→ Građanski odgoj i obrazovanje može učenike upoznati sa zakonom o nasljeđivanju. Teme rasprava mogu biti prave i odgovornosti nasljednika i drugi pravni procesi koji su uključeni u postupak nasljeđivanja.

→ U sklopu nastave Etike, učenici mogu razmatrati moralne implikacije nasljeđivanja, raspravljajući o konceptima kao što su pravednost, jednakost i etičke odgovornosti svih uključenih.

→ Na nastavi ekonomskih predmeta, učenici mogu istraživati teme poput ekonomskih posljedica nasljedstva, raspodjele bogatstva, poreza na nasljedstvo, uloge nasljeđivanja u ekonomskoj nejednakosti i sl.

→ Tijekom nastave društvenih predmeta, učenici mogu analizirati obrasce nasljeđivanja i njihove učinke na obiteljsku dinamiku, društvenu mobilnost i prijenos bogatstva među generacijama.

Upari pojmove i definicije

	16-18		45'
	– naučiti ili ponoviti ključne pojmove vezane uz nasljeđivanje.		
	radni list.		
	1. Započnite aktivnost uvodnim predavanjem o nasljeđivanju. 2. Objasnite učenicima da će se upoznati ili ponoviti temeljne pojmove vezane za nasljeđivanje i njihove definicije. 3. Podijelite učenicima radne listove sa zadatkom da pojmove s lijeve strane spoje s odgovarajućom definicijom na desnoj strani. 4. Učenici zadatak mogu izvršiti samostalno, u parovima ili skupinama. Uputite ih da pogledaju svoje bilješke ili udžbenik ako nisu sigurni u odgovore. 5. Zajedno provjerite odgovore. 6. Dodatno prokomentirajte pojedine definicije i pojmove i , ako je potrebno, dodatno ih objasnite.		

Odgovori:

- **nasljeđivanje na temelju zakona** – Pravni okvir koji uređuje nasljeđivanje ako osoba umre bez valjane oporuke.
- **oporuka** – Pravni dokument kojim osoba određuje kako će se ostavina treba raspodijeliti nakon smrti.
- **zakonski nasljednici** – Pojedinci koji imaju pravo naslijediti dio imovine, imovine ili prava umrle osobe.
- **ostavina** – Popis imovine, prava i obveza raspoloživih za nasljeđivanje.
- **nasljednik** – Osoba koja može primiti dio ostavine umrlog na temelju zakona, oporuke ili na neki drugi način

Radni list

Pojmovi	Definicije
nasljeđivanje na temelju zakona	Pravni dokument kojim osoba određuje kako će se ostavina treba raspodijeliti nakon smrti.
oporuka	Pojedinci koji imaju pravo naslijediti dio imovine, imovine ili prava umrle osobe.
zakonski nasljednici	Popis imovine, prava i obveza raspoloživih za nasljeđivanje.
ostavina	Pravni okvir koji uređuje nasljeđivanje ako osoba umre bez valjane oporuke.
nasljednik	Osoba koja može primiti dio ostavine umrlog na temelju zakona, oporuke ili na neki drugi način

Ključni pojmovi i definicije

Ostavina. Sva imovina, prava i obveze koje pojedinac ostavlja nakon smrti i koji se mogu naslijediti.

Nasljeđivanje na temelju zakona. Nasljeđivanje koje se provodi kada ne postoji valjana oporuka, a prema zakonski propisanim postupcima, redovima i udjelima.

Zakoniti nasljednici. Pojedinci koji prema zakonu imaju pravo naslijediti dio ostavine umrlog.

Nužni dio. Dio ostavine koji se, prema zakonu, mora dodijeliti određenim nasljednicima, redovito preživjelom supružniku, djeci ili roditeljima.

Nasljeđivanje na temelju oporuke. Događa se kada preminula osoba ostavi valjanu oporuku kojom se uređuje nasljeđivanje i druga pitanja.

Oporuka. Pravni dokument u kojem osoba izražava svoje želje o tome kako će se njezina imovina raspodijeliti nakon smrti, a može uređivati i druga pitanja.

4.04 Ljudska spolnost

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja je predviđen za učenike 12 godina i više.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → usporediti kako zakoni uređuju ljudsku spolnost u svojoj državi i u EU, → objasniti važnost rodne ravnopravnosti, prava na samoodređenje i prihvaćanja različitosti u demokratskom društvu, → razlikovati oblike delinkventnog spolnog ponašanja, → prepoznati ključne značajke spolnog uznemiravanja te → opisati korake prijavljivanja spolnog uznemiravanja i nasilja.

Prijedlozi integracija

→ Građanski odgoj i obrazovanje i drugi društveni predmeti mogu upoznati učenike s postupcima i protokolima prijave seksualnog uznemiravanja ističući važnost prijave za zaštitu prava i za sigurnost. S učenicima se može razgovarati o prevenciji seksualnog uznemiravanja i strategijama prevencije.

→ Nastava Tjelesne i zdravstvene kulture zajedno s drugim relevantnim nastavnim predmetima i područjima može učenike upoznati s pravnim definicijama spola, roda i spolnosti (seksualnosti) te ih upoznati s domaćim i europskim propisima i mehanizmima zaštite od uznemiravanja. Druge teme koje bi se trebale uključiti u nastavu je tema pristanka, osobnih granica i sl.

→ Nastava Psihologije i Sociologije može pružiti učenicima priliku istraživati društvene stavove prema spolu, rodu, seksualnosti i pravnom uređenju ovog područja te odnosu društvenih normi i zakona.

→ Etika i Filozofija može istraživati etičke dimenzije odnosa prava i ljudske spolnosti, pitanja vezana za seksualne devijacije i sl.

→ U jezično-komunikacijskom području, učenici mogu analizirati književne prikaze spola, roda, seksualnosti ili tematizirati seksualno uznemiravanje u književnosti. Učenici se ovdje mogu upoznati s uvažavajući i učinkovitim strategijama komunikacije kad je u pitanju ljudska spolnost.

→ U sklopu izvedbenih umjetnosti, učenici mogu simulirati prepoznavanje i odgovor na seksualno uznemiravanje, raditi na promicanje empatije i kritičkog promišljanja zakona koji uređuju ljudsku spolnost.

Izuzetno je važno da se nastava i rasprave odvijaju u sigurnom i podržavajućem okruženju koje uvažava osjetljivost teme. Planiranje i provedba aktivnosti trebaju poštovati najviše pedagoške standarde.

Podrška u zajednici

	16-18		45'
	– podići svijest o resursima u lokalnoj zajednici koji mogu biti izvor informacija i podrške u prevenciji seksualnog nasilja, – osvijestiti i podržati prijavljivanje slučajeva seksualnog nasilja i – pružiti podršku žrtvama seksualnog nasilja.		
	uređaji povezani s internetom, radni list.		
	Ako je potrebno, u planiranje i provedbu aktivnosti uključite stručnu službu škole. 1. Aktivnost započnite isticanjem važnosti informirane i sigurne zajednice za prevenciju i sankcioniranje seksualnog zlostavljanja. 2. Uputite učenike da istraže lokalne organizacije, programe, projekte i aktivnosti usmjerene na podizanje svijesti o seksualnom nasilju i pružanje podrške žrtvama nasilja. Napomenite učenicima važnost korištenja vjerodostojnih izvora informacija. 3. Usmjerite ih da uoče ključne teme i aktivnosti poput kampanja za podizanje svijesti, informiranja o načinima prijavljivanja zlostavljanja, uslugama savjetovanja i podrške žrtvama. Naglasite potrebu sveobuhvatnog pristupa u prevenciji seksualnog nasilja. 4. Neka učenici sastave popis resursa u zajednici koje su pronašli. Popis može uključivati nazive organizacija ili resursa, kontakte, usluge i podršku koje se nude i druge informacije. Učenici mogu koristiti priloženi radni list ili zajednički dogovoriti koje će informacije prikupljati. 5. Ponovite važnost provjere vjerodostojnosti i pouzdanosti izvora informacija. Učenici mogu unakrsno provjeriti točnost informacija iz više izvora. 6. Neka učenici organiziraju informacije u prezentaciju ili dokument koji se može podijeliti učenicima, roditeljima i drugim učiteljima. Prezentacija ili dokument mogu uključivati sažeti opis svakog resursa, podrške ili usluge. 7. Potom neka učenici podijele svoje nalaze s razredom. 8. Potaknite raspravu o važnosti zajednice i resursa u zajednici u borbi protiv seksualnog nasilja. 9. Zaključite aktivnost razgovorom o mogućim sljedećim koracima, poput volontiranja u lokalnim organizacijama ili strategijama daljnjeg informiranja.		

Radni list

Opis	Oblik pomoći i podrške	Kontakt

Pojavnost spolnog nasilja

	16+		45' + 45'
	– istražiti učestalost spolnog nasilja i – predstaviti „Anketu o temeljnim pravima“ kao pouzdan izvor informacija o kršenja ljudskih prava i nasilju.		
	uređaji povezani s internetom.		
	1. Predstavite učenicima „Anketu o temeljnim pravima“ koju provodi Agencija Europske unije za temeljna prava kao alat za pretraživanje podataka o spolnom nasilju i uznemiravanju u državama članicama EU-a. Anketa se može naći na adresi: https://fra.europa.eu/en/data-and-maps/2021/frs 2. Neka učenici pažljivo pročitaju tekst naslovljen „O ovoj anketi“ („About this survey“) i „Kako koristiti istraživač podataka“ („How to use the data explorer“). S učenicima provjerite jesu li razumijeli metodologiju i opseg istraživanja te kako se koristiti ovim alatom. 3. Potaknite učenike da pronađu podatke o spolnom nasilju u državama članicama EU-a. Učenici se mogu voditi sljedećim pitanjima: **U kojim državama članica je registrirano najviše, a u kojima najmanje spolnog nasilja? Koje su demografske skupine najugroženije? Jesu li vas neki drugi podaci iznenadili i zašto?** Uputite učenike da dokumentiraju ključne nalaze i podatke. 4. Omogućite učenicima da rasprave odgovore na pitanja, podijele svoja razmišljanja i druge nalaze koje su pronašli i koji su ih iznenadili. Dodatno ih možete potaknuti da rasprave odnos obrazovanja i informiranosti u prevenciji seksualnog nasilja. 5. Zajedno s učenicima sažmite glavne točke aktivnosti.		

Ključni pojmovi i definicije

Zakonska dob za spolni odnos. Zakonski definirana dobna granica iznad koje se osoba smatra zakonski sposobnom pristati na spolne aktivnosti.

Rod. Društveni konstrukt koji se odnosi na društvene, bihevioralne i kulturološke osobine, očekivanja i norme povezane s bivanjem muškom, ženskom ili nebinarnom osobom.

Spol. Odnosi se na biološke razlike između muškaraca i žena, koje se obično pripisuje pri rođenju, na temelju fizičkih karakteristika.

Seksualna orijentacija. Trajni obrazac romantične ili spolne privlačnosti prema osobama suprotnog spola, istog spola ili više spolova.

Spolno nasilje. Odnosi se na neželjeni spolni čin, neželjene spolne komentare i sva druga ponašanja i čine usmjerene protiv spolne slobode osobe, često uz prisilu. Spolno nasilje se smatra kaznenim djelom i strogo se kažnjava.

4.05 Zaštita osobnih podataka

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja je predviđen za učenike 14 godina i više.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → objasniti važnost zaštite podataka, → nabrojati i opisati glavna načela Opće uredbe o zaštiti podataka te → opisati bitne metode zaštite podataka.

Prijedlozi integracija

→ U Građanskom odgoju i obrazovanju, učenici mogu analizirati kako političke odluke utječu na zaštitu osobnih podataka na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Posebna tema može bit razmatranje odnosa između nacionalne sigurnosti i privatnosti.

→ Na nastavi Filozofije i Etike, učenici mogu istražiti etičke posljedice prikupljanja i korištenja osobnih podataka.

→ U društvenim predmetima, fokus može biti odnos i utjecaj tehnologijâ na društvene obrasce vezane uz privatnost i analiziranje uloge privatnosti u oblikovanju individualnih i kolektivnih identiteta.

→ Na nastavi ekonomskih predmeta, učenici mogu istražiti kako prikupljanje i komercijalizacija osobnih podataka utječe na gospodarstvo kao i to kako pojedini poslovni modeli vide privatnost pojedinca.

→ U Psihologiji, učenici mogu naučiti o psihološkim posljedicama narušavanja privatnosti, interakcijama na društvenim mrežama i o tome kako platforme koriste prikupljene podatke da bi utjecali na ponašanje korisnika društvenih mreža.

Pravo na privatnost

	14+		45'
	– upoznati se s kritičnim točkama vezanima za privatnost i zaštitu osobnih podataka.		
	veliki listovi papira, materijali za izradu plakata (markeri, olovke, ljepilo, škare, bojice, olovke u boji itd.), ploče za pisanje.		
	1. Nakon što učenici pročitaju poglavlje „4.05 Zaštita osobnih podatak" u udžbeniku, podijelite ih u parove ili skupine i uputite ih da izdvoje najvažnije točke. 2. Neka svaka skupina identificira glavne teme te neka ih raspravi vodeći se pitanjima o razlogu postojanja tih pravila, njihovoj važnosti i primjerenosti. 3. Svaka skupina potom treba uzeti veliki papir i pribor za pisanje i crtanje. 4. Zadatak je svake skupine da izradi plakat s ključnim točkama i porukama vezanima za privatnost i zaštitu osobnih podataka koje će predstaviti razredu ili cijeloj školi. Učenici mogu izraditi plakate prema svom nahođenju koristeći se slikama, ilustracijama i sl. Podsjetite učenike da koriste samo materijale u javnoj domeni koji nisu zaštićeni autorskim pravima. 5. Nakon što su završili, neka svaka skupina predstavi svoj plakat razredu. Ostali učenici neka postavljaju pitanja i komentiraju radove. Plakate se može postaviti u hodniku škole kako bi se i drugi učenici informirali o ovoj temi.		

Ključni pojmovi i definicije

Opća uredba o zaštiti podataka (GDPR). Uredba EU-a o zaštiti podataka koja uređuje kako se osobni podaci trebaju prikupljati, obrađivati, pohranjivati i štititi, dajući osobama značajnu kontrolu nad njihovim podacima.

Osobni podaci. Podaci koji se odnose na osobu, a mogu uključivati ime, adresu, telefonski broj i druge podatke koji se mogu koristiti za utvrđivanje identiteta osobe.

Pravo na privatnost. Pravo osobe na samoodređenje uključuje i kontrolu nad osobnim podacima. Temeljno načelo podrazumijeva nemiješanje drugih u nečiji privatni život.

Pravo na povjerljivost. Pravo da se osobni podaci dani za određenu svrhu ne smiju otkrivati ne smiju koristiti za druge svrhe ili dijeliti neovlaštenim subjektima ili osobama (npr. povjerljivost medicinskih podataka).

4.06 Virtualni svijet

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja predviđen je za učenike od 16 godina naviše.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → objasniti ograničenja slobode govora u virtualnom svijetu, → raspravljati o posljedicama zlostavljačkog govora i govora mržnje u virtualnom svijetu, → prepoznati važnost EU kodeksa ponašanja za suzbijanje govora mržnje na internetu i → navesti korake koje treba poduzeti i imenovati kome se obratiti kada se suoči sa zlostavljačkim govorom i govorom mržnje na internetu.

Prijedlozi integracija

→ Na nastavi književnosti, učenici se mogu upoznati s pitanjima slobode govora analizirajući književna djela koja govore o cenzuri i prijetnjama slobodi izražavanja, povlačeći paralele sa scenarijima iz stvarnog života.

→ Na nastavi Filozofije, učenici mogu analizirati koncept slobode govora, upoznati se s pogledima klasičnih i modernih filozofa na individualnu slobodu, granicama individualne slobode i odgovornostima vezanima uz izražavanje mišljenja.

→ U nastavi Povijesti, učenici se mogu upoznati s poviješću slobode govora poput značajnih dokumenata, događaja i pokreta koji su utjecali na oblikovanje slobode izražavanja. Učenici isto tako mogu istraživati povijesne primjere progona povezanih sa slobodom izražavanja i cenzurom.

→ Nastava Informatike se može usredotočiti na tehničke aspekte vezane za govor u virtualnom svijetu, ali i na zlostavljanje u virtualnom prostoru (npr. prijava zlostavljanja, moderiranje sadržaja i sl.).

→ U predmetima povezanima za razvoj komunikacijskih kompetencija, učenici mogu ispitivati dinamiku komunikacije u virtualnom prostoru, kako se formira mišljenje u virtualnom prostoru, kako se informacije šire i koji je utjecaj svega ovoga na slobodu izražavanja i društvene odnose.

Plakat protiv virtualnog nasilja

	14+		45'
	– upoznati se s pravnim pitanjima vezana uz virtualni prostor s naglaskom na govor mržnje i „cyberbullying“.		
	papir velikih dimenzija, materijali za izradu plakata (markeri, olovke, ljepilo, škare, bojice, olovke u boji itd.), uređaji povezani s internetom, ključni školski dokumenti, informacije o resursima za prevenciju nasilja u zajednici (npr. organizacije za borbu protiv zlostavljanja, telefonske linije za podršku itd.).		
	1. Preporuka je da se aktivnost pripremi i provede zajedno sa stručnom službom škole s obzirom na to da je vrlo važno stvoriti sigurno okruženje za razgovor o temi zlostavljanja i nasilja u virtualnom prostoru. 2. Nakon što učenici pročitaju poglavlje „4.06 Virtualni svijet“, podijelite ih u skupine sa zadatkom da istraže pravne aspekte nasilja u virtualnom prostoru. 3. Potom podijelite učenicima primjerke ključnih školskih dokumenata (npr. kućni red) sa zadatkom da identificiraju načine kako škola prevenira i djeluje protiv nasilja u virtualnom prostoru. Neka učenici izdvoje preventivne mjere i/ili propisane kazne. 4. Potom neka učenici identificiraju resurse u zajednici koji mogu pomoći osobama pogođenima nasiljem u virtualnom prostoru (npr. savjetnici, lokalne organizacije ili telefonske linije za podršku). 5. Nakon što su učenici identificirali sve segmente, neka zajedno izrade plakat ili prezentaciju s ciljem osvještavanja drugih učenika. Učenici bi trebali istaknuti ključne informacije o pravnim pitanjima, školskim politikama i zagovarati odgovorno ponašanje u virtualnom prostoru. 6. Svaka skupina neka predstavi svoj rad, a ostali učenici neka komentiraju radove i predlože poboljšanja. 7. Aktivnost zaključite raspravom o koracima koje bi škola mogla poduzeti da potakne pozitivno ponašanje u virtualnom prostoru.		

Ključni pojmovi i definicije

Anonimnost. Situacija u kojoj je nečiji identitet nepoznat ili skriven.

Internetsko zlostavljanje („cyberbullying“). Upotreba digitalne tehnologije za uznemiravanje, prijetnje, zlostavljanje i vrijeđanje drugih.

Govor mržnje. Svaki oblik izražavanja koji širi, potiče, promiče ili opravdava mržnju na temelju rase, etničke pripadnosti, vjere, seksualne orijentacije, invaliditeta ili drugih oblika netolerancije. Govor mržnje karakterizira njegova namjera ponižavanja, zastrašivanja ili poticanja nasilja nad osobama ili skupinama i zabranjen je zakonom.

4.07 Ugovori

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja predviđen je za učenike od 14 godina naviše.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → objasniti koncept ugovora, → razlikovati najčešće vrste ugovora (ugovor o kupoprodaji, ugovor o posudbi, ugovor o zamjeni), → raspravljati o temeljna obilježja ugovora o online prodaji i → opisati ugovor o najmu i objasniti korake ugovaranja.

Prijedlozi integracija

→ U nastavi Građanskog odgoja i obrazovanja, učenici mogu naučiti temeljne pojmove i ključne koncepte vezane za osnovne vrste ugovora s naglaskom na zaštitu svojih prava.

→ Nastava Hrvatskog jezika može uključivati detaljno čitanje i analizu jezika, pojmova i stilova koji se koriste u pravnim dokumentima, ugovorima i sporazumima.

→ U nastavi ekonomskih predmeta, učenici mogu učiti o različitim vrstama ugovora (npr. ugovori o prodaji ili najmu) i istražiti njihovu primjenu u poslovnom kontekstu. Nastava može uključiti teme poput elementa ugovora, postupka sklapanja ugovora, zakonitost ugovora i važnost obostranog prihvaćanja ugovora.

→ U nastavi Sociologije, učenici mogu istraživati društveni posljedice određenih vrsta ugovora kao i posljedice nepoštivanja ugovora.

→ Na nastavi Matematike, učenici mogu analizirati financijske uvjete različitih ugovora, raditi obračune i upoznati se s financijskim aspektima ugovora (npr. kamate, naknade, kazne povezane s ugovornim sporazumima i sl.).

Je li ovo valjan ugovor?

	14+		45'
	– upoznati temeljne sastavnice valjanog ugovora.		
	poglavlje „4.07 Ugovori" iz udžbenika.		
	1. Započnite aktivnost isticanjem ključnih elemenata za valjanost ugovora na temelju poglavlja iz udžbenika. Objasnite važnost svakog elementa za pravovaljanost ugovora. 2. Najavite učenicima da će im biti predstavljeno nekoliko situacija. Njihov je zadatak utvrditi je li u svakoj situaciju sklopljen valjan ugovor. 3. Aktivnost nastavite čitanjem situacija iz udžbenika. Dajte učenicima vremena da samostalno analiziraju situaciju i zaključe je li riječ o valjanom ugovoru. 4. Neka učenici iznesu zaključak i objašnjenje svog zaključka. Potaknite raspravu dodatnim pitanjima. Ako je potrebno, dodatno objasnite učenicima nedoumice ili zajedno ponovite elemente pravovaljanog ugovora. 5. Na kraju aktivnosti, ponovite ključne točke cijele aktivnosti i naglasite važnost razumijevanja elemenata valjanog ugovora za situacije u stvarnom životu što je bitno kod donošenja informiranih odluka i zaštite svoja prava.		

Odgovori uz aktivnost „Je li ovo valjan ugovor?“:

Aleks nudi Josipu laptop za 500,00 eura. Kada je Aleks pitan da opiše laptop, Aleks je rekao da je crne boje i da ima zelenu naljepnicu na stražnjoj strani.

> Nevažeći ugovor: Ovaj ugovor je nevažeći jer pounda/obećanje nije jasno i nedvosmisleno.

Ivan prodaje ilegalni softver Jakovu, koji ga pristaje kupiti.

> Nevažeći ugovor: Ovaj ugovor je nevažeći jer se odnosi na prodaju ilegalnog softvera, što je nezakonito. Ugovor ne može biti valjan ako je predmet ugovora nezakonit.

Tijekom ležernog razgovora, Gabrijela se šali da će Hrvoju prodati auto za 10,00 eura. Hrvoje poslije inzistira da se radi o ozbiljnom dogovoru.

> Nevažeći ugovor: Ako je očito da je ponuda bila izrečena u šali i da nije postojala ozbiljna namjera sklapanja ugovora, tada nema valjanog ugovora. Ugovor zahtijeva ozbiljnu namjeru stranaka da budu obvezane.

Morana se osjeća ugroženo Nikolininim agresivnim ponašanjem te pristaje prodati svoj bicikl.

> Nevažeći ugovor: Ako je ugovor sklopljen pod prisilom ili prijetnjom, on je nevažeći. Morana nije slobodno pristala sklopiti ugovor zbog osjećaja ugroženosti.

Karlo se ponudio pokositi Dijanin travnjak za 30,00 eura. Dijana odgovara: “Može, ali samo ako ošišaš živicu za istu cijenu.”

> Nevažeći ugovor (u trenutnoj formi): Dijana nije prihvatila ponudu Karla, već je dala protuponudu (kosit će travnjak i šišati živicu za 30 eura). Da bi ugovor bio važeći, Karlo mora prihvatiti Dijanin uvjet.

Olivija pristaje iznajmiti svoje poljoprivredno zemljište Patriku na tri godine, ali nisu sklopili nikakav pisani ugovor.

> Nevažeći ugovor (potencijalno): U mnogim pravnim sustavima, ugovori o najmu nekretnina na više od jedne godine moraju biti u pisanom obliku da bi bili važeći. Ako lokalno pravo zahtijeva pisani ugovor za najam preko jedne godine, tada ovaj ugovor nije važeći bez pisanog oblika.

Petnaestogodišnji Jan kupuje motorni bicikl od Stjepana (25) za 1.000,00 €.

> Nevažeći ugovor: Maloljetnici (osobe ispod 18 godina) općenito nemaju punu poslovnu sposobnost. Ugovor može biti nevažeći ili podložan poništenju, osim ako nije sklopljen uz pristanak roditelja ili skrbnika, ili ako se radi o ugovoru koji je u cijelosti na korist maloljetnika.

Upari pojmove i definicije

	14+		45'
	– upoznati se s ključnim pojmovima vezanim za ugovore.		
	poglavlje „Vrste ugovora“ iz udžbenika, radni list.		
	1. Neka učenici pročitaju poglavlje „Vrste ugovora“ u udžbeniku. 2. Podijelite radni list učenicima ili ga projicirajte. Pozovite učenike da spoje pojmove s lijeve strane s odgovarajućim definicijama s desne strane. 3. Učenici mogu raditi samostalno ili u parovima. Potaknite ih da savjetuju tekst iz udžbenika ako trebaju pojašnjenje bilo kojeg pojma ili definicije. 4. Nakon što učenici upare pojmove i definicije, zajedno provjerite odgovore i, ako je potrebno, pojasnite pojmove ili definicije. 5. Sažmite ključne koncepte obrađene u aktivnosti i ponovite važnost razumijevanja ključnih pojmova i kategorija ugovora za zaštitu prava u stvarnom životu. Osobito naglasite važnost poznavanja ove tematike za informirano odlučivanje kod sklapanja ugovora.		

Odgovori

- Ponuda - Jasan prijedlog jedne strane drugoj čime izražava spremnost za sklapanje ugovora pod određenim uvjetima.
- Ugovor o najmu - Pravno obvezujući ugovor između stanodavca i najmoprimca o najmu nekretnine ili prostora.
- Kupoprodajni ugovor - pravno obvezujući dogovor između kupca i prodavatelja za kupnju i prodaju robe ili usluga.
- Stanoprimac - Pojedinac ili poslovni subjekt koji iznajmljuje nekretninu od stanodavca.
- Poslovna sposobnost - Pravna mogućnost stranaka da sklope ugovor.

Radni list

Ponuda	Pravno obvezujući dogovor između kupca i prodavatelja za kupnju i prodaju robe ili usluga.
Ugovor o najmu	Pojedinac ili poslovni subjekt koji iznajmljuje nekretninu od stanodavca.
Kupoprodajni ugovor	Pravna mogućnost stranaka da sklope ugovor.
Stanoprimac	Pravno obvezujući ugovor između stanodavca i najmoprimca o najmu nekretnine ili prostora.
Poslovna sposobnost	Jasan prijedlog jedne strane drugoj čime izražava spremnost za sklapanje ugovora pod određenim uvjetima.

Ključni pojmovi i definicije

Ugovor. Pravno obvezujući sporazum između dvije ili više strana koji stvara prava i obveze.

Zakonitost ugovora. Odnosi se na zahtjev da predmet ugovora i izvedba sporazuma moraju biti zakoniti.

Stranke ugovora. Pojedinci ili organizacije uključene u ugovor.

Ugovor o najmu. Pravni ugovor između najmodavca i najmoprimca o najmu nekretnine, gdje najmoprimac dobiva u posjed nekretninu na određeno razdoblje pod određenim uvjetima.

Kupoprodajni ugovor. Pravni ugovor između kupca i prodavatelja u kojem se prodavatelj obvezuje prodati, a kupac se obvezuje kupiti proizvod ili uslugu.

Dio V

Ekonomska i socijalna prava

5.01 Radnička prava

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja predviđen je za učenike od 14 godina naviše.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → navesti temeljna radnička prava, → opisati temeljna prava na zdravstvenu zaštitu i sigurnost na radu, → prepoznati važnost jednakih mogućnosti za žene i muškarce na tržištu rad, → identificirati temeljna načela radnih propisa, te → razlikovati vrste ugovora o radu.

Prijedlozi integracija

→ Nastava Građanskog odgoja i obrazovanja treba naučiti učenike bitne elemente pravnog okvira vezanog za rad i radni odnos te kako zaštiti svoja prava.

→ Na nastavi Povijesti, učenici mogu učiti o povijest borbe radnika i sindikata za radnička prava, pravedne ugovore o radu, zalaganja za ravnotežu između privatnog i poslovnog života i jednake mogućnosti kao i o drugim temama vezanima za rad.

→ Na satima Sociologije, učenici mogu istraživati društvene učinke uvjeta rada te pitanja vezana za jednakost na tržištu rada, diskriminaciju na području rada i sindikalno organiziranje. Također učenici mogu analizirati i raspravljati o društvenim uvjetima koji utječu na određene skupine radnika, položaj mladih na tržištu rada i sl.

→ U nastavi ekonomskih predmeta fokus može biti na procjeni kako radnička prava utječu na ekonomsku produktivnost i opću dobrobit. Učenici također mogu istražiti ekonomske razlike koje su posljedica rodne diskriminacije ili drugih čimbenika koji utječu na mogućnosti zapošljavanja.

→ Na satima Psihologije istraživanje se može proširiti na psihološke učinke radnih uvjeta (npr. stres), ravnotežu između poslovnog i privatnog života, zadovoljstvo poslom i sl. Naglasak se može staviti na načine poboljšanje mentalnog zdravlja i dobrobiti radnika.

Minimalna plaća u Europskoj uniji

	14+		45'
	– analizirati odnos između minimalne plaće i troškova života u Europskoj uniji i – uočiti važnost sprječavanja diskriminacije u radnom odnosu.		
	uređaji povezani s internetom.		
	1. Podijelite razred u parove. Svakom paru dodijelite državu članicu Europske unije koju će istraživati. 2. Koristeći tražilice i službene mrežne stranice, svaki par treba pronaći podatke o minimalnoj plaći u dodijeljenoj državi članici. Podatak može biti iznos satnice ili mjesečni iznos plaće. Ako je potrebno, uputite učenike gdje da potraže vjerodostojne podatke. 3. Svaki par potom treba pronaći informacije o troškovima života u dodijeljenim državama članicama i usporediti ih s podacima o minimalnoj plaći kako bi analizirali odnos osobnih primanja i životnih troškova. 4. U sljedećem koraku neka učenici pronađu i prikupe podatke o razlici u plaćama između spolova u svojoj državi članici. 5. Nakon što su učenici prikupili podatke, pozovite ih da ih predstave ili ih da ih upišu u zajedničku tablicu. 6. Potom potaknite raspravu sljedećim pitanjima: **Kako su raspoređene minimalne plaće u Europskoj uniji? Ima li nekih posebnosti? Što zaključujete iz podataka?** **Kakav je odnos između minimalne plaće i troškova života?** **Postoji li razlika u plaćama između spolova u državama članicama Europske unije? Gdje su te razlike najizraženije? Koja rješenja biste predložili za smanjivanje razlike u plaćama među spolovima?** 7. Pozovite učenike da sudjeluju u raspravi i da svoje odgovore temelje na podacima. 8. Na kraju rasprave, naglasite učenicima važnost minimalne plaće kako bi se osiguralo pokrivanje životnih troškova radnika i važnost sprječavanja diskriminacije na radnom mjestu.		

Razgovor o radničkim pravima

	14+		45'
	– upoznati se s radničkim pravima i – analizirati stanje radničkih prava u Hrvatskoj.		
	udžbenik, uređaji povezani s internetom.		
	1. Započnite aktivnost dajući učenicima popis radničkih prava ili ih uputite na poglavlje u udžbeniku. Neka učenici pročitaju i prouče popis radničkih prava. 2. Podijelite razred u skupine i svakoj dodijelite pitanja za raspravu: **Poštuju li se u Hrvatskoj radnička prava nabrojana u tekstu? Koje probleme ste uočili i gdje? Koje biste promjene željeli vidjeti kada su u pitanju radnička prava u Hrvatskoj? Jesu li neka od ovih prava zastarjela? Postoje li druga prava koja nisu spomenuta, a vi ih smatrate radničkim pravima?** 3. Neka svaka skupina predstavi zaključke rasprave u skupini. Potaknite učenike da usporede odgovore različitih skupina i izraze svoje stavove. Posebno obratite pozornost na točnost odgovora i pozovite učenike da ih provjere. 4. Zaključite aktivnost sažimanjem glavnih točaka rasprave. 5. Učenicima možete zadati zadaću da u medijima pronađu, istraže i izvijeste o konkretnim slučajevima kršenja radničkih prava.		

Pročitajte primjer ugovor o radu

	14+		45'
	– pročitati ugovor o radu i – identificirati ključne elemente ugovora o radu.		
	udžbenik, primjer ugovora o radu.		
	1. Nakon čitanja poglavlja „4.07 Ugovor", podijelite razred u skupine i podijelite im primjerak radnog lista s ugovorm o radu. 2. Učenici trebaju pročitati ugovor i identificirati ključne elemente ugovora. Učenici bi trebali izdvojiti podatke o ugovornim stranama, lokaciji radnog mjesta, nazivu radnog mjesta, opisu posla i odgovornostima, datumu početka radnog odnosa, datum završetka radnog odnosa, trajanju ugovora, broju dana godišnjeg odmora, otkaznom roku u slučaju raskida ugovora, bruto iznosu plaće, roku i načinu isplate plaće, rasporedu radnog vremena i sl. 3. Ako je potrebno, možete elemente ugovora organizirati u kategorije (npr. osobni podaci, podaci o radnom mjestu, podaci o radnom vremenu, plaći i sl.). 4. Provjerite odgovore na način da svaka skupina predstaviti svoje nalaze navodeći članke gdje su identificirali pojedine elemente. 5. Ako je potrebno, još jednom učenicima objasnite pojedine elemente ugovora o radu i naglasite njihovu važnost za zaštitu radničkih prava.		

Radni list

Moj prvi poslodavac d.o.o. OIB: XXXXXXXXXXX, iz Grada, Ulica Desno Lijevo 12, zastupano po direktorici Ime i Prezime Direktorice (u daljnjem tekstu: POSLODAVAC) i

Ime i prezime, OIB: YYYYYYYYYYY, iz Grada, Ulica Sedma od Devet 13 (u daljnjem tekstu: RADNIK), na temelju članka 8. Zakona o radu sklopili su 01.02.20XX. godine u Gradu sljedeći

UGOVOR O RADU

Članak 1.
Ovim Ugovorom utvrđuju se međusobna prava i obveze između poslodavca i radnika.

Članak 2.
Ovim Ugovorom se između poslodavca i radnika zasniva radni odnos na neodređeno vrijeme.

Članak 3.
Ovaj Ugovor sklapa se na neodređeno vrijeme s probnim rokom u trajanju od 3 (tri) mjeseca.

Članak 4.
Radnik će obavljati poslove na radnom mjestu specijalist za digitalni marketing.

Radno mjesto uključuje sljedeće poslove: razvoj i implementacija digitalnih marketinških strategija, upravljanje društvenim mrežama; optimizacija za pretraživače (SEO); plaćeno oglašavanje; analitika i izvještavanje; email marketing; koordinacija s drugim timovima:

Članak 5.
Pored poslova navedenih u članku 4. ovog Ugovora, radnik će, prema nalogu poslodavca, obavljati i druge poslove koji su sukladni naravi i vrsti posla za koje je zasnovan radni odnos.

Članak 6.
Radnik se obvezuje poslove navedene u članku 4. i 5. obavljati uredno i savjesno.

Članak 7.
Radnik će poslove iz članka 4. obavljati u poslovnim prostorijama poslodavca sredstvima i opremom poslodavca.

Prema potrebi poslodavac može privremeno uputiti radnika na obavljanje određenih poslova i izvan poslovnih prostorija navedenih u stavku 1. ovog članka.

Članak 8.
Radnik će početi s radom 31.2.2025. godine.

Članak 9.
Radnik će raditi puno radno vrijeme od 40 (četrdeset) sati tjedno.

U tijeku rada radnik ima pravo na dnevni odmor u trajanju od 35 minuta.

Radnik ima pravo na tjedni odmor subotom i nedjeljom.

Radnik ima pravo na godišnji odmor u skladu sa Zakonom o radu.

Članak 10.
Za obavljene poslove iz članka 4. Ugovora poslodavac se obvezuje radniku isplaćivati osnovnu plaću u minimalnom bruto iznosu od 1.800,00 EUR mjesečno.

Članak 11.
Plaća se radniku isplaćuje jedanput mjesečno, najkasnije do 15. u mjesecu, za prethodni mjesec.

Poslodavac je dužan prilikom isplate plaće radniku uručiti pisani obračun plaće.

Članak 12.
Radnik se obvezuje da za vrijeme rada kod poslodavca neće za svoj račun ili za račun trećih osoba obavljati poslove iz djelatnosti poslodavca ili iz drugih djelatnosti koje na bilo koji način konkuriraju djelatnosti poslodavca.

Članak 13.
Radnik se obvezuje da će za vrijeme trajanja radnog odnosa kod poslodavca i nakon njegovog prestanka, čuvati sve poslovne tajne poslodavca te da neće neovlaštenim trećim osobama davati nikakve izjave ili podatke koji su mu bili povjereni ili ih je mogao saznati na poslu.

Članak 14.
Radnik je dužan stručno se osposobljavati i usavršavati za vrijeme radnog odnosa, svaki put kad to zahtijeva priroda posla koji obavlja.

Poslodavac je dužan omogućiti radniku stručno osposobljavanje i usavršavanje u tijeku radnog odnosa, osobito prilikom promjene ili uvođenja nove organizacije i tehnologije rada.

Članak 15.
Obje ugovorne strane mogu redovno ili izvanredno otkazati ovaj Ugovor uz uvjete propisane Zakonom o radu.

Ako ovaj Ugovor o radu redovito otkazuje poslodavac, otkazni rokovi određuju se prema odredbama Zakona o radu.

U slučaju otkazivanja Ugovora o radu za vrijeme probnog rada, otkazni rok iznosi 7 (sedam) dana.

Ako radnik redovito otkazuje ovaj Ugovor, otkazni rok je 15 radnih dana.

Članak 16.
Sva prava i obveze ugovornih strana koja nisu uređena ovim Ugovorom, odgovarajuće se primjenjuju odredbe Zakona o radu.

Članak 17.
Eventualne sporove nastale u vezi s ovim Ugovorom poslodavac i radnik nastojat će riješiti sporazumno, a ako u tome ne uspiju, nadležan je stvarno nadležni sud u Gradu.

Sve izmjene i dopune ovog Ugovora, važeće su samo ako su sastavljene u pisanom obliku.

Članak 18.
Ovaj Ugovor sklopljen je u tri (3) istovjetna primjerka, od kojih poslodavac zadržava dva (2) primjerka, a radnik jedan (1) primjerak.

Ključni pojmovi i definicije

Jednake mogućnosti. Načelo prema kojem sve osobe trebaju imati iste mogućnosti kod zapošljavanja i na radnom mjestu, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi.

Zabrana zapošljavanje djece. Zakonska zabrana sklapanja ugovora o radu s maloljetnim osobama u svrhu zaštite njihovog fizičkog, mentalnog ili obrazovnog razvoja.

Plaća. Redovita naknada koju radnik prima od poslodavca za obavljeni posao.

Sindikati. Organizacije koje su osnovali radnici da zastupaju njihove interese u pregovorima s poslodavcima u vezi s plaćama, radnim uvjetima i drugim aspektima radnog odnosa.

Ugovor o radu. Pravni sporazum između poslodavca i radnika u kojima se navode odredbe i uvjeti radnog odnosa.

Prava radnika. Temeljna prava radnika poput sigurnog radnog mjesta, poštene plaće, pravo na odmor i zaštitu od diskriminacije.

5.02 Poduzetništvo

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja predviđen je za učenike od 14 godina naviše.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → prepoznati osnove pravne oblike i osnovne zahtjeve za osnivanje poduzeća, → opisati i prepoznati pravila online poslovanja i → opisati načela zatvaranja poduzeća.

Prijedlozi integracija

→ Na satima ekonomskih predmeta i predmeta vezanih za poduzetništvo, učenici mogu istražiti utjecaj prava na poduzeća i poslovanje unutar države i unutar Europske unije.

→ Na nastavi Povijesti, učenici mogu naučiti o povijesti poduzetništva te utjecaja nekih pravnih događaja na poduzetništvo (npr. Europska unija i jedinstveno tržište).

→ U predmetima vezanim za informacijske i komunikacijske tehnologije fokus može biti pravni okvir internetskog oglašavanja ili o tome kako pravni okvir EU-a utječe na digitalno poslovanje.

→ Tijekom predmeta koji pokrivaju teme održivosti i okoliša, učenici mogu raspraviti utjecaj poslovanja na okoliš i kako pravni okvir osigurava zaštitu okoliša.

Plaćaju li influenceri porez?

	14+		45'
	– upoznati pravni i porezni okvir na primjeru influencera na društvenim mrežama.		
	udžbenik, uređaji povezani s internetom.		
	1. Nakon čitanja poglavlja „5.02 Poduzetništvo“, zajedno s učenicima definirajte tko su influenceri i koja se financijska očekivanja vežu za tu aktivnost. 2. Uputite učenike da istraže pravni i porezni položaj influencera koristeći internetske izvore i mrežne stranice porezne uprave. Ako je potrebno, predložite učenicima mrežna mjesta gdje mogu naći potrebne podatke. 3. Nakon što su završili samostalno istraživanje, neka cijeli razred analizira i raspravi prikupljene informacije. Upitajte učenike jesu li ih informacije koje su prikupili iznenadile i zašto. 4. Nakon rasprave o nalazima, zajedno s učenicima sažmite prikupljene informacije. Naglasite važnost poznavanja pravnog i poreznog okvira vezanog za poduzetništvo i gospodarske aktivnosti.	

Pokrenite svoju tvrtku

	14+		45'
	– istražiti poduzetničku kreativnost, – naučiti o pravnim i poreznim aspektima poslovanja i – odabrati odgovarajuće pravno i porezno okruženje za svoje poslovanje.		
	uređaji povezani s internetom, radni listovi, papiri, markeri i olovke.		
	1. Podijelite učenike u parove. Objasnite im da će razvijati poduzetničku ideju tijekom aktivnosti. 2. Prije središnjeg dijela aktivnosti, učenici trebaju pročitati poglavlje „5.02 Poduzetništvo“ u udžbeniku. 3. Nakon čitanja, neka svaki par razgovara o vrsti posla koji želi pokrenuti. Rasprava u parovima treba rezultirati odlukom o tome žele li poduzeće koje proizvodi ili poduzeće koje pruža usluge. 4. Nakon što su se učenici odlučili za svoju opću poslovnu ideju, usmjerite učenike da razgovaraju o detaljima proizvoda/usluga koje planiraju ponuditi. Savjetujte učenike da imaju na umu pitanja važna za njihov poduhvat (npr. sirovine, demografija, veličina tržišta, prodajne prednosti i sl.). 5. Uputite učenike da koriste mrežne i prikupe informacije o poslovanju u Hrvatskoj i drugim državama članicama Europske unije. Također, važno je da učenici istraže i relevantnost pravnog okvira EU-a za poslovanje. Učenici mogu koristiti i informacije iz udžbenika. 6. Neka svaki par ispuni tablicu na radnom listu. 7. Neka svaki par predstaviti svoju poslovnu ideju razredu i neka posluša savjete, povratne informacije i prijedloge drugih učenika.		

Radni list

Naslov	
Poslovna ideja (Kratki opis)	
Ključni čimbenici	
Najprikladnija zemlja? Zašto?	
Imate li dodatnih informacija o poslovnoj situaciji?	
Je li pravni okvir EU relevantan za vaše poslovanje? Zašto?	

Ključni pojmovi i definicije

Poduzetništvo. Provođenje gospodarskih aktivnosti i preuzimanje financijskih rizika u nadi zarade. Poduzetnici inoviraju, stvaraju, upravljaju i vode poduzeća u različitim gospodarskim sektorima.

Likvidacija. Postupak zatvaranja poduzeća, prodaje njegove imovine i raspodjele prihoda vjerovnicima i drugima prema utvrđenim pravilima, a javlja se kada tvrtka ne može platiti svoje dugove.

Društvo s ograničenom odgovornošću. Vrsta poslovne strukture u kojoj je odgovornost članova društva ograničena na ono što su uložili u tvrtku.

Dioničari. Fizičke ili pravne osobe koje posjeduju barem jednu dionicu poduzeća i stoga imaju sudjeluju u odlukama o upravljanju poduzećem i u raspodjeli dobiti.

5.03 Intelektualno vlasništvo

Dob i ishodi

Sadržaj poglavlja predviđen je za učenike između 12 i 14 godina.

Nakon proučavanja ovog poglavlja, učenici bi trebali moći → definirati pojam autorskog prava, → definirati granice korištenja različitih vrsta sadržaja, → opisati posljedice povezane s neovlaštenim korištenjem sadržaja i → raspravljati o načinima borbe protiv neovlaštenog korištenja sadržaja.

Prijedlozi integracija

→ Građanski odgoj i obrazovanje može upoznati učenike s pravnim okvirom vezanim za intelektualno vlasništvo i pojmovima poput javne domene, poštene upotrebe i kršenja intelektualnog vlasništva. Također, mogu se organizirati simulacije suđenja na slučajevima kršenja autorskih prava.

→ Nastava vezana za informacijske i komunikacijske tehnologije i za medijsku kulturu može istraživati utjecaj tehnologija na intelektualno vlasništvo.

→ Nastava Glazbene umjetnosti nudi priliku za analizu slučajeva kršenja autorskih prava u glazbenoj i filmskoj industriji.

→ Rasprave na nastavi ekonomskih predmeta mogu se baviti ekonomskim učincima kršenja autorskih prava te istraživati kako različiti poslovni modeli pokušavaju minimalizirati kršenje autorskih prava.

→ Nastava Etike i Filozofije može dublje istražiti etičke dimenzije kršenja autorskih prava i filozofske rasprave o autorskim pravima, imovini i vlasništvu.

→ Nastava književnosti i jezikâ može učenike upoznati s ispravnim navođenjem izvora (citiranjem), načelima akademske čestitosti i plagijatom u književnosti.

Čija je ovo pjesma?

	14+		45'
	– istražiti slučajeve kršenja intelektualnog vlasništva na primjerima iz glazbene industrije.		
	uređaji povezani s internetom.		
	1. Predstavite slučaj tužbe za plagijat pjesme „Creep“ koja uključuje grupu „Radiohead“ i Lanu Del Rey. Istaknite kako glazbena industrija značajno koristi sve oblike pravne zaštite koju pruža intelektualno vlasništvo. 2. Uputite učenike da poslušaju sljedeće pjesme: – „Creep“ grupe Radiohead, – „Get Free“ Lane Del Rey i – „The Air That I Breathe“ grupe Hollies. 3. Neka učenici bilježe svoje dojmove tijekom slušanja. 4. Pozovite učenike da istraže navedeni slučaj koristeći se mrežnim izvorima. Uputite ih na vijesti i pravne dokumente o ovom sporu. 5. Nakon što su učenici prikupili podatke, potaknite raspravu sljedećim pitanjima: **O kojoj vrsti intelektualnog vlasništva je riječ u ovom slučaju? Kako se u ovom slučaju priznaje vlasništvo? Koji su ključni argumenti jedne i druge strane? Kakav je bio ishod ovog slučaja? Što vi mislite o ovom slučaju?** 6. Potaknite učenike da razmotre različite perspektive, istraže etičke dimenzije slučaja i daju svoje argumente. 7. Također, pozovite učenike da predstave druge slučajeve tužbi za plagijat koji su im poznati. 8. Na kraju aktivnosti istaknite ključne zaključke i naglasite važnost intelektualnog vlasništva u kreativnim industrijama.		

Rasprava o vlasništvu nad cjepivima

	14+		45'
	– kritički analizirati koncept intelektualnog vlasništva na primjeru cjepiva.		
	uređaji povezani s internetom, ploča, papir velikih dimenzija.		
	1. Na početku aktivnosti upoznajte učenike s važnošću cjepiva za javno zdravlje. 2. Predstavite im dvije strane rasprave o cjepivima i intelektualnom vlasništvu. Jedna strana zagovara strogo poštivanje intelektualnog vlasništva koje tvrtke imaju nad cjepivima i plaćanje pune cijene cjepiva. Druga strana stavlja naglasak na javno zdravstvo i zaštitu zajednice umjesto na profit. 3. Uputite učenike da pronađu argumente za jednu i drugu stranu. Potaknite ih da koriste vjerodostojne izvore. Podaci koje mogu tražiti su informacije o troškovima istraživanja, dostupnosti cjepiva, ulaganjima i sl. 4. Podijelite razred u male skupine i dajte im zadatak da popišu glavne argumente. Neka svaka skupina izabere glasnogovornika:icu koji:a će predstaviti zaključke rasprave u skupini. 5. Potom organizirajte strukturiranu raspravu u kojoj svaka skupina iznosi glavne argumente. 6. Nakon strukturirane rasprave, uključite razred u raspravu o iznesenim argumentima, njihovoj valjanosti, jačini i izvorima. Zabilježite glavne točke rasprave na ploču. 7. Sažmite ključne argumente obiju perspektiva. Upitajte učenike jesu li možda promijenili mišljenje tijekom aktivnosti. Ako žele, učenici mogu navesti što je bilo najvažnije za promjenu mišljenja.		

Ključni pojmovi i definicije

Autorska prava. Pravni alat za zaštitu prava autora nad njihovim intelektualnim tvorevinama poput književnih i umjetničkih djela, glazbe, slike, fotografije i filmove, koji obično daje autoru ekskluzivno pravo na korištenje i distribuciju svog djela.

Intelektualno vlasništvo. Krovni pojam za zaštitu intelektualni tvorevina koji autorima daje ekskluzivna prava upotrebe tih tvorevina.

Patenti. Zakonska prava dodijeljena izumitelju na određeno razdoblje, dopuštajući mu ekskluzivna prava na korištenje, izradu i prodaju izuma.

Piratstvo. Neovlaštena upotreba ili reprodukcija tuđeg djela zaštićenog zakonima, obično bez dopuštenja vlasnika autorskih prava.

Žigovi. Prepoznatljivi znakovi poput logotipa, simbola, riječi, zvukova ili boja koje koriste pojedinci ili tvrtke kako bi se identificirali i razlikovali sebe i svoje proizvode ili usluge od drugih.

Korišteni izvori

Andersen, C. (2023., 29. studenog).*Razumijevanje različitih vrsta likvidacije: Opsežan vodič Company Debt Ltd*. Tvrtka Dug doo https://www.companydebt.com/liquidation/types-of-liquidation/

Odjel australske vlade za zdravstvo i skrb o starijim osobama. (3. travnja 2019.).*Vrste droga* [Službena stranica]. Odjel australske vlade za zdravstvo i skrb o starijim osobama; Odjel australske vlade za zdravstvo i skrb o starijim osobama. https://www.health.gov.au/topics/drugs/about-drugs/types-of-drugs

Buttarelli, G. (2017., 14. srpnja).*Tinejdžeri o privatnosti | Europski nadzornik za zaštitu podataka*. https://edps.europa.eu/press-publications/press-news/blog/teenagers-privacy

Cambridge rječnik. (2024a).*OVISNOST | Englesko značenje—Cambridge Dictionary* [Rječnik]. Cambridge rječnik. https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/addiction

Cambridge rječnik. (2024b, 17. siječnja).*ZAKON | Englesko značenje—Cambridge Dictionary* [Rječnik]. Cambridge rječnik. https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/law

CESVI. (n.d.).*Što je privatnost*. Zaklada CESVI. Preuzeto 24. siječnja 2024., s https://www.cesvi.org/note-sulla-privacy/cose-la-privacy/

Direktiva Vijeća 2000/78/EZ od 27. studenog 2000. o uspostavljanju općeg okvira za jednako postupanje pri zapošljavanju i zanimanju, CONSIL, 303 SL L (2000). http://data.europa.eu/eli/dir/2000/78/oj/eng

Vijeće Europe. (n.d.). Europska konvencija o ljudskim pravima.*1950. godine*.

Creative Commons. (2019).*O CC licencama—Creative Commons* [Rječnik]. Creative Commons. https://creativecommons.org/share-your-work/cclicenses/

Dahl, R. (2022., 12. travnja).*10 najvećih slučajeva glazbenog plagijata svih vremena—FindLaw* [Obrazovanje]. FindLaw. https://www.findlaw.com/legalblogs/legally-weird/the-top-10-music-plagiarism-cases-of-all-time/

njemački val. (30. srpnja 2020.).*Njemački političari pozivaju na snižavanje dobi za glasanje na 16 godina – DW – 30.7.2020*. [Vijesti]. njemački val. https://www.dw.com/en/germany-left-of-center-parties-call-for-lowering-voting-age-to-16/a-54386152

Direktiva 2001/83/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 6. studenog 2001. o Kodeksu Zajednice koji se odnosi na lijekove za ljudsku uporabu, 2001/83, EP, CONSIL, 311 SL L (2001). http://data.europa.eu/eli/dir/2001/83/oj/eng

Direktiva 2003/88/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 4. studenog 2003. o određenim aspektima organizacije radnog vremena, EP, CONSIL, 299 SL L (2003). http://data.europa.eu/eli/dir/2003/88/oj/eng

Dye, T. R. (ur.). (1999).*Politika u Americi* (3. izd.). Prentice Hall.

Europska središnja banka. (2021., 26. siječnja).*Zaštita podataka*. Europska središnja banka. https://www.ecb.europa.eu/services/data-protection/html/index.en.html

Europska komisija. (n.d.-a).*Zakon o radu—zapošljavanje, socijalna pitanja i uključivanje*. Preuzeto 24. siječnja 2024., s https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=157&langId=en

Europska komisija. (n.d.-b).*Prava na radu*. Preuzeto 24. siječnja 2024., s https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=82

Europska komisija. (n.d.-c).*Kodeks ponašanja EU-a o suzbijanju nezakonitog govora mržnje na internetu*. Preuzeto 24. siječnja 2024., s https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combatting-discrimination/racism-and-xenophobia/eu-code-conduct-countering-illegal-hate-speech- online_hr

Europska komisija. (2023a, 10. veljače).*Otvorena znanost—Europska komisija* [Službena stranica]. Istraživanje i inovacije. https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-2020-2024/our-digital-future/open-science_en

Europska komisija. (2023b, 21. veljače).*Revizija Direktive o duhanskim proizvodima—Europska komisija* [Službena stranica]. Europska komisija. https://health.ec.europa.eu/tobacco/product-regulation/implementing-tobacco-products-directive-directive-201440eu/revision-tobacco-products-directive_en

Europska komisija. (2023c, 15. prosinca).*Kodeks prakse o dezinformacijama iz 2022. | Oblikovanje digitalne budućnosti Europe*. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation

Europska komisija. (2024a).*Strategija EU o pravima djeteta i Europsko jamstvo za djecu*. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/eu-strategy-rights-child-and-european-child-guarantee_en

Europska komisija. (2024b).*Transparentni i predvidljivi radni uvjeti—zapošljavanje, socijalna pitanja i uključivanje*. https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1313&langId=en

Europska komisija. (2024c).*Položaj žena na tržištu rada - Europska komisija*. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/women-labour-market-work-life-balance/womens-situation-labour-market_en

Europsko vijeće. (2023., 2. svibnja).*Transparentnost plaćanja u EU*. https://www.consilium.europa.eu/en/policies/pay-transparency/

Europski nadzornik za zaštitu podataka. (2024., 25. siječnja).*Zaštita podataka*. https://edps.europa.eu/data-protection/data-protection_en

Europski parlament. (n.d.).*Prisilni rad i dječji rad | Epthinktank*. Preuzeto 24. siječnja 2024., s https://epthinktank.eu/2022/11/17/forced-labour-and-child-labour/

Europski parlament. (2021., 23. kolovoza).*Pravedne minimalne plaće: Akcija za dostojne životne uvjete u EU | Vijesti | Europski parlament*. https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20210628STO07263/fair-minimum-wages-action-for-decent-living-conditions-in-the-eu

Europski parlament. (2023a, 10. ožujka).*Kako EU poboljšava radnička prava i radne uvjete—EU monitor*. https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vkyhnfcdtny2?ctx=vk4jic6t1dxz

Europski parlament. (2023b).*DIREKTIVA EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA za jačanje primjene načela jednake plaće za jednak rad ili rad jednake vrijednosti između muškaraca i žena kroz transparentnost plaća i mehanizme provedbe*. https://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-81-2022-INIT/en/pdf

Europski portal za mlade. (n.d.).*Budite sigurni online!* Preuzeto 24. siječnja 2024., s https://youth.europa.eu/get-involved/your-rights-and-inclusion/be-safe-online_en

Haugen, F. (2022., 28. travnja). Mišljenje | Europa poboljšava društvene medije bez ograničavanja slobode govora. I SAD bi trebao.*The New York Times*. https://www.nytimes.com/2022/04/28/opinion/social-media-facebook-transparency.html

Hodžić, A., Bijelić, N., Cesar, S., & Gulin, N. (2003). *Spol i rod pod povećalom: Priručnik o identitetima, seksualnosti i procesu socijalizacije* (2. dopunjeno izd). Cesi.

Poticanje na nasilje nad ženama s invaliditetom: epizoda za osudu na webu. (2024., 23. siječnja). Disabili.com. https://www.disabili.com/amici-e-incontri/articoli-amici/incitamento-alla-violenza-ai-danni-delle-donne-con-disabilita-sul-web-un-episodio-da-condannare

Interpol. (2024., 17. siječnja).*Digitalno piratstvo* [Službena stranica]. Interpol. https://www.interpol.int/en/Crimes/Illicit-goods/Shop-safely/Digital-piracy

Koch, P. (2019., 20. prosinca). Kako bismo trebali uravnotežiti moral i zakon? [Službena stranica].*Mreža blogova Medicinskog fakulteta Baylor*. https://blogs.bcm.edu/2019/12/20/how-should-we-balance-morality-and-the-law/

Lacmanović Meić, S. (2023). *Pravna početnica: Priručnik za odvjetničke vježbenike i druge pravnike početnike* (II. izmjenjeno i dopunjeno izdanje). Narodne novine.

Zakon Insajder. (2024a, 17. siječnja).*Definicija pravne osobnosti* [Rječnik]. Zakon Insajder. https://www.lawinsider.com/dictionary/legal-personality

Zakon Insajder. (2024b, 17. siječnja).*Ljekoviti lijekovi Definicija | Zakon Insajder* [Rječnik]. Zakon Insajder. https://www.lawinsider.com/dictionary/medicinal-drugs

Učenje (https://swgfl.org.uk/), D. i D. S. W. G. za. (4. siječnja 2019.).*April SELMA fokus: Posljedice govora mržnje*. https://hackinghate.eu/news/april-selma-focus-the-consequences-of-hate-speech/

Lutkevich, B. (n.d.).*Što je digitalni otisak? | Definicija iz TechTargeta*. Što je. Preuzeto 24. siječnja 2024., s https://www.techtarget.com/whatis/definition/digital-footprint

Materahub. (2022., 2. ožujka).*Prednosti mladog poduzetnika—Young Creative*. https://www.youngkreativ.eu/benefits-being-young-entrepreneur/

Poslovna škola McCombs. (2024., 17. siječnja).*Moral* [Službena stranica]. Etika Unwrapped. https://ethicsunwrapped.utexas.edu/glossary/morals

Merriam-Webster. (2024a, 6. siječnja).*Definicija OVISNOSTI* [Rječnik]. Merriam-Webster. https://www.merriam-webster.com/dictionary/addiction

Merriam-Webster. (2024b, 11. siječnja).*Definicija MORALA* [Rječnik]. Merriam-Webster. https://www.merriam-webster.com/dictionary/moral

Munivrana Vajda, M., & Šurina Marton, A. (2016). Gdje prestaju granice slobode izražavanja, a počinje govor mržnje? Analiza hrvatskog zakonodavstva i prakse u svjetlu europskih pravnih standarda. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*,*23*(2), 435–467.

Nacionalni akcijski planovi o poslovanju i ljudskim pravima. (3. studenog 2017.).*Prava radnika*. https://globalnaps.org/issue/workers-rights/

OECD. (31. ožujka 2023.).*Ravnopravnost spolova i rad*. @OECD. https://www.oecd.org/stories/gender/gender-equality-and-work

Gdje i kako legalno prodavati svoje kreacije u 2023.? (12. siječnja 2023.). OBERLO. https://www.oberlo.fr/blog/vendre-ses-creations

Europski parlament. (15. svibnja 2019.).*Kako je EU poboljšala uvjete rada i prava radnika*. https://www.europarl.europa.eu/news/it/headlines/society/20190506STO44344/in-che-modo-l-ue-ha-migliorato-condizioni-di-lavoro-e-diritti-dei-lavoratori

Platforma, E. L. (2021., 7. listopada).*Sloboda govora na društvenim medijima: Prava i filtriranje | Liberties.eu*. Slobode.Eu. https://www.liberties.eu/hr/stories/free-speech-social-media/43773

Što je reprezentativni sindikat i kako je organiziran?| vie-publique.fr. (2022., 10. listopada). vie-publique.fr. http://www.vie-publique.fr/fiches/24062-quest-ce-quun-syndicat-representatif-et-comment-sorganise-t-il

Rangel, G. (2022). Obilježja kulture, običaja i tradicije.*Journal of Anthropology Reports*,*5*(5), 1.

Raos, M. i Raos, V. (2012).*Politika za mlade (i one koji se tako osjećaju)*. Profil International.

Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti fizičkih osoba u vezi s obradom osobnih podataka i slobodnom kretanju takvih podataka i stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka) (Tekst relevantan za EGP), 119 SL L (2016.). http://data.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng

Rezzonico & Malagoli. (11. ožujka 2019.).*Italian Limited Company (S.R.L.) – Postavljanje i glavne karakteristike*. Rezzonico & Malagoli. https://www.rmacommercialisti.com/en/news/88-italian-limited-company-s-r-l-set-up-and-main-features

Schlümmer, E. (2018., 6. svibnja).*Put do pametnog rada s mladima—Časopis Coyote*. Časopis Kojot. https://pjp-eu.coe.int/en/web/coyote-magazine/the-road-to-smart-youth-work

Segado-Boj, F., i Diaz-Field, J. (2020., 1. siječnja).*Društveni mediji i njihova sjecišta sa slobodom govora, slobodom informacija i privatnošću. Analiza*. IKONA 14. https://www.redalyc.org/journal/5525/552562132011/html/

Sharma, R. (2022., 25. studenog). Što je prikupljanje podataka? Zašto je to važno za vaše poslovanje.*Emeritus online tečajevi*. https://emeritus.org/blog/data-analytics-what-data-collection/

Jedinstveni europski akt, 169 SL L (1986). http://data.europa.eu/eli/treaty/sea/sign/eng

Smerdel, B. (2013).*Ustavno uređenje europske Hrvatske*. Narodne Novine.

Sonnino, M. (n.d.).*GOVOR MRŽNJE Prepoznajte ga i riješite ga*.

Pravna škola sv. Franje. (2021., 15. travnja).*Prava intelektualnog vlasništva: definicija i primjeri—St Francis School of Law* [Službena stranica]. Pravna škola sv. Franje. https://stfrancislaw.com/blog/intellectual-property-rights/

Unesco. (n.d.).*Dokument o izazovima u borbi protiv govora mržnje na društvenim mrežama objavljen za konferenciju ministara obrazovanja*. Preuzeto 24. siječnja 2024., s https://www.unesco.org/en/articles/paper-challenges-tackling-hate-speech-social-media-released-education-ministers-conference

UNICEF. (n.d.).*Cyberbullying: Što je to i kako ga zaustaviti*. Preuzeto 24. siječnja 2024., s https://www.unicef.org/end-violence/how-to-stop-cyberbullying#11

Europska unija. (2024).*Jedinstveno tržište, unija tržišta kapitala*. https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/single-market_it

Ujedinjeni narodi. (1972).*Jedinstvena konvencija o opojnim drogama*. Ujedinjeni narodi. https://www.unodc.org/pdf/convention_1961_en.pdf

Vedriš, M., & Klarić, P. (2004). *Građansko pravo: Opći dio, stvarno, obvezno i nasljedno pravo* (8. izd). Narodne Novine.

Webster. (2024).*Mladi radnici—OSHwiki | Europska agencija za sigurnost i zdravlje na radu*. https://oshwiki.osha.europa.eu/en/themes/young-workers

Suradnici Wikipedije. (2023a). Konvencija o pravima djeteta. U*Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Konvencija_o_Pravima_djeteta&oldid=1191282116

Suradnici Wikipedije. (2023b). Obavijest o autorskim pravima. U*Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Copyright_notice&oldid=1175195178

Suradnici Wikipedije. (2023c). Ljudska prava. U*Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Ljudska_prava&oldid=1191411937

Suradnici Wikipedije. (2023d). Hidrokodon/paracetamol. U*Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Hidrokodon/paracetamol&oldid=1192891257

Suradnici Wikipedije. (2023e). Dječji rad. U*Wikipedia*. https://it.wikipedia.org/w/index.php?title=Lavoro_minorile&oldid=136618781#Storia_del_fenomeno

Suradnici Wikipedije. (2023f). Simbol registrirane robne marke. U*Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Registered_trademark_symbol&oldid=1190874725

Suradnici Wikipedije. (2023g). Tri generacije ljudskih prava. U*Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Tri_generacije_ljudskih_prava&oldid=1177270982

Suradnici Wikipedije. (2024a). Edward Snowden. U*Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Edward_Snowden&oldid=1194332326

Suradnici Wikipedije. (2024b). Facebook–Cambridge Analytica skandal s podacima. U*Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Facebook%E2%80%93Cambridge_Analytica_data_scandal&oldid=1193401659

Suradnici Wikipedije. (2024c). Prirodna osoba. U*Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Prirodna_osoba&oldid=1193937313

Suradnici Wikipedije. (2024d). Online piratstvo. U*Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Online_piracy&oldid=1195818803

Suradnici Wikipedije. (2024e). Zviždanje. U*Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Whistleblowing&oldid=1193358659

WIPO. (2024., 17. siječnja).*Što je intelektualno vlasništvo?* [Obrazovanje]. WIPO. https://www.wipo.int/about-ip/en/

Wolford, B. (2018., 7. studenog).*Što je GDPR, novi zakon EU o zaštiti podataka?* GDPR.Eu. https://gdpr.eu/what-is-gdpr/

Vaša Europa. (25. svibnja 2023.).*Ugovori o radu*. Vaša Europa. https://europa.eu/youreurope/business/human-resources/employment-contracts/index_en.htm

Vaša Europa. (2024).*Uvjeti rada u EU*. Vaša Europa. https://europa.eu/youreurope/business/human-resources/employment-contracts/employment-terms/index_it.htm

Zakon o radu, Narodne novine 93/14, 127/17, 98/19, 151/22, 64/23.

Zakon o trgovini, Narodne novine 87/08, 96/08, 116/08, 76/09, 114/11, 68/13, 30/14, 32/19, 98/19, 32/20, 33/23.

Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti, Narodne novine 85/15, 121/16, 99/18, 25/19, 98/19, 32/20, 42/20, 126/21.

PRAVO
u svakodnevici

priručnik
za učitelje